

**TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE
MÜZAKERE SÜRECİNDE TARIM VE
KIRSAL KALKINMA BAŞLIĞINDA YAŞANAN
UYUŞMAZLIKLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Mustafa YILDIZ

**Yüksek Lisans Tezi
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU
2014**

**T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE MÜZAKERE
SÜRECİ'NDE TARIM VE KIRSAL KALKINMA BAŞLIĞINDA YAŞANAN
UYUŞMAZLIKLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Mustafa YILDIZ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİMDALI

Danışman: Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU

TEKİRDAĞ-2014

Her Hakkı Saklıdır

Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU, danışmanlığında, Mustafa YILDIZ tarafından hazırlanan “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Müzakere Sürecinde Tarım ve Kırsal Kalkınma Başlığında Yaşanan Uyuşmazlıklar Üzerine Bir Araştırma” isimli bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi oybirliği kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı : Doç.Dr.Okan GAYTANCIOĞLU

İmza :

Üye : Doç.Dr. Murat DEVECİ

İmza :

Üye : Yrd.Doç.Dr.Sema KONYALI

İmza :

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu adına

Prof. Dr. Fatih KONUKCU

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Müzakere Süreci'nde Tarım ve Kırsal Kalkınma Başlığında Yaşanan Uyuşmazlıklar Üzerine Bir Araştırma

Mustafa YILDIZ

Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman : Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU

Türkiye Cumhuriyeti (TC), 31 Temmuz 1959'dan bu yana, uluslararası bir entegrasyon olan Avrupa Birliği'ne (AB) tam üye olma gayretinde bulunmaktadır. Bu bağlamda 1 Aralık 1964'te yürürlüğe giren Ankara Anlaşması'ndan bugüne, çok çeşitli konular ve başlıklarda, AB müktesebatına uyum sağlamaya çalışmaktadır. Söz konusu başlıklardan birisi de tarım ve kırsal kalkınma olmaktadır. Türklerin hem toplumsal nedenlerle hem de şimdiki topraklarına yerleşmelerinden sonra coğrafi elverişlilik sebebiyle tarıma yatkınları bilinmektedir. Bu yüzden 29 Ekim 1923 sonrası dönemde de tarım ülke insanı için önemli bir geçim alanı oluşturmuştur. Ancak Türk tarımının özellikle AB tarımı karşısında çok geri kaldığı ve birçok konuda yapısal sorunlarının bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu problemler, özellikle AB'nin tarım ve kırsal kalkınma politikalarına uyumunun ölçüldüğü sıralarda daha da gün yüzüne çıkmıştır. Bu yüzden de Türkiye, özellikle 3 Ekim 2005 müzakere sürecinin öncesinde ve sonrasında ilgili konu başlığında, kendi müktesebatında önemli değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır. Yine de bu değişikliklerin AB için yeterli ve verimli olmadığı anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle, tarım ve kırsal kalkınma başlığında AB ile uyum adına yapılan reformlara rağmen "kan uyuşmazlığının" sürdüğü gözlemlenmektedir. Ancak yine de TC-AB ilişkilerinin daha çok siyasi olduğu ve siyasal meselelerinin haline bağlı daha da hızlanacağı söylenebilir.

Bu çalışma ilgili başlıkta yaşanan uyuşmazlıkları tespit etmek, nedenlerini tartışmak ve olası sonuçlarının neler olacağını değerlendirebilmek adına kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa Birliği, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası, Kırsal Kalkınma, Müzakere Süreci.

2014, 86 Sayfa

ABSTRACT

Master Thesis

A study of the disputes on the title of Agriculture and Rural Development in Turkish-European Union relations at Negotiation Process

Mustafa YILDIZ

Namık Kemal University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Agricultural Economics Department

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Okan GAYTANCIOGLU

Republic of Turkey worked for “complete member” of the supranational entegration, European Union since 31st July 1959. At this framework, Turkey tried to provide alignment with a lot of subjects and titles for EU Acquis Communautaire. The titles which being discussed is the agriculture policies and rural development politics. It is known that the Turkish people susceptible to the agriculture both social reasons and geographical convenient because of establishing her present lands. Agriculture is being most important living source for country people, before and after 29th October 1923 period. However it is observed that the Turkish agriculture is being remain behind especially EU agriculture and has a lot of structural problems. These problems most appeared during evaluating the alignment in EU agricultural and rural development politics with Turkish ones. For this reason Turkey made important changings in her agriculture and rural development laws for adaptation especially before and after 3rd October 2005 negotiation process. But stil, it is understood that the changings are not being enough for EU. Another words, “blood dispute” still being continued in EU alignment although the reforms, in agriculture and rural development title. However, TC-EU relations is mostly political and the relations may be faster after the political subjects are being solved.

This thesis is being written to determine the disputes, discuss the reasons and evaluate the probably conclusions that occured in the negotiation process

Key Words: Republic of Turkey, European Union, European Union Common Agricultural Policy, Rural Development, Negotiation Process.

2014, 86 Pages

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÇİZELGELER LİSTESİ	vi
1.GİRİŞ	1
2. KAYNAK ÖZETLERİ	3
3. MATERYAL ve YÖNTEM	6
3.1 Materyal.....	6
3.2 Yöntem.....	6
4.TARİHSEL VE KURUMSAL OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ	7
4.1.Roma Antlaşması'ndan Günümüze Avrupa Birliği.....	8
4.1.1.Avrupa Birliği'nde Genişleme ve Derinleşme.....	10
4.1.2.AB'nin Kurumsal Yapısı ve İşleyişi.....	16
4.1.2.1.Avrupa Birliği Kurumları.....	17
4.1.2.1.1.Avrupa Parlamentosu.....	17
4.1.2.1.2.Avrupa Birliği Zirvesi.....	20
4.1.2.1.3.Avrupa Birliği Konseyi (Bakanlar Konseyi).....	20
4.1.2.1.4.Avrupa Komisyonu.....	23
4.1.2.1.5.Adalet Divanı.....	25
4.1.2.1.6.Avrupa Birliği Sayıştayı.....	27
4.1.2.2.Diğer Kurumlar.....	28
4.1.2.2.1.Ekonomik ve Sosyal Komite.....	28
4.1.2.2.2.Bölgeler Komitesi.....	29
4.1.2.2.3.Avrupa Yatırım Bankası.....	30
4.1.2.2.4.Avrupa Merkez Bankası.....	31
4.1.2.2.5.Avrupa Ombudsmanı.....	32
4.1.2.2.6.Avrupa Veri Koruma Denetmeni.....	32
4.1.3.AB'nin Ortak Politikaları.....	32
4.1.3.1.Ortak Rekabet Politikası.....	33
4.1.3.2.Ortak Sanayi Politikası.....	35
4.1.3.3.Ortak Ticaret Politikası.....	35
4.1.3.4.Ortak Çevre Politikası.....	37

4.1.3.5.Avrupa Birliği Sosyal Politikası.....	38
5.TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ.....	40
5.1.Başvuru'dan Müzakere Süreci'ne.....	40
5.1.1.Ankara Anlaşması'ndan Tam Üyelik Başvurusuna (1963-1987).....	40
5.1.2.Tam Üyelik Başvurusu'ndan Gümrük Birliği'ne (1987-1995).....	43
5.1.3.Gümrük Birliği'nden Müzakere Süreci'ne (1995-2005).....	46
5.1.3.1.Helsinki Zirvesi ve Tam Üyeliğe Ehil Türkiye (10-11 Aralık 1999).....	49
5.1.3.2.Ulusal Program.....	50
5.1.3.3.17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi ve Müzakere Kararı.....	52
6.MÜZAKERE SÜRECİ (3 EKİM 2005'DEN GÜNÜMÜZE).....	54
6.1.Müzakere Kavramı ve İşleyişi.....	56
6.2.Tarım ve Kırsal Kalkınma Açısından Değerlendirme.....	59
6.2.1.AB Ortak Tarım Politikası (OTP) ve Türkiye'nin Uyumu.....	59
6.2.1.1.Ortak Tarım Politikasının Amaçları.....	59
6.2.1.2.Ortak Tarım Politikasının İlkeleri.....	60
6.2.1.3.Tarım Sektörünün Ortak Finansmanı.....	60
6.2.1.4.Karar Mekanizması.....	61
6.2.1.5.Ortak Tarım Politikasının Araçları.....	62
6.2.1.6.Ortak Tarım Politikası'nın Sonuçları.....	64
6.2.1.7.Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'na Türkiye'nin Uyumu.....	67
6.2.2.AB Kırsal Kalkınma Politikası ve Türkiye'nin Uyumu.....	73
6.2.3.Müzakere Süreci'ndeki Tarım ve Kırsal Kalkınma Başlığındaki Uyuşmazlıklar.....	76
6.2.4.Genel Değerlendirme.....	77
7. SONUÇ.....	80
8.KAYNAKLAR.....	83

ÇİZELGELER LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 4.1	Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci ve Yeni Üyeler.....	12
Tablo 4.2	Avrupa Parlamentosu'nda Ülke Başına Düşen Koltuk Sayısı.....	19
Tablo 4.3	Avrupa Konseyi'nde Üye 28 Ülke'nin "Ülke Başına Düşen Üye Sayısı.....	21
Tablo 4.4	Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde Ülke Başına Düşen Üye Sayısı.....	29
Tablo 4.5	Bölgeler Komitesi'nde Üye Sayıları.....	30
Tablo 6.1	AB Kırsal Kalkınma Politikası ve Türkiye'nin Uyumu Hakkında SWOT (GZFT) Analizi.....	75
Şekil 4.1	Avrupa Birliği Haritası.....	11
Şekil 6.2	AB Kırsal Kalkınma Politikası ve Türkiye'nin Uyumu Hakkında SWOT (GZFT) Analizi.....	75

1.GİRİŞ

Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki tam üyelik sürecine bağlı ilişkiler 31 Temmuz 1959'dan bu yana devam etmektedir. Bir başka deyişle Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler 31 Temmuz 2014'te 55.yılıni bitirecektir. Türkiye'nin Batılılaşma ekseninde izlediği politikalar çerçevesinde hükümetler tarafından dönem dönem bir can simidi olarak görülen Avrupa Birliği'ne tam üyelik, yarım asrı aşkın bir süredir kamuoyunun yakından ilgilendiği konular arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Dünden bugüne Türkiye, AB'ye hemen her alanda yakınlaşmaya, mevzuatını AB'nin mevzuatına uyumlaştırmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede 3 Ekim 2005 sonrası dönemde Türkiye ile AB arasında müzakere süreci başlamıştır. Mevzubahis süreçteki temel başlıklardan birisi de tarım ve kırsal kalkınma olmuştur.

AB Katılım Müzakereleri, aday ülkelerin Avrupa Birliği'nin "müktesebat" olarak adlandırılan mevzuatını ne kadar sürede kendi iç hukukuna aktarır, yürürlüğe koyarak, etkili bir şekilde uygulayacağını belirlediği süreç olmaktadır. Müktesebatın önemli bir parçasını Ortak Tarım Politikası ve Kırsal Kalkınma içermektedir.

AB'nin ilk ortak politikası olma özelliğine sahip Ortak Tarım Politikası (OTP), oldukça kapsamlı ve çok sayıda hukuki düzenlemeyi içermekte ve AB bütçe harcamalarının yaklaşık % 40'ını oluşturmaktadır. Bugüne kadar oldukça fazla sayıda reform geçiren OTP'nin, Türkiye'nin üyeliğine kadarki süreçte de ciddi bir takım değişikliklere uğraması beklenmektedir. Tarım alanındaki katılım müzakereleri, Türk ekonomisi ve istihdamında önemli bir yere sahip olan tarım sektörünün bu sürekli değişen politika alanına uyum sağlamasını gerekli kılmaktadır.

Çalışma, Türkiye ile AB katılım müzakerelerinin sürdüğü bu dönemde, OTP ile ilgili iki müzakere faslı kapsamında ülkeyi nelerin beklediği, müzakerelerin etkilerinin neler olabileceği ve bu etkilerin hafifletilmesi için yapılması gereken çalışmalar ile müzakere sürecinde gelinen aşama ve uyuşmazlıklar hakkında bilgi vermeyi hedeflemektedir.

Çalışma sırasında görülen en önemli eksiklik, bu alanda sınıflandırmaya yönelik çalışmaların azlığı olmuştur. Dolayısıyla bu çalışma bu sahada daha sonra yapılacak yapılara da bir esin kaynağı olma iddiası taşımaktadır.

Tez, öncelikle Türkiye-AB ilişkilerini derinden etkileyen tarım ve kırsal kalkınmasının, müzakere/tam üyelik sürecindeki belirleyiciliğini ortaya koymasından önem arz etmektedir. Ayrıca alanda bir farkındalık yaratması nedeniyle de, buna bağlı farklı bakış açılarıyla kaleme alınacak çalışmalara destek olması bakımından önem taşımaktadır. Çalışmanın kapsamı, Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde tarım ve kırsal kalkınma başlığıyla sınırlandırılabilir. Bu bağlamda çalışmada Türkiye-AB ilişkilerinin tarihsel geçmişi, müzakere süreci, tarım ve kırsal kalkınma ile ilgili başlık ve yaşanan uyuşmazlıklar, kapsamı oluşturmaktadır.

Çalışmada öncelikle yaygın yurtdışı ve yurtiçi literatür ortaya konulmuştur. Ardından materyal ve yöntem belirlenmiştir. Bunu Avrupa Birliği'nin tarihsel ve kurumsal yapısı izlemiştir. AB'nin ortak politikaları tanıtılmış; neden bir birlik kurduğu anlaşılmasına çalışılmıştır. AB tüketildikten sonra Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri tarihsel açıdan ele alınmış; ekonomik ve tarımsal noktalara temas edilmiştir. Müzakere süreci bu bağlamda hem kavramsal hem de gelişimsel açıdan ele alınmıştır. Müzakere sürecinde gelinen durum ile birlikte tarım ve kırsal kalkınma başlıklarının analizi, çalışmanın temel noktasını oluşturmuştur. Tez çalışması, mevzubahis başlıklarda yaşanan uyuşmazlıkları değerlendirmek suretiyle noktalanmıştır.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

Çalışmada öncelikle Türkiye'nin uyum sağlamaya ve tam üye olmaya çalıştığı Avrupa Birliği (AB) değerlendirilmiştir. Bu çerçevede gerektirdiği ölçüde yurt dışı literatür detaylı şekilde incelenmiştir. Mevzubahis yönde ilkin kurucu antlaşmalara başvurulmuştur. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran antlaşma olan Paris Antlaşması (1951), Avrupa Atom Enerjisi Kurumu (EURATOM) ile Avrupa Ekonomik Topluluğunu (AET) oluşturan Roma Antlaşması (1957), AB resmi sitesinden elde edilmiştir (<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>, Erişim Tarihi 15.10.2013). Sadece bu antlaşmalar değil, Amsterdam'dan Maastricht'e, Nice'den Lizbon Antlaşması'na kadar hukuki mevzuat derinlemesine analiz edilmiştir. Eş zamanlı olarak Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından tercüme edilmiş haliyle de söz konusu hukuki eserler, detaylı şekilde değerlendirilmiştir (Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar, 1993). Nice Antlaşması (Arsava, 2003), Lizbon Antlaşması (İKV, 2006) ve Kamuran Reçber'in Avrupa Birliği Mevzuatı (Reçber, 2005) ve buna benzer birçok yapıt, çalışmanın temel omurgasını oluşturmuştur.

Hukuki mevzuat yukarıdaki literatürle tüketildikten sonra Avrupa Birliği'nin siyasi, ekonomik, kurumsal ve kültürel yönlerini çok çeşitli bilgilerle analiz eden yurt dışı çalışmalar değerlendirilmiştir. Michelle Cini, Nieves Perez-Solorzano Borragan'ın kaleme aldığı European Union Politics, AB'nin politikalarına, kurumsal yapısına ve çeşitli ortak politikalarına karşılaştırmacı bir anlayışla bakışa yardımcı olmuştur (Cini, vd., 2013). John McCormick, Understanding the European Union: A Concise Introduction, isimli kitabında, AB'yi yarım milyon nüfusuyla dünyanın başat aktörlerinden birisi olduğunu iddia etmiş, bu güçlü entegrasyonun her ne surette olursa olsun global ekonomik krizi aşacağını ileri sürmüştür (McCormick, 2011).

Ekonomik kriz AB'yi son dört yıldır önemli ölçüde sarsmıştır. Bu bağlamda ekonomik kriz hakkındaki çıkarsamalar, çalışma açısından önemli bir yer tutmaktadır. Alman sosyolog Jurgen Habermas, The Crisis of the European Union: A Response, adlı eserinde AB'nin çıkmazda olduğunu ve kurumsal/anayasal olarak yeni yönetim tarzını seçmesini gerektiğini öne çıkarmaktadır (Habermas, 2013).

Yurtdışı literatürde yine John McCormick'in Jonathan Olson ile birlikte kaleme aldıkları *The European Union: Politics and Policies* adlı çalışma, AB'nin ortak politikalarını incelerken adeta bir başucu kitabı olarak kullanılmıştır (McCormick ve Olson, 2013).

Elizabeth Bomberg ve arkadaşları, *The European Union: How Does it Work* adlı çalışmalarında AB'nin işleyişini sade bir dille aktarmaktadırlar (Bomberg, vd., 2012). Ekseriyette yararlanılmıştır.

Yurtdışı literatürün son yıllarda çıkan yayınları AB'nin ekonomik krizden çıkıp çıkamayacağını tartışmakta ve bu bağlamda savlar ileri sürmektedirler. Örneğin bunlardan birinde Walter Laqueur, Avrupa Rüyasının sona erdiğini düşünmekte ve bu doğrultuda bir tartışma başlatmaktadır (Laqueur, 2012). Bu iddia, burada da sonuç kısmında ve yer yer bazı alt başlıklarda tartışılmaktadır.

AB-Türkiye ilişkilerini konu alan yurtdışı araştırmaların büyük bir bölümünü Türk akademisyenlerin ve entelektüellerin eserleri oluştururken, yine de azımsanmayacak ölçüde çalışmanın da Avrupalı kalemler tarafında yazıldığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Joseph S. Joseph, *Turkey and The European Union: Internal Dynamics and External Challenges*, adlı eserinde Türkiye'nin AB için aslında önemli bir stratejik ortak olduğunu düşünmektedir (Joseph, 2007).

Yabancı literatürde son olarak makaleler de değerlendirilmiştir. Bu çerçevede Namık Kemal Üniversitesi'nin veritabanları detaylı ve dikkatli şekilde incelenmiş ve asıl konu olan tarım ve kırsal kalkınma ile ilgili birçok makaleye erişilmiştir. Bunlardan birkaç örnek vermek gerekirse, ilkin Ahmet Arabacı'nın yazdığı "Is the Turkish Agricultural Sector a Challenge for European Union" isimli makalesi merkeze alınabilir (Arabacı, 2005). Daniele Antonucci ve Stefano Manzocchi, "Does Turkey have a special trade relation with the EU: A gravity model approach" adlı makalelerinde, Türkiye'nin AB ile farklı seçenekler doğrultusunda ilişki kurup kuramayacağını, engelleri aşip aşamayacağını tartışmaktadır (Antonucci ve Manzocchi, 2006). Bunun gibi birçok makale, müzakere süreci göz önünde bulundurularak, çalışmada kullanılmaktadır.

Yabancı literatürde nihai olarak yurtdışı haber sitelerinden (BBC, CNN International, vb.) ve think-tank kuruluşlarının sayfalarından (International Crisis Group, Rand Cooperation, vb.) yararlanılmıştır.

Konuyla ilgili yurtiçi çalışmalara istinaden öncelikle resmi kurumların web siteleri detaylı şekilde taranmıştır. Avrupa Birliği Bakanlığı'nın resmi web sayfası bu bağlamda merkeze alınmış (<http://www.abgs.gov.tr/>), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden de sıkça yararlanılmıştır (<http://www.tuik.gov.tr/>).

Yurtiçi ve yurtdışı genel-geçer literatür, çalışmayı tamamlayacak düzeye eriştiğinde materyal ve yöntem belirlenme aşamasına geçilmiştir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1 Materyal

Araştırmanın dayanak aldığı bilimsel materyal birincil ve ikincil nitelikteki kaynaklardan elde edilmiştir. Konuyla dolaylı ve doğrudan ilişkili olan, yurt içindeki ve yurt dışındaki bilimsel yayınların yanı sıra, tarım ve kırsal kalkınma politikalarıyla ilgili AB komisyonları ve AB Bilgi Büroları ve bunun gibi birimlerle, kurum-kuruluşlarla bağlantılı biçimde çalışarak ikincil veri kaynakları derlenmiştir.

Çalışmada birçok resmi sözleşme, mevzuat ve hüküm de materyal olarak kullanılmıştır. Ayrıca günlük gazeteler, haftalık ve aylık dergilerdeki çok çeşitli analizler de çalışmaya konu edilmiştir.

3.2 Yöntem

Çalışmada materyal olarak ilgili yerli ve yabancı literatürden, istatistiklerden ve tarım alanındaki değişik dokümanlardan yararlanılmıştır. Ayrıca, Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (Eurostat) verilerinden de faydalanma yoluna gidilmiştir. Bunun dışında İktisadi Kalkınma Vakfı'ndan, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nden, AB Bilgi Bürolarından yararlanılmış olup, Türkiye'de Kırsal Kalkınma konusunda uzman kişilerle yapılan mülakatlara da yer verilmiştir.

Yapılan tüm çalışmalar sonunda Türkiye'nin Tarım ve Kırsal Kalkınma Politikası'nın Avrupa Birliği politikalarına genel uyumu analiz edilmiştir. Yapılan tüm değerlendirmelerde Türkiye'nin olası AB üyeliği ve bunun sonucunda bölgesel yardımlardan nasıl ve hangi koşullarda yararlanacağı tam üyelik varsayımına göre yapılmıştır.

Kavramsal ve tarihsel bakış ile birlikte karşılaştırmacı anlayış da çalışmaya hakim olacaktır. Ayrıca bu incelemede bir kalitatif analiz tekniği olan SWOT analizi de kullanılacaktır.

4.TARİHSEL VE KURUMSAL OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ

Batılılaşmayı temel bir yönelim olarak içselleştiren Türklerin, tarihsel arka planda Orta Asya'dan Avrupa'ya doğru göç ettikleri gözlemlenmektedir. Bu göç hareketinin nihayetinde Türkler, daha verimli topraklara ve bağımsız yaşayabilecekleri bir coğrafyaya kavuşmuşlardır. Trakya ve Anadolu'da yüzyıllardır egemenlik kuran Türkler, emperyalizme karşı Kurtuluş Savaşı'nda vatanlarını korumuşlar ve Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır.

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti, Batılı emperyalist devletlere karşı savaş vermesine karşılık Batılılaşmayı ve modernleşmeyi, iç ve dış politikasının merkezine alarak hemen her alanda Batılı devletlere benzemeye çalışmıştır. Ticari yaşamından eğitim müfredatına kadar hemen her izlekte, Avrupalı çağdaş devletler model alınarak gerçekleştirilen devrimlerle birlikte "Muasır Medeniyetler seviyesine yükselmek" gayesi hedeflenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Türkiye'de çok partili yaşama geçilmiş ve 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimleri Demokrat Parti (DP) kazanmıştır. DP iktidarının son yılları ekonomik olarak sancılı geçmiştir. Özellikle 4 Ağustos 1958 devalüasyon kararıyla birlikte Türk lirasının itibar kaybetmesi, sıcak paraya olan ihtiyacı arttırmıştır. Adnan Menderes hükümetinin bu dönemde kredi arayışları sonuçsuz kalmış; gündeme "can simidi" olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyelik gelmiştir (Oran, 2003: 813). Bu bağlamda 31 Temmuz 1959'da AET'ye başvuru gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile ilişkileri, AET ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren ve resmi adı *Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında bir Ortaklık Yaratan Anlaşma* olan Ankara Anlaşması'nın temelini oluşturduğu ortaklık rejimi çerçevesinde başlamıştır (Bilici, 2005: 94).

31 Temmuz 1959'dan bu yana Türkiye, birçok bakımdan hukuki, siyasi, iktisadi ve toplumsal yapısını Topluluğun yapısına benzetmeye çalışmaktadır. Tabi ki uyum sağlanması gereken noktalardan birisi de tarım ve kırsal kalkınma çerçevesinde şekillendirilmiştir. Türkiye, özellikle AB'nin ilk ortak politikası olan "Ortak Tarım Politikası"na (OTP) uyum için uzun sayılabilecek bir dönem boyunca çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Konunun daha iyi anlaşılması ve Türkiye'nin aslında nasıl bir Birliğe girmek ve uyum sağlamak istediğinin daha iyi ortaya konması adına öncelikle AET'den AB'ye giden süreçte Toplumun siyasi, iktisadi ve hukuki yönlerinin irdelenmesi gerekmektedir.

4.1.Roma Antlaşması'ndan Günümüze Avrupa Birliği

Bundan yaklaşık 74 yıl önce tarihler 01 Eylül 1939'u gösterdiğinde Avrupa kıtasında, yüzyılın ikinci ama verdiği zararlar neticesinde tarihin gelmiş geçmiş en büyük savaşı başlamıştır. Bu savaş yani İkinci Dünya Savaşı, 19.yüzyılın son çeyreğinde kaynamaya başlayan Avrupa kazanının adeta infilak etmesini ve böylece bir domino etkisi ile ardı ardına Dünyanın diğer coğrafyalarını da bir ateş çemberi içine almasını beraberinde getirmiştir. Savaş, Avrupa'nın bölünmüşlüğüne apaçık ortaya koyarken, 1945 sonrası Savaş'ın getirdiği yıkım ise birleşmenin önünü açmıştır. Dolayısıyla böyle önemli bir sürecin kısa bir değerlendirmesini yapmak gerekmektedir.

Hobsbawm'a göre 20.Yüzyıl tarihin "en caniyane" yüzyılı olmuştur. Bu yüzyılda savaşlar yüzünden veya bir şekilde savaşların yıkıcı atmosferi sebebiyle meydana gelen insan ölümlerinin toplam sayısı 187 milyon olarak tahmin edilmektedir. "Başlangıç tarihi, 1914 olarak alınacak olursa, 20.Yüzyıl neredeyse kesintisiz bir savaş yüzyılı olmuştur". Adeta adı geçen yüzyıla Dünya Savaşları damgasını vurmuştur (Hobsbawm, 2008: 1-2). Savaştan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği (SSCB) galip iki devlet olarak ayrılmışlardır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında her alanda büyük yıkıma uğrayan Avrupa bu durumdan kurtulmak için bir çıkış yolu aramaya başlamıştır. Bir başka anlatımla, yüzyıllardır güç merkezinin liderliğini yapan Kıta Avrupa'sı, 1945'ten itibaren kaybettiği gücünü tekrar kazanmaya çalışmıştır.

Bunun bir sonucu olarak Avrupa'da barışın yeniden kurulması, Avrupa ülkelerinin ortak değerler etrafında bir araya gelmesi ve özellikle refahı artıracak şekilde ekonomik alanda kuvvetli bir işbirliğinin sağlanması fikri her geçen gün daha yüksek bir sesle dile getirilmeye başlanmıştır (AB'ye Genel Bakış, 2011: 1).

Savaş sonrası Avrupa’da birlik yaratma hususunda en önemli girişim, Fransız Jean Monnet’den gelmiştir.

Monnet, “*Savaş sonrası Avrupa’da düzenin korunmasının güvencesinin, Almanya’nın büyümesinin sınırlanmasında değil, Almanya’yı Avrupa içinde asimile etmekte*” görmüştür. Bu çerçevede dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Monnet’in fikirlerini temel alarak 9 Mayıs 1950 tarihli Schuman Planı olarak da anılan planı ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nun (AKÇT) temellerini atmıştır (Fontaine, 2010: 5). 18 Nisan 1951 tarihli Paris Antlaşması Benelux (Belgium, Netherlands, Luxemburg) ülkeleri ile Fransa, Almanya ve İtalya arasında imzalanarak tarafların yasama organlarınca onaylandıktan sonra 25 Eylül 1952’de AKÇT resmen oluşturulmuştur (TURKAB, 2006: 1).

AKÇT’nin kuruluşundan altı yıl sonra Roma’da 25 Mart 1957 tarihinde Altılar (Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa, Almanya ve İtalya) tarafından imzalanan antlaşma, bugün 28 ülkeli kurumsal bir Birlik olan Avrupa Birliği’nin temelini oluşturmuştur. Roma Antlaşmaları adıyla anılan bu antlaşma ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuş, antlaşmalar üye devletlerin parlamentolarında onaylanarak 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir (DTM, 1993: 6).

AET’yi kuran Roma Antlaşması, 248 madde, ekler ve protokollerden oluşmuştur. Roma Antlaşması 1 Ocak 1958’de yürürlüğe girmiştir. Altılar için gümrük birliği, dolaşım serbestliği, serbest rekabet, topluluk ticaret politikası ve topluluk tarım politikası oluşturulmuş ve topluluğun işleyişi ve bu işleyişin Roma Antlaşması’na uygunluğu Topluluk Adalet Divanı’nın denetimine bırakılmıştır.

AET’nin nihai hedefi Avrupa’nın siyasal bütünlüğe ulaşmasıdır. Bu hedefe varmak için öngörülen ekonomik eşitliği sağlamak üzere, ilk araç olarak gümrük birliğinin kurulması düşünülmüştür. Böylelikle, üyeler gümrük birliği gereğince kendi aralarındaki gümrük vergilerini sıfıra indirip, dış dünyaya ortak bir gümrük tarifesi uygulamak suretiyle ticareti engelleyen her türlü sınırlamayı kaldırarak, dış ticaretlerinin genişlemesini sağlamayı amaçlamışlardır.

Sonuç olarak Avrupa’da başlayan güç paylaşımı kısa sürede iki büyük savaşa ve ayrılığa yol açarken; savaş sonrası ekonomik olarak yeniden yapılanma ihtiyacı ise

Avrupa'nın birleşmesine neden olmuştur. Günümüzde ise ekonomik sıkıntılar yaşayan Avrupa Birliği ülkeleri arasında ayrılık sesleri yeniden duyulmaya başlamıştır.

4.1.1. Avrupa Birliği'nde Genişleme ve Derinleşme

AB ilk genişlemesini, 1970'li yıllarda gerçekleştirmiştir. 1973 yılında daha önce Avrupa Toplulukları'nın kurulmasına karşı çıkmış olan İngiltere ile birlikte İrlanda ve Danimarka Avrupa Topluluğu'na katılmış, böylece üye devletlerinin sayısı altıdan dokuzaya çıkmıştır. Bu devletlere, 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında İspanya ve Portekiz katılmıştır.

1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç katılarak Avrupa Birliği'ne üye olmuş ve Avrupa Birliği'nin üye sayısı 15'e yükselmiştir (Avrupa Toplulukları, 2009: 5).

AB ülkeleri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine bir tarihi sorumluluk anlayışla bakmıştır. Avrupa'nın II. Dünya Savaşı sonrasında bölünmüş olmasının verdiği "acıyı" telafi etme arzusuyla bu ülkelere yardımcı olmayı hedeflemişlerdir.

1997 Lüksemburg Zirvesi'nde AB bu ülkelerle tam üyelik müzakerelere başlama kararı almıştır. 2004 yılında ise bu ülkeler AB'ye katılmışlardır. Bu ülkeler; 8 Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesinden (Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Polonya, Litvanya, Letonya ve Estonya) Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta'dan oluşmaktadır.

Avrupa Birliği son bir önceki genişlemesi 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan ile olmuştur. Nihayetinde 1 Temmuz 2013'te Hırvatistan da AB üyeliğini gerçekleştirmiştir (<http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=haberler&baslik=HIRVAT%DDSTAN%20AB%92N%DDN%2028%92%DDNC%DD%20%DCYES%DD%20OLDU&id=3459>).

Şekil 4.1: Avrupa Birliği Haritası

Kaynak: <http://bookshop.europa.eu/en/the-european-union-pbIK3111290/?CatalogCategoryID=5giep2IxSeYAAAEu.lwD0UdL> (Erişim Tarihi: 14.12.2013).

Avrupa Konseyi'nde bir araya gelen AB üyesi ülkelerin demokratik yollarla seçilmiş hükümetleri, gelecekteki genişleme dalgalarını hâlihazırda AB üyeliği için çalışmalarını sürdüren ülkeleri kapsayacağı konusunda görüş birliği içinde olmuştur.

Söz konusu ülkeler: Makedonya, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova, İzlanda, Sırbistan ve Türkiye'dir (http://europa.eu/about-eu/countries/on-the-road-to-eu-membership/index_en.htm, Erişim Tarihi: 12.12.2013).

Bu ülkelerin Birliğe üyeleri ancak her birinin ilgili koşulları yerine getirmeleriyle gerçekleşecektir.

Tablo 4.1: Avrupa Birliği'nin Genişleme S¼reci ve Yeni Üyeler

¼lke Adı	Katılma Tarihi
İngiltere, Danimarka, İrlanda	1973
Yunanistan	1981
İspanya, Portekiz	1986
Avusturya, Finlandiya, İsveç	1995
Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Kıbrıs	2004
Bulgaristan, Romanya	2007
Hırvatistan	2013

Kaynak: http://europa.eu/about-eu/countries/index_en.htm (Erişim Tarihi: 20.12.2013).

Avrupa Birliği genişlemenin yanında derinleşme s¼recine de girmiştir. Avrupa Birliği'nin derinleşme kavramı, Birliğin kurulduğu tarihten itibaren yetki ve faaliyet alanlarında meydana gelen artış ile kurumsal yapı içinde meydana gelen reform ve değişiklikleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Genel olarak Kurucu Antlaşma değişiklikleri yöntemiyle gerçekteşen derinleşme hareketi, bugüne kadar beş temel aşama geçirmiştir.¹ Avrupa Tek Senedi, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması, Nice Antlaşması ve Lizbon Antlaşması (İKV, 2006), bu aşamaları oluşturmaktadır (AB'ye Genel Bakış, 2011: 21).

Avrupa Tek Senedi (1986-1987) derinleşmede ilk dile getirilmesi gereken s¼reçtir. Buna göre, Avrupa b¼t¼nleřmesinin temel hedefini, üye devletler arasında malların, iřg¼c¼n¼n, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımına dayalı bir ortak pazar kurulması oluşturmuştur. Bu hedefin ilk aşaması olan ve malların serbest dolaşımını sağlamaya y¼nelik G¼mr¼k Birliği hedefi 1 Temmuz 1968'de tamamlanmıştır. Buna karşılık, 1970 ve 80'lerde karar alma s¼reçlerinde yaşanan sorunlar ve uluslar arası ekonomik durgunluk nedeniyle üye devletlerin korumacı politikalara başvurmaları, malların, iřg¼c¼n¼n, hizmetlerin ve sermayenin üye devletler arasında tam olarak serbest dolaşacağı bir "Ortak Pazar" kurulması hedefine ulaşılmasını engellemiştir. Serbest dolaşım ¼n¼ndeki g¼mr¼k kontrolleri ve sınırlardan kaynaklanan fiziki, ulusal mevzuat farklılıklarından kaynaklanan teknik ve mali

¹ Derinleşme s¼reci çerçevesinde ilk adımlar olarak, F¼zyon Antlaşmaları ile Avrupa K¼m¼r ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun kurumları her üç Topluluk için iki aşamalı olarak birleştirilmiş ve Avrupa Topluluklarının işleyişinin daha etkin bir kurumsal yapılanmaya kavuşturulması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra, 1970 ve 1975 tarihli "B¼tçe Antlaşmaları" ile Topluluk b¼tçesinin karara bağlanma yöntemi belirlenmiş ve Avrupa Sayıştayını kurulmuştur (AB'ye Genel Bakış, 2011: 21).

engeller bu yönde sorun oluşturmaktaydı. İşte Avrupa Tek Senedi² ile gelişmiş bir “Avrupa Tek Pazarı” ya da “Avrupa İç Pazarı”nın gerçekleştirilmesi için gerekli hukuksal, kurumsal ve siyasal dayanaklar oluşturularak Avrupa bütünleşmesine yeni bir ivme kazandırılmıştır (AB’ye Genel Bakış, 2011: 22-23). Bir başka deyişle, Avrupa Tek Senediyle birlikte Roma Antlaşması’nda öngörülen ancak sıkıntılar yaşanan tek pazarın oluşmasının önündeki engeller kaldırılmıştır (Çakmak, 2005: 22).

Avrupa Tek Senedi ile başlayan köklü değişim süreci, derinleşme sürecinin ikinci aşamasını oluşturan ve Avrupa bütünleşmesinin yapısında bugüne dek yaşanan en önemli değişiklikleri getiren “Maastricht” Antlaşması” ile devam etmiştir. Maastricht Zirvesi’nde alınan kararlar, Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması) ismi altında 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanmıştır. 53 maddeden oluşan Antlaşmanın yürürlüğe girişi ise 1 Kasım 1993 tarihinde gerçekleşmiştir (Reçber, 2005). AB Antlaşması ile:

- Avrupa Ekonomik Topluluğu Kurucu Antlaşması’nın adı Avrupa Topluluğu Kurucu Antlaşması şeklinde değiştirilmiş ve bu Antlaşmada çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bu Antlaşma uygulamada kısaca, Avrupa Topluluğu Antlaşması ismiyle de anılmaktadır.
- AKÇT Kurucu Antlaşması’nda ve AAET Kurucu Antlaşması’nda çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

AB Antlaşması ile getirilen esas önemli yenilik, diğer üç Topluluğa (AKÇT, AET, AAET) ilave olarak yeni bir Birliğin (Avrupa Birliği’nin) kurulmasıdır (Bilici, 2005: 41-42).

Antlaşma ile oluşturulan Avrupa Birliği’nin dayandığı sütun yapısında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Topluluğu adını alan Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun birinci sütun altında yer almaları ve ekonomik bütünleşme

---

² 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile “Ortak Pazar” hedefi “Tek Pazar” adı altında yeniden tanımlanmıştır. Tek Pazarın önündeki fiziki, teknik ve mali engellerin kaldırılması amacıyla bazı düzenlemelerin yapılması ve söz konusu düzenlemelerin en geç 31 Aralık 1992 tarihine dek tamamlanarak üye devletler arasında sınırların olmadığı bir ekonomik alan yaratılması amacına ulaşılmış öngörülmüştür. Tek Senette karar alma mekanizmaları bağlamında getirilen değişiklikler ile Konsey’de nitelikli çoğunluk ile karar alma uygulamasına ağırlık verilmesi gerçekleşmiştir. Ayrıca, Adalet Divanı’nın artan iş yükünü hafifletmek amacıyla bir İlk Derece Mahkemesi kurulması, 1960’lardan beri gayri resmi olarak toplanan Üye Devletlerin Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi’nin (AB Zirvesi) antlaşmalarının yapısı içine dahil edilerek resmîyet kazanması sağlanmıştır. Bu çerçevede teknolojik araştırma ve geliştirme, çevre gibi alanlar AB’nin düzenleme yapabileceği alanlar arasına dahil edilmiştir (AB’ye Genel Bakış, 2011: 23).

alanında faaliyet göstermeleri öngörülmüştür. Tek Pazarın gerçekleştirilmesinin ardından, tek para birimi ve ortak para politikaları etrafında şekillenen bir ekonomik parasal birlik kurma aşamasına geçilmesinin koşulları, takvimi ve mekanizmaları da belirlenmiştir (Cini ve ark., 2013).

Maastricht Antlaşması ile ayrıca “Avrupa Vatandaşlığı” kavramı getirilmiştir. Üye devlet vatandaşlarının aynı zamanda Avrupa vatandaşı statüsünü taşıyacakları ve birbirlerinin ülkesinde serbestçe dolaşma, oturma, Avrupa Parlamentosu seçimlerinde seçmen ya da aday olma, yerel seçimlerde seçmen ya da aday olma, üçüncü ülkelerde birbirlerinin konsolosluklarından diplomatik koruma talep etme, Avrupa Ombudsmanı’na başvurma ve dilekçe hakkı gibi haklardan yararlanacakları düzenlenmiştir. Böylece bir siyasi yapı olarak ortaya çıkmaya başlayan Avrupa Birliği, kendisi ile vatandaşı arasında hukuki ve siyasi bir bağ kurarak, siyasi bir Avrupa kimliği ve aidiyeti oluşturma yönünde önemli bir adım atmıştır (AB’ye Genel Bakış, 2011: 25-26).

1997 yılında imzalanıp 1999 yılında yürürlüğe giren “Amsterdam Antlaşması” derinleşme sürecinin üçüncü temel aşaması olmuştur. Amsterdam Antlaşması, Maastricht Antlaşması ile belirtilen Birlik hedeflerini yeniden ele alarak aşağıdaki gibi belirlemiştir:

- İç sınırları olmayan bir alan yaratarak, ekonomik ve sosyal uyumu güçlendirip uzun vadede tek bir para birimini de içerecek şekilde bir ekonomik ve parasal birlik oluşturmak suretiyle ekonomik ve sosyal ilerlemenin ve yüksek bir istihdam düzeyinin teşvik edilmesi, dengeli ve kalıcı bir gelişmenin sağlanması
- Uluslar arası düzeyde bir Avrupa Birliği kimliğinin, özellikle ileride ortak bir savunmaya götüreceği bir savunma politikasının da dahil olacağı ortak bir dış politika ve güvenlik politikası aracılığıyla öne çıkarılması
- Bir Birlik yurttaşlığı ihdas edilerek, üye ülkelerin yurttaşlarının hak ve çıkarlarının daha iyi korunması
- Avrupa Birliği’nin; dış sınırların kontrolü, sığınma, göç ve terörle mücadele konularında uygun önlemler alınarak kişilerin serbest dolaşımlarının güvence altında tutulduğu bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olarak korunması ve daha da geliştirilmesi
- Topluluk birikimlerinin tümüyle korunması ve geliştirilmesi (Canbolat, 2006: 255).

Bir önceki derinleşme hareketi olan Maastricht Antlaşması ile karşılaştırıldığında, Amsterdam Antlaşması'nın, yeni genişleme dalgası çerçevesinde kurumsal yapı değişiklikleri ile karar alma mekanizmalarında yapılması gerekli reformların karşılanması konusunda ihtiyacı tam olarak karşılayamadığı söylenebilir.

Derinleşme sürecinin bir diğer aşamasını 2001 yılında imzalanıp 2003 yılında yürürlüğe giren "Nice Antlaşması" oluşturmuştur. Bu Antlaşma, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe katılım sürecine, Birliğin karar alma mekanizmalarının hazır hale getirilmesini amaçlamıştır. Bu çerçevede 27 üyeli (1 Temmuz 2013 itibarıyla 28 üyeli) bir AB'ye gerekli kurumsal yapının nasıl şekilleneceği, Parlamento'daki sandalye sayıları, Komisyon'un yapısı ve Konsey'deki oy ağırlıkları düzenlenmiştir. Adalet Divanı'nın yapısında ve yetkisinde bazı değişikliklere gidilmiştir (AB'ye Genel Bakış, 2011: 27).

26 Şubat 2001'de imzalanan ve 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe giren Nice Antlaşması; Avrupa Tek Senedi, Maastricht Antlaşması ve Amsterdam Antlaşması'ndan sonra AB müktesebatında yeni bir dönemeç oluşturmaktadır (Arsava, 2003: 1-9).

2000 yılı Aralık ayında Nice Zirvesi'nde üzerinde uzlaşılan ve Nice Antlaşması'nın eki olarak yayınlanan "Avrupa Birliği'nin Geleceği Deklarasyonu" ile başlatılan, 7 yıl süren ve son derece sancılı geçen bir Avrupa Birliği reform süreci yaşanmıştır. Bu sancılı süreç, 13 Aralık 2007 tarihinde Lizbon'da imzalanan Lizbon Antlaşması'nın 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmesi ile sona ermiştir. Bu süreçte, özellikle 2004-2007 yıllarında tamamlanan büyük genişleme sonrası yeni ülkelerle yeni üye sayısını ikiye katlayacak olan Birliğin, daha etkili, daha şeffaf ve daha demokratik bir yapı haline gelmesi, vatandaşlarına daha yakınlaşması amaçlanmıştır.

Bu çerçevede, Nice Zirvesi ile başlayan süreçte, 2001 Laeken Zirvesi'nde, antlaşmaları değiştirmek üzere 2004 yılında gerçekleşecek bir sonraki Hükümetlerarası Konferansın hazırlıklarının farklı biçimde yürütülmesi öngörülmüştür. Birliği 21.yüzyılın gereklerine hazırlayacak ve vatandaşları ile yakınlaşmasını sağlayacak bu değişiklik hazırlıklarının mümkün olduğunca şeffaf ve geniş katılımlı olması amacıyla, üye devletler ve aday ülkelerden geniş katılımı toplanacak bir Avrupa Konvansiyonu oluşturulmuştur. Bu Konvansiyon, Şubat 2002-Haziran 2003 tarihleri arasında çalışmalarını sürdürmüştür (AB'ye Genel Bakış, 2011: 29).

Birliğe üye devlet ve aday ülkelerin temsilcilerinin yanı sıra, ulusal parlamentoların ve sivil toplumun da etkin katılımının sağlandığı Konvansiyon, Birliği daha demokratik, katılımcı, saydam kılmayı ve Avrupa vatandaşlarını Birliğe daha da yakınlaştırmayı hedeflemiştir. Konvansiyon çalışmaları Anayasal Antlaşma metninin oluşturulmasına temel teşkil etmiştir. Dört bölümden oluşan Antlaşma metninde, sonradan pek çoğu Lizbon Antlaşması ile kabul edilen değişikliklerin yanı sıra; sonradan vazgeçilerek Birliğin simgeleri niteliğindeki bayrağı, marşı, sloganı gibi devleti çağrıştıran unsurlara da yer verilmiştir.

Söz konusu Antlaşma metni “Avrupa için Anayasa Öngören Antlaşma” adı ile 29 Ekim 2004 günü tüm üye devletler tarafından imzalanmıştır. Ancak üye devletlerin kendi ulusal anayasalarına göre onaylanmasından sonra Kasım 2006 tarihinde yürürlüğe girmesi öngörülen Antlaşma, Fransa ve Hollanda’da gerçekleştirilen referandumların olumsuz sonuçlanması üzerine yürürlüğe girememiştir. Anayasal Antlaşma’nın geleceğine ilişkin 2005-2007 yılları arasındaki dönemde yoğun olarak yaşanan tartışmalardan sonra, bu Antlaşma’nın çoğu hükmünü içeren ama anayasal nitelikteki Birliğin simgeleri gibi unsurlara yere verilmeyen bir tadil antlaşması metni hazırlanması üzerinde görüş birliği sağlanmış ve böylece Lizbon Antlaşması süreci başlamıştır (AB’ye Genel Bakış, 2011: 30).

2007 yılında imzalanıp 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, derinleşme sürecinin bugün için son aşamasını oluşturmaktadır. Lizbon Antlaşması’nda, Birliğin daha demokratik, daha şeffaf ve daha etkili işleyen bir yapıya kavuşturulması amacıyla, kurumsal yapısına, yetki ve faaliyetlerine ilişkin hükümlere yer verilerek, hem ekonomik hem de siyasi bütünleşmeye yönelik köklü değişiklikler gerçekleştirilmiştir.

4.1.2.AB’nin Kurumsal Yapısı ve İşleyişi

Avrupa Birliği, üye devletlerin kendisine verdiği yetkileri ne ulusal ne de uluslararası düzeyde bir benzeri olmayan kurumları aracılığı ile kullanmaktadır (AB’ye Genel Bakış, 2011: 6). Avrupa Birliği’nin karar alma süreci, tüm üye devletlerin üzerinde anlaşmaya vardıkları, temelinde kurucu antlaşmalar olan hukuksal bir yapıya dayanmaktadır. AB Antlaşması, AB’nin karar alabileceği alanları, bu kararların kimin tarafından nasıl alınacağını tanımlamıştır. Bu temel kurallar, AB kurumlarının görev ve yetkilerinin derecesini belirlemek açısından büyük önem taşımaktadır. Avrupa Birliği düzeyinde kararların alınması Avrupa Parlamentosu (AP), Avrupa Birliği Konseyi ve Avrupa Komisyonu çerçevesinde olmaktadır.

4.1.2.1. Avrupa Birliği Kurumları

Avrupa Birliği kurumları asli ve yardımcı kurumlar olarak ikiye ayrılmaktadır.

4.1.2.1.1. Avrupa Parlamentosu

Avrupa Parlamentosu (AP), AB kurumları içinde doğrudan halk tarafından seçilen organ olmaktadır. AB üyesi devletlerin vatandaşları olan Avrupa vatandaşları beş yılda bir yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy kullanabilmektedirler. Son parlamento seçimi 2009 yılında yapılmıştır. Parlamento, bugün için Avrupa Birliği'ne üye 27 devletin toplamda 736 temsilcisinden oluşmaktadır (1 Temmuz 2013'te 28. üye olan Hırvatistan'ın 22-25 Mayıs 2014 seçimleri sonrasında 11 üyeye sahip olması kararlaştırılmıştır, <http://www.elections2014.eu/en/in-the-member-states/Croatia>, 20.12.2013). Bu rakam, 2014 seçimleri sonrası 750 üye ve bir Başkanı içerecek şekilde 751 olarak belirlenmiştir. Hangi üye devletin kaç parlamenter ile temsil edileceği üye devletlerin nüfuslarına göre tespit edilmektedir (AB'ye Genel Bakış, 2011: 6).

Avrupa Parlamentosu, üye devlet vatandaşlarının demokratik menfaatlerini ve siyasi görüşlerini temsil eden bir organdır. Bundan dolayı, Avrupa Parlamentosu'nda üyeler ülkelerine göre değil, siyasi görüşlerine göre grup oluşturmaktadırlar (Canbolat, 2006: 176).³ Tek dereceli genel oyla seçilen Avrupa Parlamentosu'nun milletvekilleri, politik yönelimlerine göre gruplar oluşturmaktadırlar. Parlamenterler ülkelerini değil, kendilerine oy veren Avrupa vatandaşlarının siyasi görüşlerini temsil etmektedirler. Avrupa Parlamentosu'nda, bugün için 7 (yedi) siyasi parti grubu ve bağımsız üyeler yer almaktadır (AB'ye Genel Bakış, 2011: 6-7).

Parlamento Genel Kurulu kural olarak Strazburg'da toplanmaktadır. Parlamento'nun siyasi grupları ve komiteleri Brüksel'de bir araya gelmekte, sekreteryası ise Lüksemburg'dadır.

Parlamento'ya görüşölmek üzere gelen konular öncelikle farklı görev alanlarına sahip 24 adet komiteden konuyla ilgili olanında tartışılmakta ve ulaşılan sonuç, bir raporlar Genel

---

³ Bu gruplar arasında Avrupa Halk Partisi (Hıristiyan Demokratlar), Avrupa Demokratları (EPP-ED), Avrupa Sosyalist Partisi (PES), Avrupa Liberal, Demokrat ve Reform Partisi (ELDR), Yeşiller/Avrupa Serbest İttifakı (GREENS/EFA) gibi siyasal eğilimler bulunmaktadır.

Kurul'a sunulmaktadır. Genel Kurul'daki görüşmeler de bu çerçevede yapılmaktadır (AB'ye Genel Bakış, 2011: 7).

Avrupa Parlamentosu, Konsey ile birlikte yasama yetkisini paylaşmaktadır. Üye devletleri bağlayacak hukuki düzenlemelerin kabul edilebilmesi genel kural olarak hem Avrupa Parlamentosu hem de Konsey'in onayı ile mümkün olmaktadır. Bazı konularda ise sadece danışma organı niteliğinde olup görüşleri bağlayıcılık taşımaz. Bu alanların en önemlisi dış politika konularıdır.

Avrupa Birliği bütçesini Konsey ile birlikte yapan Avrupa Parlamentosu'nun diğer Avrupa Birliği kurumları üzerinde siyasi denetim yetkisi vardır.

Parlamento, Komisyon'a sözlü ve yazılı soru sorabilmekte, soruşturma komiteleri kurabilmekte, şikayet dilekçesi kabul edebilmekte, Komisyonu güvensizlik oyuyla ve 2/3 çoğunlukla heyet halinde istifaya zorlayabilmektedir. Komisyon Başkanı'nın ve heyet halinde Komisyon'un göreve atanmasında da güvenoyu aranmaktadır. Avrupa Ombudsmanı'nın atanması ve sunduğu raporlar aracılığıyla da Birliğin kurumları üzerindeki denetim yetkisini kullanabilmektedir (AB'ye Genel Bakış, 2011: 7-8)

AP, daha önce de belirtildiği üzere, Toplulukta bir araya gelen devletlerin halklarının temsilcilerinden oluşmaktadır. AP, Avrupa bütünleşmesi sürecindeki demokratik denetim ve meşruiyet sağlamak üzere Antlaşma ile kendisine verilmiş olan yetkilerini kullanmaktadır. AP üyeleri, ilk kuruluşundan 1979 yılına kadar, üye ülke parlamentolarından gönderilen milletvekillerinden oluşturmuştur. Bu tarihten sonra Birlik vatandaşları tarafından doğrudan seçilen AP birlik vatandaşlarını temsil etmektedir.

Seçimler her beş yılda bir yapılmaktadır ve seçmen olarak kayıtlı her AB vatandaşı AB'nin neresinde oturuyor olursa olsun seçme ve seçilme hakkına sahiptir.

Bu şekilde Parlamento, Birliğin aşağı yukarı 500 milyon vatandaşının demokratik isteklerini ifade etmekte ve diğer AB kurumlarıyla olan görüşmelerde onların çıkarlarını temsil etmektedir.

Tablo 4.2: Avrupa Parlamentosu'nda Ülke Başına Düşen Koltuk Sayısı (Mevcut Durum ve 2014 Seçimleri Sonrası Dönem için Öngörülen)

Ülke	Koltuk Sayısı (Mevcut Durum)	2014 Seçimleri Sonrası Öngörülen
Almanya	99	96
Avusturya	17	19
Belçika	22	22
Birleşik Krallık	72	73
Bulgaristan	17	18
Çek Cum.	22	22
Danimarka	13	13
Estonya	6	6
Finlandiya	13	13
Fransa	72	74
Hırvatistan	-	11*
Hollanda	25	26
İrlanda	12	12
İspanya	50	54
İsveç	18	20
İtalya	72	73
Kıbrıs	6	6
Letonya	8	9
Litvanya	12	12
Lüksemburg	6	6
Macaristan	22	22
Malta	5	5
Polonya	50	51
Portekiz	22	22
Romanya	33	33
Slovakya	13	13
Slovenya	7	8
Yunanistan	22	22

Kaynak: AB'ye Genel Bakış, 2011: 6-7.

* Hırvatistan'dan seçilecek aday sayısı 11 olarak öngörülmektedir. <http://www.elections2014.eu/en/in-the-member-states/Croatia>, Erişim Tarihi, 20.12.2013.

Avrupa Parlamentosu'nun üç çalışma yeri bulunmaktadır: Brüksel (Belçika), Lüksemburg ve Strazburg (Fransa). Lüksemburg idari ofislere (Genel Sekreterlik) ev sahipliği yapar. "Genel Kurul" olarak bilinen bütün parlamenterlerin katıldığı toplantılar Strazburg'da ve bazen de Brüksel'de yapılmaktadır.

Komite toplantıları da Brüksel'de olmaktadır (Canbolat, 2006: 179). AP, adı parlamento olmakla birlikte tam bir parlamentonun işlevini yerine getirmese de, AB kurumları içinde önemi her geçen gün artmaktadır.

4.1.2.1.2.Avrupa Birliği Zirvesi

Avrupa Birliği Zirvesi, Avrupa Birliği'ne üye devletlerin başbakanları veya devlet başkanları ile Avrupa Birliği Zirvesi Başkanı ve Avrupa Komisyonu Başkanı'nın katılımı ile meydana gelmektedir. Yılda dört defa toplanan Zirve, Birliğin gelişmesi ve Avrupa'nın bütünleşmesi doğrultusunda öncelikleri ve temel politikaları belirleyen kararlar almaktadır. Avrupa Birliği Zirvesi'nin herhangi bir yasama yetkisi bulunmamaktadır. Buna rağmen, AB üyesi devletlerin en üst düzey yetkililerinin bir araya geldiği ve temel politikaları belirlediği kurum olmasından dolayı siyasi bir ağırlık ve yönlendirme gücü taşımaktadır. Çoğu durumda uzlaşıyla, istisna olarak nitelikli çoğunlukla karar almaktadır (AB'ye Genel Bakış, 2011: 8).

Zirveye, üye devletler tarafından 30 aylığına atanan ve görev süresi bir defa uzatılabilecek olan AB Zirvesi Başkanı başkanlık etmektedir. Zirve Başkanı, Birlik Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'nin yetkileri saklı kalmak kaydıyla, Birliği uluslar arası alanda temsil etmekle görevlidir. Zirve Başkanı, aynı anda herhangi bir ulusal görevde bulunamaz (AB'ye Genel Bakış, 2011: 8).

4.1.2.1.3.Avrupa Birliği Konseyi (Bakanlar Konseyi)

Konsey, Avrupa Birliği üyesi devletlerin hükümetlerinde görev yapan bakanlardan oluşan bir organ konumundadır. Konsey, Avrupa Birliği içinde üye devletlerin ulusal çıkarlarının temsil edildiği organdır. Konsey toplantılarına, karara bağlanacak konu doğrultusunda üye devletleri temsilen ilgili bakanlar katılmaktadır. Örneğin toplantının konusu ekonomi veya para politikası ile ilişkili ise, üye devletlerin ekonomi ve maliye bakanları toplantıya katılmaktadır. Konsey başkanlığı 18 aylık süre için görev yapacak 3 üye devletten oluşan, devamlılığı ve tutarlılığı sağlamaya yönelik takımlar tarafından yürütülmektedir. Böylece Başkanlık 6 aylık dönemlerle üye devletler arasında el değiştirmektedir (AB'ye Genel Bakış, 2011: 9).

Konsey'e çalışmalarında yardımcı olmak üzere başta, üye devletlerin Birlik nezdindeki Büyükelçilerinden oluşan Daimi Temsilciler Komitesi (COREPER) olmak üzere çeşitli komiteler ve çalışma grupları mevcut bulunmaktadır (AB'ye Genel Bakış, 2011: 9).

Birçok konuda tüm üye devletleri bağlayan yasal düzenlemeleri kabul etme yetkisini Avrupa Parlamentosu ile paylaşan Konsey, yine Avrupa Parlamentosu ile birlikte bütçeyi onaylamaktadır (AB'ye Genel Bakış, 2011: 9-10).

Konsey üç değişik usul çerçevesinde karar almakta olup bunlar; oy birliği, oy çokluğu ve nitelikli çoğunluktur. Lizbon Antlaşması sonrasında Konsey'de esas oylama usulü nitelikli çoğunluk olarak düzenlenmiş; oy birliği ve basit oy çokluğunun istisna niteliği taşıdığı ortaya konmuştur. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası bugün hala büyük ölçüde üye devletlerin oy birliği ile karar aldığı en önemli istisna alanını oluşturmaktadır. Yeni üyelerin katılımı da yine Konsey'de oy birliği aranan bir alandır (AB'ye Genel Bakış, 2011: 10). Lizbon Antlaşması öncesi geçerli olan düzenleme çerçevesinde, nitelikli çoğunluk yönteminde her üye devletin nüfusuna, fiziki ve ekonomik büyüklüğüne göre belirli oranda oyu bulunmakta olup, sistem ağırlıklı oy esasına dayanmaktadır. Nitelikli çoğunluk yöntemine göre karar alınabilmesi için toplam 345 olan oyların 255'inin olumlu olması (Hırvatistan'ın üye olmasıyla beraber, 1 Kasım 2014'ten sonra bu rakamlar 352'den 260'a yükselecek) gerektiği gibi üye devletlerin yarıdan fazlasının da olumlu görüş bildirmesi gerekmektedir. Konsey'de nitelikli çoğunlukla karar alınırken, herhangi bir üye devlet gerekli görürse, alınan karara olumlu oy verenlerin, Birlik nüfusunun % 62'sine karşılık gelip gelmediğinin kanıtlanmasını talep edebilmektedir. Bu durumda % 62 oranına ulaşılamamışsa söz konusu karar kabul edilmemiş sayılmaktadır (AB'ye Genel Bakış, 2011: 10).

Tablo 4.3: Avrupa Konseyi'ne Üye 28 Ülke'nin "Ülke Başına Düşen Oy Sayısı"

Ülke	Oy Sayısı	Ülke	Oy Sayısı
Almanya	29	Fransa	29
Avusturya	10	Hollanda	13
Belçika	12	İrlanda	7
Birleşik Krallık	29	İspanya	27
Bulgaristan	10	İsveç	10
Çek Cum.	12	İtalya	29
Danimarka	7	Kıbrıs	4
Estonya	4	Letonya	4
Finlandiya	7	Litvanya	7
Lüksemburg	4	Malta	3
Macaristan	12	Polonya	27
Portekiz	12	Slovakya	7
Romanya	14	Slovenya	4
Yunanistan	12	Hırvatistan	7

Kaynak: <http://www.consilium.europa.eu/council?lang=en>, Erişim Tarihi, 20.12.2013.

Lizbon Antlaşması ile getirilen nitelikli çoğunluğa ilişkin yöntemin uygulanması 2014 yılına kadar ertelenmiştir. 2017 yılına kadarki dönem için de bir geçiş süreci öngörülmüştür. Dolayısıyla 1 Kasım 2014 tarihine kadar olan sürede ağırlık oy esasına dayanan sistem uygulanmaya devam edilecektir. 1 Kasım 2014'ten itibaren ise nitelikli çoğunluk yöntemiyle bir karar alınabilmesi için, olumlu oyların üye devletlerin % 55'ini, Birlik toplam nüfusunun % 65'ini temsil etmesi ve en az 15 üye devletten gelmesi gerekmektedir. Bloke edici azınlık ise nüfus esası dikkate alınmak suretiyle en az 4 üye devlet olarak belirlenmiştir (AB'ye Genel Bakış, 2011: 11-12).

Konsey, üye devletlerin ekonomik politikaları arasındaki uyumu sağlamaktadır. Özellikle üye devletlerin Birliğin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası alanına yönelik politikalarının belirlenmesinde, AB Zirvesi ile birlikte yetkilidir. Bunun yanında Konsey, Avrupa Birliği adına üçüncü ülkeler ve uluslar arası örgütlerle uluslar arası anlaşmalar imzalamaktadır (AB'ye Genel Bakış, 2011: 12).

Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Birliği'nin etkinlik alanında ortak karar alınması amacıyla ulusal hükümetlerin temsilcilerinin oluşturduğu bir kurumdur. Konsey, Avrupa Birliği'nin ana karar alma mekanizmasıdır. Avrupa Parlamentosu gibi Konsey de kurucu antlaşmalar ile 1950'lerde kurulmuştur. Konsey, üye ülkeleri temsil eder ve toplantılarına her Avrupa Birliği üyesi ulusal hükümetten bir bakan katılmaktadır. Hangi bakanın hangi toplantıda hazır bulunacağı gündemdeki konulara bağlı olmaktadır. AB Konseyi, üye ülke yönetimlerini bağlayıcı kararlar alabilmekte ve alınan kararların uygulanmasını sağlayabilmektedir. Konsey, toplantıda bulunanların kimliğine göre Avrupa Birliği Konseyi (Avrupa Zirvesi) veya Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi ismini almaktadır.

Konsey'deki her bir Bakan hükümeti adına yetkilidir; başka bir deyişle bu bakanların imzası bütün hükümetin imzası demektir. Dahası Konsey'deki her bir Bakan, ulusal parlamentosuna ve parlamentosunun temsil ettiği vatandaşlarına karşı sorumludur. Avrupa Parlamentosu'nun da karar alma sürecine dahil olması, Konsey kararlarının meşruiyetini sağlamaktadır.

Bir yıl içinde dört seferden fazla olmamak üzere, AB ülkelerinin cumhurbaşkanları ve/veya başbakanları Avrupa Komisyonu Başkanı ile birlikte Avrupa Konseyi adı altında bir araya gelmektedirler. Bu zirve toplantıları, kapsayıcı bir şekilde AB politikalarını

belirlemekte ve daha düşük seviyede (örneğin normal Konsey toplantılarında bakanlar tarafından) çözümlenemeyen konular burada çözümlenmektedir.

Avrupa Konseyi'ndeki tartışmaların öneminden dolayı toplantılar pek çok kez gecenin geç saatlerine kadar devam etmekte ve medyadan yoğun ilgi görmektedir. Konsey'de kararlar oylama ile alınmaktadır. Nüfusu daha fazla olan ülkelerin daha çok oyu bulunmaktadır. Fakat oyların ağırlığı, nüfusu az olan ülkelerin lehine olacak şekilde düzenlenmiştir.

Üye ülkeler alfabetik sıraya göre altı aylık süreyle Konsey'in başkanlığını yürütmektedirler.

4.1.2.1.4. Avrupa Komisyonu

Avrupa Komisyonu, yasama sürecini başlatan, ayrıca Birliğin yürütme organı olarak AB müktesebatını, bütçeyi ve programları uygulamaktan ve idari denetimden sorumlu kurumdur. Avrupa Komisyonu, her üye devletten bir kişinin yer aldığı 28 üyeden oluşmaktadır. Bu kişilere "komiser" adı verilmektedir. Her komiser bir veya daha fazla AB politikasının yürütülmesinden sorumludur. Komisyon adeta bir Bakanlar Kurulu gibi faaliyet göstermektedir. Komisyon'da komiserlerin yanı sıra, Avrupa Birliği görevlilerinden oluşan 25.000 kişilik bir idari teşkilat da mevcuttur (AB'ye Genel Bakış, 2011: 12).

Komisyon bünyesinde, herhangi bir konuda idari düzenlemelerin yapıldığı idari yönetim birimleri olan Genel Müdürlükler bulunmaktadır. Her Genel Müdürlük, çalışmalarının siyasi ve yönetim sorumluluğunu üstlenen Komisere karşı sorumlu bir Genel Müdür tarafından yönetilmektedir. Genel Müdürlükler müdürlüklere (direktörlük), müdürlükler bölüm ya da birimlere, bölüm ya da birimler ise masa şefliklerine ayrılmıştır. Her masada, masanın ilgili konusuna uygun sayıda uzman bulunmaktadır (AB'ye Genel Bakış, 2011: 12).

Komisyon başkanı Avrupa Birliği Zirvesi tarafından belirlenmekte ve ataması Avrupa Parlamentosu'nun onayı ile yapılmaktadır. Komisyon başkan yardımcılarında biri de AB'nin dış politikasını yürütmekten sorumlu Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'dir (AB'ye Genel Bakış, 2011: 12-13).

Komasyon Başkanı'nın Zirve tarafından, Avrupa Parlamentosu seçimleri dikkate alınmak ve danışmalar yapılmak suretiyle nitelikli çoğunlukla belirlenmesi ve Parlamento'ya önerilmesi gerekmektedir olup, Başkan adayı, Parlamento yelerinin çoğunluğu tarafından seçilmektedir. Komasyon Başkanı'nın, Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ve diğer tüm komiserler ile birlikte heyet halinde Parlamento'nun onayına sunulması ve Zirve tarafından nitelikli çoğunlukla atanması gerekmektedir (AB'ye Genel Bakış, 2011: 13).

Komasyon yeleri ise ye devletlerin göstereceği adayların arasından Komasyon Başkanı tarafından seçilecek, bu seçimin ardından Zirve tarafından nitelikli çoğunlukla ve Komasyon Başkanı'nın onayını da alarak atanan "Birlik Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi" de dahil olmak üzere Komasyon'un tamamı heyet halinde Avrupa Parlamentosu'nun onayına sunulmaktadır. Gerekli gvenoyunun teminini takiben Komasyon, Zirve tarafından nitelikli çoğunluk ile atanmaktadır. Komiserlerin görev süresi 5 yıldır ve bu süre yenilenebilmektedir (AB'ye Genel Bakış, 2011: 13).

Komiserler Avrupa Birliği yesi devletlerin vatandaşları olmalarına ve bu devletler tarafından atanmalarına karşın kendi ülkelerinin menfaatlerini değil Birliğin genel menfaatlerini korumak durumundadır. Komasyon, sorumluluklarını yerine getirirken bağımsız hareket etmekte ve ye devletlerden ya da herhangi bir kurumdan veya makamdan talimat almamaktadır (AB'ye Genel Bakış, 2011: 13).

Komasyon, görev süresi boyunca ye devlet hükümetlerince görevden alınamaz. Avrupa Parlamentosu'nun da komiserleri tek tek görevden alma yetkisi bulunmamakla birlikte, güvensizlik oyu ile Komasyon'u heyet halinde görevden alması mümkündür (AB'ye Genel Bakış, 2011: 13).

Komasyon'un merkezi Brüksel'dedir. Avrupa Birliği yesi devletlerden bağımsız bir niteliğe sahip olan Komasyon, Birliğin yürütme organı konumundadır. Bu doğrultuda Birliğin bütçesini ve politikalarını uygulayan Komasyon, AB hukukunun uygulanmasının idari bakımdan gözetilmesi görevini de üstlenmiştir. AB hukukunu ihlal ettiği iddiasıyla ye devletleri Avrupa Birliği Adalet Divanı önünde dava edebilmektedir. Komasyon'un bir diğer önemli görevi ise yasama organını oluşturan Avrupa Parlamentosu ve Konsey'e sunduğu yasama ya da karar nerileri ile yasama sürecini başlatmasıdır (AB'ye Genel Bakış, 2011: 14).

Komasyon, ulusal hükümetlerden bağımsızdır. Görevi, bir bütün olarak AB'nin çıkarlarını temsil etmek ve desteklemektir. Yeni AB yasaları için öneriler tasarlamakta ve bunları Avrupa Parlamentosu'na (AP) ve Konsey'e sunmaktadır. Komasyon, aynı zamanda AB'nin yürütme koludur yani Parlamento'nun ve Konsey'in kararlarının uygulanmasından sorumludur. Bu, politikaların uygulanması, programların yürütülmesi ve fonların harcanması gibi günlük işlerin idaresi demektir. Birliğin her eylemi Komasyonla başlamakta ve sonuçlanmaktadır. Parlamento ve Konsey gibi Avrupa Komasyonu da AB kurucu Antlaşmaları ile 1950'lerde kurulmuştur.

Avrupa Komasyonu'nun görev ve yetkileri itibariyle politik ve bürokratik bir yapısı bulunmaktadır. Üye ülkeler tarafından Parlamento'nun onayı ile atanan Komasyonlar, Avrupa bütünleşmesi sürecinde güçlü bir politik yapıyı temsil etmektedirler. Gelecekteki olası Avrupa Birleşik Devletleri'nin bir anlamda devlet başkanlığı işlevini de yüklenecek uluslar üstü (supranational) bir kurumdur.

Komasyon'un merkezi Belçika'nın Brüksel kentindedir. Ayrıca Lüksemburg'da ofisleri ve bütün AB ülkelerinde bulunan temsilciliklerinin yanı sıra dünyanın pek çok başkentinde de delegasyonları vardır. Komasyon'un kadrosunun yaklaşık 1/5'i tercümanlardan oluşmaktadır. Çok sayıda resmi dili bulunan AB'de çeviri konusunda önemli bir iş yükü ortaya çıkmıştır.

Avrupa Birliği Komasyonu Dönem Başkanlığını yürüten her üye devletin değişik öncelikleri bulunmaktadır. Bu durumda, dönem başkanlığını yürüten üye devlet, gerektiğinde kendi öncelikleri doğrultusunda teklifler sunmasını Komasyon'dan isteyebilir. Bu uygulama, dönem başkanlığını önemli duruma getirmesi bakımından oldukça ilginç olmaktadır.

4.1.2.1.5. Avrupa Birliği Adalet Divanı

Avrupa Birliği'nin yargı organı olan Avrupa Birliği Adalet Divanı, Genel Mahkeme ve uzmanlık mahkemeleri olmak üzere üçlü bir yapıdan oluşmaktadır. Adalet Divanı'nın temel amacı, Avrupa Birliği hukukunun Avrupa Birliği içerisinde her yerde aynı şekilde yorumlanması ve uygulanmasını sağlamaktır. Divan, Birlik hukukunun yorumlanmasında ve uygulamasında hukuka saygıyı sağlama, ulusal hukuk düzenleri ile AB hukuk düzeni arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, hukuki denetim, yorum, uyuşmazlık çözme, hukuk

yaratma ve boşluk doldurma işlevlerini yerine getirmektedir (AB'ye Genel Bakış, 2011: 14-15).

Divan, her üye devletten bir yargıçtan, Genel Mahkeme ise yine her üye devletten en az bir yargıç olmak üzere 28 yargıçtan oluşmaktadır. Divan'a ve Genel Mahkeme'ye 8 adet Hukuk Sözcüsü, davalar hakkında görüş hazırlayarak yardımcı olmaktadır. Yargıçlar, üye devlet hükümetlerinin mutabakatı ile altı yıl için atanırlar ve yeniden atanmaları mümkündür. Divan yargıçlarının bağımsızlıkları, statülerini düzenleyen çeşitli hükümler aracılığıyla güvence altına alınmıştır. Ayrıca Divan müzakereleri gizli olup açıklanmaz, kararlar oy çokluğuyla alınsa da tüm yargıçlar tarafından imzalanır ve karşı oylar açıklanmaz (AB'ye Genel Bakış, 2011: 15).

Avrupa Birliği Adalet Divanı AB hukukundan kaynaklanan bir takım davalara bakmaya yetkilidir. Bunlar genel olarak üye devletlerin ve AB kurumlarının AB hukukuna uyup uymadığının denetlenmesine yönelik davalar ile ulusal mahkemelerde görülmekte olan davaların çözüme bağlanması için gerekli olduğunda AB hukukunun yorumlanmasına ilişkin davalardır. Avrupa Birliği Adalet Divanı Lüksemburg'da faaliyet göstermektedir (AB'ye Genel Bakış, 2011: 15).

Avrupa Birliği Adalet Divanı, (Adalet Divanı, kısaca 'Divan' denir) Lüksemburg'da bulunan AB yüksek mahkemesidir. AB Antlaşmaları'nın ilki olan 1952 AKÇT Antlaşması ile kurulmuştur. Divan, Lüksemburg'da bulunmaktadır. Adalet Divanı'nın görevi, AB mevzuatının her üye ülkede aynı şekilde yorumlanmasını ve uygulanmasını sağlamaktır. Böylece kanunlar herkes için eşit olacaktır. Divan, örneğin, ulusal mahkemelerin aynı konu üzerinde farklı kararlar vermemelerini sağlamaktadır. Divan, aynı zamanda AB üye ülke ve kurumlarının yasaların gerektirdiklerini yapıp yapmadıklarını da takip etmektedir. AB üye ülkeleri, kurumları, şirketler ve bireyler arasındaki yasal sorunları çözme yetkisi de Divan'a aittir. Divan üye ülke başına bir yargıçtan oluşmaktadır. Böylece AB'nin 27 ulusal yasal sistemi de temsil edilmektedir. Verimlilik sağlayabilmek için Divan nadiren tüm heyet olarak bir araya gelmektedir. Çoğu zaman yalnız 13 yargıçtan oluşan "Büyük Heyet" (Grand Chamber) olarak ya da beş ya da üç yargıçtan oluşan bir heyet olarak toplanmaktadır. Divan, sekiz "kanun sözcüsü" tarafından desteklenmektedir. Rollerini, Divan'a getirilmiş olan davalarda gerekçeli fikirleri temsil etmektir. Kanun sözcüleri, bu görevlerini kamuya açık ve tarafsız olarak yerine getirmek zorundadırlar.

Yargıçlar ve kanun sözcülerinin tarafsızlıkları “şüphe götürmez” bir gerçektir. Her birinin kendi ülkelerinde en yüksek hukuki pozisyona atanacak özellikleri ve yetenekleri bulunmaktadır. Adalet Divanı’na AB hükümetlerinin ortak kararıyla atanmaktadırlar. Hepsi yenilenebilir altı yıllık bir dönem için göreve gelmektedirler. Binlerce dosya ile Adalet Divanı’nın başa çıkmasına yardım etmek ve vatandaşlara daha iyi bir yasal koruma sunmak için 1988’de Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi kurulmuştur. Adalet Divanı’na bağlı olan bu mahkeme, özellikle gerçek kişiler, şirketler ve bazı kurumlar tarafından getirilen ve rekabet hukuku ile ilgili belli tip davalarda karar verme sorumluluğuna sahiptir. Bu mahkemede de her bir AB ülkesinden bir yargıç görev yapmaktadır.

Adalet Divanı’nda verilen kararlar kesindir, temyiz edilemez. Adalet Divanı kararları; uyulması zorunlu, tüm Topluluk açısından bağlayıcı özelliği olan kaynaklar arasında yer almaktadır.

4.1.2.1.6. Avrupa Sayıştay

Avrupa Sayıştay, Birliğin tüm gelir ve giderlerini incelemekte, işlemlerinin hukuka ve usule uygunluğunu temin etmektedir. Sayıştay denetimi, gelir ve giderlerin hukuka uygunluğu ile düzenliliğini ve iyi bir mali idareyi sağlamaya yöneliktir (AB’ye Genel Bakış, 2011: 15).

Avrupa Sayıştay her bir üye devletten birer üye olmak üzere 28 üyeden oluşmaktadır. Üyeler, Konsey tarafından Parlamento’ya danışıldıktan sonra, 6 yıllık bir süre için tayin edilmektedirler. Bu üyeler, kendi ülkelerinde denetim kurumlarında çalışan veya çalışmış ve bu görev için özel niteliğe sahip kişilerin arasından seçilmektedir. Sayıştay üyelerinin bağımsızlığı ve tarafsızlığı güvence altına alınmıştır (AB’ye Genel Bakış, 2011: 15-16).

Sayıştay 1975’te kurulmuştur. 1977 yılında faaliyete geçmiştir. Merkezi Lüksemburg’da bulunmaktadır. Sayıştay’ın görevi, Birlik vatandaşlarının toplanan fonlardan en yüksek derecede yararlanması amacıyla AB mali kaynaklarının gereğince yönetildiğini kontrol etmektir. Sayıştay, AB fonlarını idare eden herhangi bir kişi ya da kuruluşu denetleme hakkına sahiptir. Sayıştay, her üye devletten bir temsilcinin katılımıyla oluşmaktadır. Bu üyeler, 6 yıllık yenilenebilir bir dönem için Konsey tarafından atanmaktadırlar. Üyeler, aralarından bir kişiyi, 3 yıllık yenilenebilir bir dönem için başkan olarak seçmektedirler. Avusturyalı Hubert Weber, Ocak 2005’ten beri Sayıştay Başkanı’dır.

Sayıştay'ın ana rolü AB bütçesinin doğru uygulandığını kontrol etmektir. Başka bir deyişle, AB'nin gelir ve giderlerinin yasal bir şekilde elde edildiği, harcandığı ve kaydedildiğinden emin olmak ve sağlam bir mali yönetim sağlamaktır. Böylece Sayıştay'ın çalışmaları, AB sisteminin verimli, ekonomik, etkili ve şeffaf işlemesine yardım etmektedir. Görevlerini yerine getirmek için Sayıştay, AB gelir veya giderleri ile ilgili çalışan herhangi bir kurumun ya da kişinin çalışmalarını soruşturabilmektedir. Çoğu zaman yerinde kontroller de yapmaktadır. Sayıştay'ın bulguları, raporlar haline getirmekte ve böylece herhangi bir sorun Komisyon'un ve AB üye ülke hükümetlerinin dikkatine sunulmaktadır. Verimli çalışabilmek için Sayıştay'ın diğer kurumlardan tamamen bağımsız fakat aynı zamanda da onlarla yakın ilişki içinde olması gerekmektedir. Sayıştay'ın ana işlevlerinden biri, bir önceki yılın denetleme raporlarını her yıl düzenli olarak Avrupa Parlamentosu'na ve Konseyi'ne sunarak onlara yardım etmektir. Parlamento, Komisyon'un bütçeyi idare edişini onaylayıp onaylamayacağına Sayıştay'ın raporunu detaylı olarak inceledikten sonra karar vermektedir. Sayıştay uygulamayı tatmin edici bulduysa Konsey'e ve Parlamento'ya Avrupa vergi mükelleflerinin paralarının gereğince kullanıldığını bildiren bir beyan göndermektedir. Son olarak Sayıştay, vatandaşların ilgilendikleri konularda, onları raporlar aracılığıyla çalışmalarının sonuçlarından haberdar etmektedir.

4.1.2.2.Diğer Kurumlar

Diğer kurumlar olarak Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi, Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Ombdusmanı ve Avrupa Veri Koruma Denetmeni ilgili alt başlıklarda incelenmektedir.

4.1.2.2.1.Ekonomik ve Sosyal Komite

1957'de Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nin (EESC), 344 üyesi bulunmaktadır. Komite, başta üretici, çiftçi, işçi, tüccar, zanaatkar ve serbest meslek sahipleri olmak üzere çeşitli ekonomik ve sosyal kesim temsilcilerinden oluşmaktadır.

Her AB ülkesinden olan üye sayısı, nüfusu kabaca yansıtmaktadır.

Tablo 4.4: Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde Ülke Başına Düşen Üye Sayısı

Ülke	Üye Sayısı	Ülke	Üye Sayısı	Ülke	Üye Sayısı
Almanya	24	Fransa	24	Lüksemburg	6
Avusturya	12	Hollanda	12	Macaristan	12
Belçika	12	İrlanda	9	Malta	5
Birleşik Krallık	24	İspanya	21	Polonya	21
Bulgaristan	12	İsveç	12	Portekiz	12
Çek Cum.	12	İtalya	24	Romanya	15
Danimarka	9	Kıbrıs	6	Slovakya	9
Estonya	7	Letonya	7	Slovenya	7
Finlandiya	9	Litvanya	9	Yunanistan	12

Kaynak: Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, s.31.

Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi; Avrupalı işveren örgütleri ve sendikalar gibi çıkar gruplarının ve tüketici birlikleri gibi diğer örgütlü sivil toplum organlarının temsilcilerine AB'yle ilgili konularda fikirlerini ifade etmek için resmi bir platform sağlayan bir danışma organıdır.

Bu yüzden Ekonomik ve Sosyal Komite üyelerine birlik içinde, spesifik çalışmalarından dolayı "Danışman" benzetmeleri de yapılmaktadır. Üyeler AB hükümetleri tarafından aday gösterilmekte ama tam bir siyasi bağımsızlık içinde çalışmaktadır (Bomberg ve ark, 2012).

Üyeler dört yıllığına atanmakta ve daha sonra tekrar atanabilmektedirler. Komite, genel kurul şeklinde toplanır ve tartışmaları her biri belli bir politik alanla ilgili olan ve "bölüm" olarak bilinen altı alt komite tarafından hazırlanmaktadır.

Başkan ve iki Başkan Yardımcısı iki yıllık bir dönem için seçimle belirlenmektedir.

4.1.2.2.2.Bölgeler Komitesi

1994'te Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht) ile kurulmuş Bölgeler Komitesi'nin (CoR), 344 üyesi bulunmaktadır.

Her üye ülkeden gelenlerin sayısı, söz konusu ülkenin nüfusunu takriben yansıtmaktadır.

Tablo 4.5: Bölgeler Komitesi'nde Üye Sayıları

Ülke	Üye Sayısı	Ülke	Üye Sayısı	Ülke	Üye Sayısı
Almanya	24	Fransa	24	Lüksemburg	6
Avusturya	12	Hollanda	12	Macaristan	12
Belçika	12	İrlanda	9	Malta	5
Birleşik Krallık	24	İspanya	21	Polonya	21
Bulgaristan	12	İsveç	12	Portekiz	12
Çek Cum.	12	İtalya	24	Romanya	15
Danimarka	9	Kıbrıs	6	Slovakya	9
Estonya	7	Letonya	7	Slovenya	7
Finlandiya	9	Litvanya	9	Yunanistan	12

Kaynak: Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, s.33.

Avrupa Birliği'nin bölgesel ve yerel mercilerinin temsilcilerinden oluşan bir danışma organıdır. Bölgeler Komitesi temsilcileri üye ülkelerinin çeşitli bölgelerinden gelen ve o bölgelerde saygınlık kazanmış kişiler arasından önerilmektedir. Bölgesel politikalar, çevre, kültür, eğitim ve ulaşım alanı gibi yerel ve bölgesel hükümetleri ilgilendiren konularda AB çapında karar alınmadan önce Bölgeler Komitesi'ne danışılması zorunludur. Komite üyeleri, kendi ülkelerinde yaşadıkları bölgenin bölgesel ya da belediye yönetimlerine seçilmiş üye ya da bu makamlarda önemli bir konuma sahip kişilerdir. Bu kişiler ulusal hükümetler tarafından Komite'ye aday gösterilmektedir. Avrupa Birliği Konseyi Komite üyelerini dört yıl için görevlendirir ve bu kişiler, aynı göreve yeniden atanabilmektedir. Her ülke, üyelerini kendi istediği şekilde seçer ancak Komite üyeleri toplamda siyasi ve coğrafi dengeleri yansıtmalıdır. Üyeler, kendi ülkelerinde seçim yetkilerini kaybederlerse o zaman, Komite'den de ayrılmaları gerekmektedir.

4.1.2.2.3. Avrupa Yatırım Bankası

Avrupa Yatırım Bankası (AYB), Avrupa Ekonomik Topluluğunu oluşturan ve 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşmasınının 129. ve 130. maddelerinde yer alan hükümler çerçevesinde kurulmuştur. Anılan Antlaşmanının 129. maddesi aynen şöyledir: "Tüzel kişiliği olan bir Avrupa Yatırım Bankası kurulmuştur. Avrupa Yatırım Bankası'nın üyeleri üye devletlerdir. Avrupa Yatırım Bankası'nın ana sözleşmesi, iş bu Anlaşmaya ekli bir protokol konusudur".

Avrupa Yatırım Bankası Avrupa Birliği'nin finans kurumudur; görevi üye devletlerin ekonomik ve sosyal kalkınmasına, dengeli gelişimine ve entegrasyonuna katkıda bulunmaktır. Bu amaçla piyasalardan çok büyük miktarlarda fon toplamakta ve Birliğin hedefleri ile uyumlu projeleri en iyi koşullarda finanse etmektedir. Birlik dışında ise Avrupa Gelişim Yardımı ve İşbirliği politikalarının mali boyutunu uygulamaktadır. Avrupa Yatırım Bankası Avrupa Birliği'nin mali kurumu olarak hukuki tüzel kişiliğe ve mali bağımsızlığa sahiptir. AYB, AB'nin uzun vadeli krediler veren mali kuruluşu niteliğini taşımaktadır.

4.1.2.2.4. Avrupa Merkez Bankası

Avrupa Merkez Bankası tüzel kişiliğe sahip bağımsız bir AB organıdır. Görevi, para birimi olarak Euro'yu kullanan AB üyesi devletlerden oluşan Euro bölgesinde fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu görevini üye devletlerin merkez bankaları ve Avrupa Merkez Bankası'ndan oluşan Avrupa Merkez Bankaları Sistemi içinde yerine getirmektedir. Bu çerçevede AB'nin para politikasının tespiti ve uygulaması, döviz işlemlerinin yürütülmesi, üye devletlerin resmi döviz rezervlerinin tutulması ve yönetilmesi, ödeme sistemlerinin düzgün işleminin sağlanması görevlerini yerine getirmektedir. Avrupa Merkez Bankası Euro bölgesi dahilinde kağıt para basımına izin verme konusunda tek yetkili organ olmaktadır (AB'ye Genel Bakış, 2011: 16).

Merkezi Almanya'nın Frankfurt kentinde olan Banka'nın karar alma organları, Yürütme Kurulu, Yönetim Konseyi ve Genel Kurul'dur (AB'ye Genel Bakış, 2011: 16).

1998'de kurulan Avrupa Merkez Bankası (ECB), Almanya'nın Frankfurt şehrinde bulunmaktadır. Görevi, AB'nin ortak para birimi olan Euro'yu yönetmek ve AB vatandaşlarının Euro'yu kullanan üçte ikiden fazlası için fiyat istikrarını korumaktır. Avrupa Merkez Bankası, ayrıca Euro bölgesindeki para politikalarını düzenlemek ve yürütmekten de sorumludur. Avrupa Merkez Bankası, bu görevleri yerine getirmek için "Avrupa Merkez Bankaları Sistemi" (ESCB) ile çalışır. Şu ana kadar Euro'yu kabul etmiş ülkeler toplu olarak "Euro bölgesini" oluşturmaktadır. Bu ülkelerin merkez bankaları, Avrupa Merkez Bankası ile birlikte "Eurosystem"i teşkil etmişlerdir. Avrupa Merkez Bankası, tamamen bağımsız olarak çalışmaktadır. Ne Avrupa Merkez Bankası ve ESCB'nin ulusal Merkez Bankaları, ne de karar alma organlarının üyelerinden biri, herhangi bir başka kurumdan hiçbir zaman talimat almamakta veya talimat vermemektedir.

4.1.2.2.5.Avrupa Ombudsmanı

Avrupa Ombudsmanı Kurumu Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht) ile 1992 yılında oluşturulmuştur. Ombudsman, AB mercileri ve vatandaşları arasında bir aracı olarak görev yapmaktadır. AB vatandaşlarından, işletme ve kurumlardan ve bir AB ülkesinde ikamet eden veya kayıtlı işyeri olan herkesten gelen şikâyetleri kabul etmeye ve soruşturmaya yetkilidir. Ombudsman, Parlamento'nun yasama dönemine uygun olarak beş yıllık yenilenebilir bir dönem için Avrupa Parlamentosu tarafından seçilmektedir. Eski Yunan Ulusal Ombudsmanı Nikiforos Diamandouros, Nisan 2003'te Avrupa Ombudsmanı olmuş ve Ocak 2005'te beş yıllık ikinci dönem için yeniden seçilmiştir.

4.1.2.2.6.Avrupa Veri Koruma Denetmeni

Avrupa Veri Koruma Denetmeni (EDPS) kurumu, 2001 yılında oluşturulmuştur. Sorumluluğu, bütün AB kurum ve organlarının, kişisel verilerin işleme tabi tutulması sırasında, bireylerin mahremiyet haklarına saygı göstermelerini sağlamaktır. AB kurumları ya da organları teşhis edilebilir bir kişi hakkında kişisel verileri işlerken kişinin mahremiyet hakkına saygı göstermelidir. Avrupa Veri Koruma Denetmeni bunu sağlamakta ve kişisel verilerin işlenmesinin tüm yönleri konusunda tavsiyede bulunmaktadır. "Veri işleme" verilerin toplanması, kaydedilmesi, saklanması, danışma için gözden geçirilmesi, gönderilmesi, başkalarına sağlanması, bloke edilmesi, silinmesi veya yok edilmesi gibi faaliyetleri içermektedir. Bu faaliyetleri kapsayan katı mahremiyet kuralları bulunmaktadır. Örneğin AB kurumları ve organları, ırk ya da etnik köken, politik düşünce, dini ya da felsefi inanç ya da sendika üyeliği konularını açıklayan kişisel veri işleme iznine sahip değildir. Avrupa Veri Koruma Denetmeni, bütün AB kurumlarındaki ve organlarındaki veri koruma memurlarıyla beraber çalışarak bu kurumlarda veri koruma kurallarının uygulanmasını sağlamaktadır.

4.1.3.AB'nin Ortak Politikaları

Avrupa Birliği üyesi ülkeler bütünleşmeye yardımcı olacak önemli etkenlerden olan ortak politikalar geliştirmişlerdir. Ortak politika geliştirme ve uygulama Roma Antlaşması'nda belirtilmiştir. Üye ülkeler ortak politika uygulamalarında bir takım egemenlik

haklarını devretmeyi kabul etmek zorundadır. Bir başka deyişle ortak politika uluslarüstü hukuk kurallarının geçerli olduğunu kabul etmek demektir.

4.1.3.1.Ortak Rekabet Politikası

AB'nin ekonomik felsefesinin ve politikasının temel taşlarından birisi serbest rekabettir. Bu nedenle Roma Antlaşması'nın 81'den 90.maddeye kadar rekabet politikalarını düzenlemeye ayırmışlardır. Rekabet politikasının temel amacı tüketiciye kaliteli ve ucuz mal ve hizmet sunma, üreticiler arasında rekabeti sağlayarak üçüncü ülkelere ve uluslararası ticarete daha etkin, daha güçlü ve daha ileri ürünler daha makul fiyatlara satmalarını başarmaktır. AB'nin rekabet politikasının beş temel ilkesi vardır:

1-Şirketler, rekabeti bozacak, engelleyecek ve kısıtlayacak, ticareti etkileyecek anlaşmalar, ortaklıklar ve ortak davranışlarda bulunamazlar.

2-Hâkim konumunda bulunanın ülkeler arasındaki ticareti etkilemesi ve kötüye kullanması yasaktır.

3-Rekabeti bozacak devlet yardımlarının denetlenmesi.

4-Yapılan veya reddedilen anlaşmaların tüm Avrupa düşünülerek koruyucu denetim yapmak.

5-Kamu veya özel sektörün tekelinde olma ihtimali yüksek olan bazı sektörlerin örneğin ulaştırma, enerji ve haberleşme gibi sektörlerin liberalizasyonunun sağlanması.

Rekabet politikasının ilk ilkesinden bazı durumlarda istisna yapılabilmektedir. Örneğin üretim, dağıtım ve teknolojik gelişme sağlanması durumunda da ilkelerden taviz verilebilmektedir. Ayrıca kültüre, sanata ve sosyal amaçlı yardımlara sübvansiyon yapılmasına izin verilmektedir. AB'nin rekabet politikası çerçevesinde izin verdiği durumlar şöyledir:

1-Üye ülkelerde geri kalmış bölgelere yapılan yardımlar

2-Doğal felaketlerin yol açtığı zararların ödenmesi

3-Tüketicilere ödenen yardımlar

4-Kamu yararını bozmayan çeşitli faaliyetler, sanat ve kültür mirasının korunmasına yönelik yardımlar

5-Üye ülkelerden herhangi birinin ciddi ekonomik bir sorunu çözmek veya tüm birlik ülkelerinin lehine olan bir projenin desteklenmesi

Rekabet politikasının uygulanmasından Avrupa Birliği Komisyonu sorumludur. Komisyon'un verdiği herhangi bir karara Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın itiraz etme hakkı vardır.

Avrupa Birliği antlaşması ilkelerinde topluluk üyesi ülkelerin serbest rekabetin olduğu açık piyasa ekonomisi ilkesine uygun olarak yürütülen bir ekonomik politika benimseyecekleri belirtilmektedir. Serbest piyasa; alıcı ve satıcıların, belli koşullar altında, hiçbir engel olmadan mücadele ettikleri ortamı ifade eder. Piyasada serbestliğin sağlanabilmesi için birtakım koşullar gereklidir. Birinci olarak, alıcı ve satıcıların fiyatı tek başlarına belirleyemeyecek kadar çok sayıda olmalarını, ikinci olarak alıcı, satıcı ve üretim faktörlerinin piyasada tam hareket serbestisine sahip olmalarını, üçüncü olarak bir piyasada üreticilerin, tüketicilerin ve alışverişe konu olan malların birbirlerinin aynı olmasını, son olarak alıcıların ve satıcıların, piyasada olup bitenler konusunda tam bilgi sahibi olmalarını ifade eder (Karagöl ve Masatçı, 2003: 161).

Rekabet politikasına uyumu açısından Türkiye de değerlendirilebilir. Türkiye 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren Gümrük Birliği'nin bir üyesi olmuştur. Bunun bir sonucu olarak alınan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı çerçevesinde rekabet kuralları ve mevzuat uyumu konuları belirlenmiştir. Bu kararın 31-38. Maddelerine göre, AB ile Türkiye arasındaki ticareti olumsuz etkileyecek, firmalar arasındaki rekabeti bozucu her türlü anlaşma ve birleşmeler ile hâkim durumun kötüye kullanılması yasaklanmıştır. Ayrıca yine taraflar arasındaki rekabeti bozucu etkiye sahip olabilecek her türlü devlet yardımı da Ortaklık Konseyi Kararı gereğince yasaklanmıştır. Ancak devlet yardımları konusundaki bu kısıtlama, sosyal amaçlar çerçevesinde, geri kalmış bölgelere yapılacak yardımları istisna tutmaktadır. Bunların dışında, alınan karar çerçevesinde, Türkiye, 39-43. Maddelerde; Topluluklar Türkiye arasındaki entegrasyonun tamamlanabilmesi için rekabet konularındaki mevzuatın AB mevzuatına uyumlu hale getirilmesini kabul etmiştir (Karagöl ve Masatçı, 2003: 167).

4.1.3.2.Ortak Sanayi Politikası

1957 Roma Antlaşması'nda ortak sanayi politikasıyla ilgili herhangi bir hüküm yoktur. AB'nin ilk sanayi politikası 1970'de AB Komisyonu tarafından ele alınmış 1973'de Bakanlar Konseyi sanayi politikasını açıklamıştır (Mc Cormick ve Olson, 2013). Havacılık, enformatik, gemi inşa ve kağıt üretimi ile ilgili konularda korumacı önlemler alınmıştır. 1980'li yıllara girildiğinde klasik sanayi dalları önemini kaybetmeye başlamıştır. İleri teknoloji gerektiren sanayiler öne geçmiştir. AB sanayisi ABD ve Japon sanayilerine göre geri kalmıştır. AB sanayisinin rekabet gücünü arttırmak için de önemli girişimlerde bulunmuştur. 1992 Maastricht Antlaşması'nın 130.maddesi AB'yi ve üye devletleri Birliğin sanayisini gelişmesi ve rekabet gücünün artması için gerekli koşulları yaratmakla görevlendirilmiştir. Başta küçük ve orta ölçekli sanayi (KOBİ) işletmeleri olmak üzere sanayi şirketlerine yardımı öngörmektedir. AB'nin dünyanın en büyük sanayi ülkelerinin gerisinde kalmamak için aldığı tedbirler şunlardır:

1-Avrupa Teknolojik İşbirliği Ajansı (EUROKA-European Research Coordination Agency)

2-Avrupa İletişim Teknolojileri Programı (ESPRIT-European Strategic Programme for Information Technologies)

3-Avrupa Sanayi Teknolojilerinde Temel Araştırma Programı (BRITE-Basic Research in Industrial Technologies)

4-Avrupa Haberleşme Teknolojileri Araştırma ve Geliştirme Programı (RACE-Research and Development in Advance Communication Technologies for Europe...)

4.1.3.3.Ortak Ticaret Politikası

Avrupa Birliği'nin (AB) Ortak Ticaret Politikası, birbirini tamamlayan iç (malların serbest dolaşımı) ve dış (ortak dış ticaret politikası) düzenlemelerden oluşmaktadır. İç düzenlemelerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan dış düzenlemeler, üye ülkelerin üçüncü ülkelere karşı ortak bir politika sürdürmesi ve ekonomik entegrasyon sürecinin gerçekleşmesi açısından önem taşımaktadır.

Diğer taraftan, AB'nin oluşum sürecinin başından beri ihtiyaç duyduğu Ortak Ticaret Politikası'nı özellikle 20. yy.'ın ikinci yarısında ortaya çıkmış dinamiklerden ayrı düşünmek mümkün değildir. Ortak Ticaret Politikası, Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması ile sonuçlanan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (GATT) sürecinden hem etkilenmiş hem de bu süreci etkilemiştir. Diğer bir deyişle, ticaret, AB'nin içindeki entegrasyon süreci kadar dış dinamiklerden de etkilenecek düzenlediği bir alandır.

AB, iç pazar oluşumunu tamamladıktan sonra, benimsediği korumacı yaklaşımdan uzaklaşarak, Ortak Ticaret Politikası'nı küreselleşmeye yön vermek üzere bir araç olarak kullanmaya başlamıştır. (Eleştiriler için bkz: Habermas, 2013). Bu bağlamda, gelişime odaklanan bir çerçevede içinde, ikili ve bölgesel anlaşmalar imzalayarak dünya ticaretini belirleyen bir aktör haline gelmiştir. Bu durum, ticaretin küresel düzeyde daha serbest hale gelmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca, ortak bir ticaret politikası uygulanması, Birlik ülkelerine, uluslararası müzakerelerde tek tek hiç bir zaman ulaşamayacakları bir müzakere gücü kazandırmıştır.

AB'nin ekonomik entegrasyon sürecinin nihai hedefi, kısaca “malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının güvence altına alındığı bir iç pazar oluşturmak” olarak ifade edilebilir.

Ortak Ticaret Politikası'nı oluşturan unsurlar, Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın (ATA) 23. maddesinde açıkça belirtilmektedir. Bu maddede, Topluluğun, tüm malların serbestçe dolaştığı bir gümrük birliğine dayandığı belirtilmektedir. Aynı maddeye göre gümrük birliği, üye ülkeler arasında ithalat ve ihracat gümrük vergileri ile eş etkili diğer resim, harç ve vergileri kapsadığı gibi üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) uygulamayı da içermektedir.

Ortak Ticaret Politikası, OGT uygulamanın kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır: gümrük birliği uygulanmaya başlayınca, sadece karşılıklı olarak gümrükleri kaldırmanın ve ortak bir tarife uygulamanın malların serbest dolaşımını sağlamaya yetmediği; Birliğe üye olan ülkeler tarafından ulusal düzeyde farklı ticaret politikaları sürdürülmesinin ticaret sapmalarına ve haksız rekabete yol açtığı görülmüştür.

Dolayısıyla, malların serbest dolaşımını amaçlayan gümrük birliği, üye ülkelerin aralarındaki gümrükleri kaldırması ve üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi

uygulamalarının yanı sıra, ticaret ve rekabet politikası alanlarında da uyum gerektirmektedir. AB, gümrük birliği ile, ortak sınırları içinde malların serbest dolaşımını engelleyen iç unsurları birer birer ortadan kaldırırken, üçüncü ülkelere karşı koruma oluşturan (gümrük vergileri, haksız rekabete karşı uygulamalar, teknik engeller ve benzeri unsurlardan oluşan) duvarları da aynı seviyeye getirme; bir diğer ifadeyle, ortak bir dış ticaret politikası oluşturma ihtiyacı duymuştur.

4.1.3.4.Ortak Çevre Politikası

AT'nin ekonomi politikasının yalnızca büyüme ile sınırlı kalmaması, aynı zamanda yaşam kalitesini iyileştirecek girişimlerle yeni bir anlam kazanması gereği ilk kez 1971 Şubat'ta Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi'nde dile getirilmiştir. Bu düşünce kısa bir süre sonra, Temmuz 1971'de Komisyon tarafından bir bildiri biçimine sokulmuş ve gelecekte bu konuda yürütülecek etkinlikler şöyle belirlenmiştir (Hamamcı, 1997: 407):

- Teknik ilerlemenin ve ekonomik, toplumsal faaliyetlerin çevre üzerindeki zararlı etkilerini olabilirlik sınırlarında gidermek;
- Tükenemeye başlamış ya da tükenebilecek doğal kaynakları korumak;
- Nüfusun kentlerde yığılması ile ortaya çıkan olumsuz sonuçları giderecek fiziksel düzenlemeleri yapmak.

Ancak uluslarüstü bir özellik taşıması nedeniyle AB, çevre sorunlarını yerinde gözleme ve ihlallerin belirlenmesi halinde üye ülkelerde soruşturma yapabilecek mekanizmalara; diğer taraftan çevre sorunlarının aşılmasında hayati öneme sahip bilimsel ve teknolojik araştırmaları yürütebilecek mali ve idari koşullara sahip olmakla birlikte, BM Çevre Programı (UNEP), BM'nin diğer organlarıyla ve BM dışındaki uluslararası örgütlerin ilgili birimleri ile yakın işbirliği içinde çalışmaktadır (Yıldırım, 2003: 325).

AB'de 1992'de Maastricht Antlaşması'na kadar geçen süre içerisinde çevrenin korunması ile ilgili birçok eylem programı geliştirilmiştir. Birlik Antlaşması ile bu eylem planlarına bir politika statüsü kazandırılırken, daha ileri kararlar Amsterdam Antlaşması ile alınmıştır. Buna göre sürdürülebilir kalkınma⁴ ile yüksek derecede çevresel koruma, AB'nin

---

⁴ Sürdürülebilir kalkınma en sade tanımıyla, doğal ve insani kaynakların optimum kullanımı yoluyla, gelecek kuşakların olanakları tüketilmeden, üretimde ve refahta artış sağlanması, mutlu, sağlıklı ve iş sahibi bireylerden

ana hedeflerinden biri olarak kabul edilmiştir. Daha sonra bu yaklaşım 11-12 Aralık 1998 'de Viyana'da toplanan Avrupa Konseyi tarafından çevrenin AT politikalarına entegrasyonu adı altında topluluk politikası olarak kabul edilmiştir. Bugün topluluk kurumları her türlü politikalarında çevreyi hesaba katmak zorundadır (<http://europe.eu.int>).

AB Antlaşmasının (174'den 176'a kadar olan maddeleri) 19. Başlığı topluluğun çevre politikalarının genel amaçlarını düzenlemektedir.

Çevre İçin Altıncı Aksiyon Programı, 2010 yılına kadar AB'nin önceliklerini içermektedir. Bu programda, iklim değişikliği, doğa ve biyolojik çeşitlilik, çevre ve sağlık, doğal kaynakların korunması konularına özel önem verildiği görülmektedir. Sözü edilen öncelikleri yerine getirebilmek için yapılması gereken önlemler şu şekilde özetlenebilir: Çevresel yasaların uygulamalarının geliştirilmesi, piyasa ve vatandaşla birlikte çalışarak diğer kamu politikalarında çevre için gerekli önlemlerin alınmasını sağlamak ve entegre üretim politikalarının geliştirilmesi konusu hatırlatmaya değer bir önceliktir. Bu hedeflerin amacı üretilen malları kendi yaşamları içerisinde sürdürülebilir hale getirerek ekolojik üretim/ürün pazarlarını oluşturmaktır (<http://europe.eu.int>).

4.1.3.5. Avrupa Birliği Sosyal Politikası

Roma Antlaşması'nda alınan sosyal politika ile ilgili hükümler şunlardır:

Sosyal güvenlik haklarının transfer edilebilir olması hükmünü de kapsamak üzere işçilerin serbest dolaşımının sağlanması (Roma Antlaşması, 1957: 48-49 ve 51 no'lu maddeler),

- Genç işçilerin değişiminin teşvik edilmesi (50. Madde),
- Serbest yerleşme hakkı (52. ve 58. Maddeler),
- Sosyal konularda üye ülkeler arasında yakın işbirliğinin sağlanması (117. ve

118. Maddeler),

---

oluşan bir toplum yaratılmasıdır (S.K.GAP SP, 1995: 6). Sürdürülebilir kalkınma kavramı Cocoyoc bildirgesinde ortaya çıkmıştır. 1974 yılındaki içeriğiyle kavram, ekolojik ilkelerin ekonomik işlemlere uygulanabilir olduğunu ve uygulanması gerektiğini ifade etmektedir (Redclift, 1987: 32). Sürdürülebilir kalkınma, insanın insan ile ve insanın doğayla uyumunu arttırmayı amaçlar. Bu amacın dışında büyümeyi canlandırmak, insanların temel gereksinimlerini karşılamak, nüfusta sürdürülebilirliği sağlamak ve doğal kaynakları korumak gibi hedefleri vardır (Richardson, 1995: 14).

- Kadın ve erkek arasında eşit işe eşit ücret ilkesinin uygulanması (119. Madde),
- Ücretli izin sistemi ile ilgili (120. Madde),
- İşçilerin istihdamının ve coğrafi ve profesyonel mobilitelerini sağlamak üzere Avrupa Sosyal Fonu'nun kurulması (123-127. Maddeler),
- Mesleki eğitimde ortak bir politika oluşturulması için genel ilkeler belirlenmesi (128. Madde).

AB'ye üye ülkeler için sosyal politika açısından en temel konu istihdamın artırılması olmuştur. Bunun için de, hem AB düzeyinde hem de üye ülkeler düzeyinde işgücü piyasasına uyumunu arttırmayı amaçlayan mesleki eğitim programlarından, kendi işyerinde istihdamı arttıran işverenlerin sosyal güvenlik primlerinden kısıntıya kadar birçok önlemin uygulanması düşünülmüştür. Diğer taraftan daha nitelikli bir üretim yapısını teşvik etmek için de, hem insan gücü kaynağının niteliğini geliştirecek programları üzerinde durulmuş, hem işyerlerinde yeni teknolojiler teşvik edilmiş, hem de bu gelişmelere uyumu sağlayacak çalışma koşulları ve işçi-işveren diyalogu desteklenmiştir (Koray, 2000: 90).

Sosyal Politika içinde Avrupa Sosyal Fonu (ASF) önem arz etmektedir. ASF, AB içinde Roma Antlaşması'na dayanan en eski tarihli fonlardan biridir. 1961 yılında Roma Antlaşması'nın 123. Maddesine göre kurulmuştur. ASF'nin amacı, işçilerin istihdam imkanlarını arttırmak ve böylece hayat seviyelerini yükseltmek ve onlara mesleki ve coğrafi hareketlilik kazandırmaktır. Antlaşma'nın 124-127. Maddelerinde ASF'nin kuruluşu, amaçları, işleyişi ve görevleri belirtilmiştir. Tek Avrupa Senedi ile Fon konusuna üç yeni madde eklenerek bu maddeler ile Fon'a Topluluk içinde ekonomik ve sosyal birleşmeyi gerçekleştirecek bir rol verilmiştir. Avrupa Sosyal Fonu, Maastricht Antlaşması ile yeniden tanımlanmış (Madde 123) ve buna göre; Fon iç pazar dahilinde işçilerin istihdam imkanlarının iyileştirilmesi ve bu şekilde yaşam seviyelerinin yükseltilmesi konusunda görevlendirilmiştir (Palaz, 2003: 307).

5.TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

5.1.Başvuru'dan Müzakere Süreci'ne

Başvurunun gerçekleştiği 31 Temmuz 1959'dan 3 Ekim 2005'te başlayan müzakere sürecine değin ilişkiler aşağıdaki alt başlıklarda sunulmaktadır.

5.1.1.Ankara Anlaşması'ndan Tam Üyelik Başvurusuna (1963-1987)

Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki ilişkiler, Avrupa Topluluğu (AT) ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşmasının temel oluşturduğu ortaklık rejimi çerçevesinde başlamıştır.

Ankara Anlaşmasınının 28. maddesinde, Anlaşmanın işleyişi, Topluluğu Kuran Antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelenmesi hükme bağlanmaktadır.

Ankara Anlaşmasında, Türkiye ile AT arasında kurulan ve nihai amacı Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliği olan ortaklığın, üç dönemden geçerek gerçekleşmesi öngörülmüştür. Bunlar; hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönemdir.

Geçiş döneminde Türkiye ile AT arasındaki ilişkiler, Ankara Anlaşmasının yanı sıra, 23 Kasım 1970'de imzalanan ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol uyarınca düzenlenmiştir. Geçiş döneminde, taraflar arasında sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliğinin tedricen gerçekleştirilmesi, işçilerin karşılıklı olarak serbest dolaşımının sağlanması, tarım ürünlerinde giderek genişleyecek bir tercihli ticaret rejiminin uygulanması, Katma Protokolün belirlediği alanlarda Türkiye ile AT arasında mevzuat ve politikaların yaklaştırılması ile şartların elverdiği ölçüde, hizmetlerin serbest dolaşımı süreçlerinin başlatılması öngörülmüştür.

Ankara Anlaşmasınının 2. maddesinde Türkiye ile AT arasında başlatılması öngörülen gümrük birliği, yine Ankara Anlaşmasınının 10. maddesine göre, Topluluk üyesi Devletlerle

Türkiye arasında, ithalatta olduğu gibi ihracatta da gümrük vergileri ve eş etkili vergi ve resimlerin, miktar kısıtlamalarının ve eş etkili başka her türlü tedbirin yasaklanmasını; Türkiye'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerinde, Topluluğun ortak gümrük tarifesinin kabulünü ve Toplulukça dış ticaret konusunda uygulanan sair mevzuata yaklaşmayı kapsamaktadır.

Gümrük birliğinin (sınai ürünlerde) tamamlanmasını izleyen dönem, Ankara Anlaşmasında “son dönem” olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde, Türkiye ile Topluluk arasında, özellikle, tarım ürünleri ticaretinde, önce tavizli rejimin genişletilmesi, tedricen serbest dolaşıma geçilmesi (ancak, bunun için Türkiye'nin tarım politikası ile AT'nin tarım politikasının yaklaştırılması gerekmektedir); kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması yönünde somut adımlar atılması; Türkiye'nin geniş anlamda rekabet hukuku mevzuat ve uygulamalarının Topluluk sistemiyle giderek tam uyumlu hale getirilmesi; Türkiye ile Topluluk arasında ekonomik ve hatta sosyal politika koordinasyonunun tedricen güçlendirilmesi ve dış ticaret politikalarının tam uyumlu hale getirilmesi yönünde somut gelişmelerin olması gerekmektedir. Ankara Anlaşması, son dönem için bir süre saptamamış, bunu taraflara bırakmıştır.

Bu çerçevede, AT, sanayi ürünlerinde, Türkiye'ye karşı gümrük vergilerini, eş etkili vergi ve resimleri, bir kısım tekstil ve petrol ürünleri dışında, Katma Protokolün ticari hükümlerini yürürlüğe koyan Geçici Anlaşma uyarınca, 1 Ocak 1971 tarihi itibariyle kaldırmıştır. Türkiye çıkışlı tarım ürünlerine uyguladığı gümrük vergilerini 1 Ocak 1981'den itibaren kademeli olarak uyguladığı indirimlerle 1 Ocak 1987'de kaldırmıştır.

12 Kasım 1979'da hükümeti kurmuş olan Süleyman Demirel, 12 Eylül 1980'de askeri müdahale karşısında iktidarı askerlere bırakmak zorunda kalmıştır. Meclis feshedilmiş, Oramiral Bülent Ulusu Başbakan, İlder Türkmen de Dışişleri Bakanı olmuştur. Fransa, Danimarka ve Hollanda gibi ülkeler AT-Türkiye ilişkilerini askıya almayı teklif ederken Almanya ve İngiltere gibi ülkeler bu duruma karşı çıkmışlardır (Çakmak, 2005: 107-108). Askeri yönetimin ülkede düzen ve istikrarı tesis etme adına aldığı önlemler kısa süre içinde Türkiye'nin Batı Avrupa'dan uzaklaşmasına neden olmuştur (Uzgel, 2004: 192). Bu dönemde, AT Komisyonu ve Konseyi Türkiye'deki gelişmeler doğrultusunda ılımlı sayılabilecek kararlar alırken; Avrupa Parlamentosu, Türkiye'yi özellikle insan hakları ve demokratik özgürlükler konusunda sert bir biçimde eleştirmiştir (Uzgel, 2004: 192).

12 Eylül 1980’de gerçekleştirilen askeri müdahaleyle başlayan ve üç yıl süren askeri yönetim altında Türkiye’nin, Avrupa Topluluğu üyesi olsun olmasın bütün Batı Avrupa ülkeleriyle ve kuruluşlarıyla ilişkilerinde soğukluk yaşanmıştır. 1981’in ikinci yarısında DİSK davası, Barış Derneği’nin kapatılması ve hakkında dava açılması, siyasi partilerin kapatılması ve mal varlıklarına el konulması, Ecevit’in iki ay hapse mahkûm edilmesi gibi uygulamalar ve gelişmeler Türkiye’nin AT ile ilişkilerinde önemli sorunlara yol açmıştır (Uzgel, 2004: 192).

Milli Güvenlik Konseyi 25 Mart 1981 tarihinde bir karar almış ve demokrasiye geçilince AT’ye tam üyelik için başvurulacağını açıklamıştır. Bu karar 5 Haziran 1981’de Brüksel’de yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında AT yetkililerine bildirilmiştir (Çakmak, 2005: 108-109). Milli Güvenlik Konseyi aynı kararla bir de AET Koordinasyon Komitesi kurulmasını kararlaştırmıştır. Fakat bu komite DPT ile Dışişleri Bakanlığı arasındaki yetki çekişmeleri nedeniyle etkili olamamıştır (Uzgel, 2004: 192-193).

Avrupa Parlamentosu 22 Ocak 1982’de insan hakları ve demokratik özgürlükler yeniden sağlanıncaya kadar Türkiye’ye yapılması kararlaştırılan mali yardımın askıya alınmasına, yeni seçimler yapıp meclis yeniden oluşturuluncaya kadar Karma Parlamento Konseyi’nin Avrupa Parlamentosu kanadının iptaline karar vermiştir. Tavsiye niteliğinde de olsa bu karar Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasındaki kopukluğun tescili anlamına gelmiş ve Türkiye’nin AT ile ilişkileri 1986 yılına kadar bir durgunluk içine girmiştir (Uzgel, 2004: 193).

İşçilerin serbest dolaşımının en geç 1 Aralık 1986’da karşılıklı olarak gerçekleşmesi gerekir iken, temelde herhangi bir gelişme sağlanamamış, sadece Ortaklık Konseyi, 1976 ve 1980 yıllarında, Avrupa’da çalışmakta olan Türk vatandaşlarının durumunu iyileştirici bazı kararlar almıştır.

Katma Protokolde 1985 ve 1995 olarak belirlenen takvimlere göre tespit edilen 12 ve 22 yıllık listelerde AT menşeli sınıai ürünlere gümrük sıfırlamasını, üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesine uyumu tedricen gerçekleştirme taahhüdü altına girmiş bulunan Türkiye ise, 1995 yılbaşı itibariyle, 12 Yıllık Listede yüzde 95, 22 Yıllık Listede yüzde 90 oranında gümrük indirimi gerçekleştirmiş, ortak gümrük tarifesine ise, söz konusu listeler itibariyle, sırasıyla yüzde 90 ve yüzde 85 oranında uyum sağlamıştır. 1993 yılı İthalat

Rejimiyle ilk kez Topluluk çıkışlı bazı tarım ürünlerine taviz tanınmış, 1994 yılında ise taviz listesi genişletilmiştir.

5.1.2.Tam Üyelik Başvurusu'ndan Gümrük Birliği'ne (1987-1995)

1987'de İkinci Özal Hükümetinin programında AT ile ilişkiler konusunda şu ifadeler yer almıştır (Uzgel, 2004: 268):

“Hükümetimiz Avrupa Topluluğu ile ilişkilerimize özel bir önem vermektedir. Avrupa Topluluğu'na tam üyelik için başvurusu bizim iktidarımız tarafından yapılmıştır. Son yıllarda, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda gerçekleştirdiğimiz hamleler ve özellikle ekonomimizdeki büyük yapısal değişiklikler Avrupa Topluluğu'na üyeliğimizi kolaylaştıran bir zemin oluşturmaktadır. Avrupa Topluluğu ile ilişkilerimizi karşılıklı menfaatlerimizin dengelenmesini ön planda tutan bir anlayışla sürdüreceğiz”.

Türkiye, 14 Nisan 1987'de AT'ye tam üyelik için başvurmuştur. Devlet Bakanı Ali Bozer, Türkiye'nin AT'ye tam üyelik başvurusunu bir mektupla dönem başkanı Belçika Dışişleri Bakanı Leo Tindemans'a yapmıştır. Başvuru Roma Antlaşması'nın 237. Maddesi, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması'nın 209. Maddesi, Paris Antlaşması'nın 98. Maddesine göre yapılmıştır. Ali Bozer, AT Komisyonu Başkanı Fransız Jacques Delors'a da başvuru mektubunun bir kopyasını vermiştir (Çakmak, 2005: 111).

AT Komisyonu yaklaşık iki yıl sonra, 18 Aralık 1989'da, Türkiye ile ilgili raporunu açıklamıştır. Rapor, Türkiye'nin başvurusunun askıya alınmasını önermiştir. Gerekçe olarak da Türkiye'nin üyeliğine ne AT'nin ne de Türkiye'nin hazır olmaması gösterilmiştir. AT Bakanlar Konseyi, 5 Şubat 1990'da, Komisyon'un Türkiye raporunu aynen kabul etmiştir. Bakanlar Konseyi, Komisyon'u Türkiye'nin AT ile “ortaklığının” gerçekleşmesinin nasıl olacağına ilişkin bir çalışma yapmakla görevlendirmiştir. Bu dönemin komisyon başkanı olan Mattutes bir rapor hazırlamış fakat Yunanistan'ın engellemeleri nedeniyle rapor yürürlüğe girememiştir (Çakmak, 2005: 112).

Türkiye, nihai amacı yönünde, 14 Nisan 1987 tarihinde, AT'ye, ortaklık ilişkisinden bağımsız olarak tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve 1988 yılında AT Komisyonu ile yapılan Ad Hoc Komite toplantıları ilişkilerin canlandırılması bakımından yeni bir dönemi başlatmıştır.

Bu dönemde, ortaklığın önemli karar organı Ortaklık Konseyinin etkinlik kazanmaya başladığı görülmüş olup, 30 Eylül 1991’de Ortaklık Konseyi uzun bir süreden sonra ilk kez toplanmıştır.

9 Kasım 1992 tarihinde toplanan Ortaklık Konseyi’nin isteği doğrultusunda yürütülmeye başlanan ortak çalışmalar sonucunda, gümrük birliğinin 1995 yılında tamamlanması amacıyla yapılacak çalışmaların tespiti ve izlenmesini sağlamak üzere, Türkiye-AT Gümrük Birliği Yönlendirme Komitesi kurulmuştur.

Anılan Komite tarafından hazırlanan Gümrük Birliği Çalışma Programı çerçevesinde, Türkiye ile AT arasında kurulacak gümrük birliğinin iyi işlemesi için gerekli konuları içeren bir Ortaklık Konseyi Karar Taslağı hazırlanmıştır. Taslak 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyinde karara bağlanmıştır.

6 Mart 1995 tarihli ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) ile Türkiye ile AT arasında, sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliğinin tam olarak kurulması aşamasına gelinmiştir. Ortaklık Konseyinin 1/95 sayılı bu Kararı, beraberindeki iki metinle (Ortaklık İlişkilerinin Gelişmesine İlişkin İlke Kararı ve Mali İşbirliğine İlişkin Topluluk Bildirisi), Türkiye ile AT arasındaki ortaklık ilişkisinin 1 Ocak 1996’da başlayan son döneminin gelişme doğrultusunu belirlemektedir.

1/95 sayılı OKK’da, Türkiye ile AT arasındaki gümrük birliğinin tam olarak işlemeye başlaması için, Türkiye’nin gümrükler ve dış ticaret mevzuatı konularında yerine getirmesi gerekli uyum çalışmaları yanında, rekabet hukuku, fikri ve sınai haklar, sınai mevzuat alanlarında mevzuatını AT hukuk düzenine yaklaştırması için göz önünde tutması gerekli AT mevzuatı da belirtilmektedir. Karara göre, Türkiye yukarıda anılan alanlardaki mevzuat yaklaştırmasının önemli bir bölümünü 31 Aralık 1995 tarihine kadar tamamlamak durumundadır. Ortaklık Konseyi Kararının diğer önemli bir bölümü de, gümrük birliğinin 1996 yılı ve sonrasında sağlıklı biçimde işlemesi için alınması gerekli tedbirler ile izlenmesi gerekli usulleri tespit etmekte, bu amaçla, ortaklığın kurumsal veçhelerini, özellikle danışma prosedürleri açısından takviye edici yeni düzenlemeler getirmektedir.

6 Mart 1995’de toplanan Ortaklık Konseyinden geçen ikinci metin, Ortaklık İlişkilerinin Gelişmesine İlişkin İlke Kararı’dır. İlke Kararında, ortaklık rejiminin son dönemine ilişkin olarak, Türkiye-AT ilişkilerinin gelişme yönünü belirleyici konularda

yapılacak çalışmaların genel çerçevesi ortaya konmaktadır. Bu çerçevede; Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşmasının kapsamına giren ürünlerin taraflar arasında serbest dolaşımını sağlayacak müzakerelerin ve tarım ürünlerine karşılıklı olarak tanınacak yeni tavizlere ilişkin müzakerelerin 1995 yılında tamamlanması ilke olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, taraflar arasında makroekonomik konularda bilgi ve görüş alış verişinin başlaması kabul edilmekte ve enerji, taşımacılık, telekomünikasyon alanlarında Trans-Avrupa alt yapı projelerine Türkiye'nin katılımı başta olmak üzere, taraflar arasında geniş bir çerçevede işbirliğinin sağlanması amacıyla ortak çalışmalar yapılması düşünülen öncelikli alanlar tespit edilmektedir. Söz konusu öncelikli alanlar arasında sanayi, ulaştırma, enerji, telekomünikasyon, tarım ve çevre gibi sektörlerin yanısıra, istatistik, adalet ve içişleri, tüketicinin korunması, kültür, enformasyon ve haberleşme gibi konular da bulunmaktadır.

6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi toplantısında ele alınan üçüncü metin, Mali İşbirliğine İlişkin Topluluk Bildirisidir. Bildiride Topluluk tarafı, Türkiye ile mali işbirliğine, gümrük birliğinin işlemeye başlamasıyla birlikte yeniden başlanacağını ve bu konudaki ayrıntılı düzenlemelerin 1995 yılının ikinci yarısında belirleneceğini taahhüt etmektedir (Joseph, 2007: 23-37).

Ortaklık Konseyinin 6 Mart 1995 tarihli toplantısında alınan İlke Kararı doğrultusunda, Türkiye-AT Ortaklık ilişkisinin son döneminde öncelikle ele alınması gereken çalışmalar çerçevesinde olmak üzere, Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) arasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşmanın Yetki Alanına Giren Ürünlerin Ticareti İle İlgili Anlaşma, 25 Temmuz 1996 tarihinde imzalanmış ve 1 Ağustos 1996 tarih ve 22714 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler, yukarıda bahse konu, 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Belgelerinin 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmesiyle ivme kazanmıştır. Öte yandan, Türkiye'nin AB'ye tam üye olma yönündeki nihai hedef ve çabaları da gerek gümrük birliğinin gerçekleştirilmiş olması, gerek AB'nin genişleme sürecine ilişkin olarak son dönemlerde ortaya çıkan bir dizi gelişme sonucunda, yeni boyutlar kazanmıştır. Böylece, bir taraftan gümrük birliği sürecindeki yükümlülüklerimiz doğrultusunda faaliyetler sürdürülürken, diğer yandan AB'nin genişleme sürecinde yer alma yönündeki girişimler de yoğunlaştırılmıştır.

5.1.3.Gümrük Birliği'nden Müzakere Süreci'ne (1995-2005)

Yukarıda da belirtildiği üzere, 14 Nisan 1987 tarihinde Türkiye, Ankara Anlaşmasından ayrı olarak, tüm Avrupa ülkelerine tanınmış haktan yararlanarak Avrupa Topluluklarına tam üyelik başvurusunda bulunmuş, bu başvuru 1989 yılında AT Komisyonu tarafından bir Görüş Raporu (AVIS) ile değerlendirilmiş ve o dönem itibarıyla Türkiye'nin üyeliğine ilişkin olarak verilecek kararın ertelenmesinin uygun olacağı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna somut ve kesin bir cevap verilmemiştir. Türkiye, 1996 yılından itibaren AB tarafından başlatılmış bulunan yeni genişleme sürecinde yer almak isteğini AB'ye iletmiştir.

Bu çerçevede, AB Dışışleri Bakanlarının 15-16 Mart 1997 tarihlerinde Hollanda'nın Apeldoorn kentinde gerçekleştirdikleri toplantıda, 1963 Ankara Anlaşması ve 1989 AT Komisyonu Görüşünde belirtildiği şekilde Türkiye'nin tam üyeliğe ehil bulunduğu teyid edilmiş olup; adaylık konusunda Türkiye'ye diğer aday ülkelerle aynı ölçütlerin uygulanacağı belirtilmiştir. Bu anlayış, 29 Nisan 1997 tarihli Türkiye-AT Ortaklık Konseyi toplantısında da tekrar edilmiştir.

Önemli bir değişim sürecinin içinde bulunan AB'nin yapısal ve kurumsal açılardan güçlendirilmesi ve genişleme hazırlıklarının tamamlanması ile ilgili kararların alınması aşamasındaki bir diğer gelişme olan ve 16-17 Haziran 1997 tarihlerinde Amsterdam'da gerçekleştirilen AB Zirvesinde ise, hiçbir aday ülkenin ismi zikredilmemiş; ancak Türkiye, Zirveyi izleyen 27 Haziran tarihli bilgilendirme toplantısına diğer adaylarla birlikte eşit şartlar altında katılmıştır. Bu gelişmeleri izleyen dönemde Avrupa Komisyonu, 16 Temmuz 1997 tarihinde genişleme süreci politikalarına ilişkin olarak "Gündem 2000" başlıklı raporu yayınlarken 10 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesi (MDAÜ) ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin genişleme sürecine dahil edilmesini öngörmüş olup; Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya ile tam üyelik müzakerelerinin açılmasını önermiştir.

Anılan raporda Türkiye'ye genişleme boyutunda yer verilmekle birlikte, ülkemiz ne katılım müzakereleri açılacak ülkeler arasında, ne de katılım öncesi stratejiye dahil ülkeler kapsamında sayılmıştır. Türkiye, Avrupa Komisyonunun "Gündem 2000" ile aynı zamanda açıkladığı ve Türkiye ile ilişkilerin güçlendirilmesini hedef alan "Bildirim" çerçevesinde ele

alınmış olup; sadece ilişkilerin gümrük birliği ötesine geçecek şekilde geliştirilmesi önerilmiştir.

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da toplanan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde de, Türkiye'nin beklentilerinin büyük bir kısmı gerçekleşmemiştir. Her ne kadar Türkiye'nin AB'ye üyelik hedefi doğrultusunda, katılım öncesi strateji olarak nitelendirilebilecek bir işbirliği programının geliştirileceği ifade edilmiş ve ülkemiz Avrupa Konferansına davet edilmiş ise de, gerek Türkiye'nin diğer on bir aday ülke ile birlikte değerlendirilmeyerek AB tarafından ayrımcı bir yaklaşımın benimsenmesi; gerek bahse konu Konferansın genişleme süreci ile bağlantısının kesilerek, Türkiye açısından öngörülen kapsam ve nitelikten uzaklaşmış olması; gerekse Türkiye için diğer aday ülkelerden farklı "özel siyasi koşullar" öne sürülmesi nedeniyle, anılan Zirve ertesinde taraflar arasındaki siyasi ilişkilerde bir tıkanıklığın baş gösterdiği gözlemlenmiştir. Nitekim Türkiye, 12 Mart 1998 tarihinde Londra'da toplanan Avrupa Konferansına katılmamayı tercih etmiştir. Bu gelişmeler sonucunda, Türk hükümetinin 14 Aralık 1997 tarihinde yayımlanmış olduğu Bildiride, bir yandan Kıbrıs, Türk-Yunan ilişkileri ve insan hakları başlıkları altında ve esasen AB tarafından ortaya konmuş bulunan siyasi konuların karşılıklı ilişkilerimizde gündem dışında tutulmasına özen gösterileceği; diğer taraftan da, bu ilişkilerin ekonomik ve ticari boyutlarına halel getirilmemesine gayret edileceği ifade edilmiştir.

12 Mart 1998 tarihli Avrupa Konferansının hemen öncesinde Avrupa Komisyonu tarafından 4 Mart 1998 tarihinde "Türkiye için Avrupa Stratejisi" başlıklı bir belge yayımlanmıştır. Anılan belge, 1997 yılının Temmuz ayında yayımlanan "Bildirim" in ötesine çok geçmemekle birlikte Türkiye'nin her alanda AB'ye yakınlaştırılması suretiyle tam üyeliğe hazırlanmasının önemini vurgulamaktadır. Söz konusu belgenin Türkiye tarafından yetersiz bulunmasının ardından, Türkiye, 22 Temmuz 1998 tarihinde, Türkiye – AB ilişkilerinin geliştirilmesine dair görüş, talep ve önerilerini içeren mukabil bir "Strateji Belgesi"ni AB tarafına iletmiştir.

"Strateji Belgesi"nde, Ortaklık Anlaşmasının nihai amacının, Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyeliği olduğu belirtilerek, ortaklık ilişkilerindeki gelişmelerin ancak bu hedef yönünde gerçekleşmesi halinde bir değer taşıyabileceği, bu gerçekleşmenin ise, AB'nin yükümlülüğü olan mali işbirliğinin sağlıklı biçimde işlemesine, Ortaklık Konseyinin etkili ve düzenli çalışmasına ve Türkiye'nin, gümrük birliğiyle doğrudan ilgili konularda Avrupa

Birliğince alınan kararlar üzerinde etkili olabilmesini sağlayacak mekanizmaların sağlıklı işlemesine bağlı olduğu özellikle vurgulanmıştır. Aynı belgede, ayrıca, Tırkiye – AB ilişkilerinin gelişmesi bakımından öncelikle ele alınması gereken hususlar da yapıcı bir anlayışla Topluluk tarafına iletilmiştir.

Cardiff’de, 15-16 Haziran 1998 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Zirvesinin ardından yayımlanan Zirve Sonuçları Belgesinin Tırkiye ile ilgili kısımları, anılan Belgenin “Genişleme” başlığı altında yer almıştır.

AB’nin en kapsamlı genişleme perspektifinin belirlendiği ve önümüzdeki dönemde AB’ye katılacak ülkelerin tespit edilerek, bu ülkelere ilişkin katılım stratejilerinin geliştirildiği Lüksemburg Zirvesinin Tırkiye’ye ilişkin kısımları ile mukayese edildiğinde, Cardiff Zirvesi sonuçlarının Tırkiye’nin konumunda nisbî bir ilerleme sağladığı söylenebilir.

Cardiff Zirvesinde, Avrupa Komisyonunun, diğer aday ülkeler bakımından izlenen yönetime uygun olarak, Tırkiye’de AB’ye üyelik yönünde sürdürülen çalışmaları izlemek ve bu alandaki gelişmeler hakkında Zirveye düzenli olarak rapor vermekle görevlendirilmesi, Avrupa Birliğinin, Lüksemburg’da aldığı kararın düzeltilmesi açasından olumlu bulunmuştur. Ayrıca, Zirve Sonuç Belgesinde “Tırkiye için Avrupa Stratejisi”nin olumlu karşılandığı ve bu Stratejinin Tırkiye’nin önerileri doğrultusunda geliştirilebileceği ifade edilmiştir. Ancak, Tırkiye'nin adaylığının, Lüksemburg Zirvesinde, Tırkiye için özel olarak öngörölmüş bulunan bazı siyasi şartlara bağlanmış olması hususunda herhangi bir değişiklik yapılmaması nedeniyle, Cardiff Zirvesi sonuçları da Tırkiye tarafından memnuniyetle karşılanmamıştır.

Cardiff Zirvesinde alınan karar uyarınca, Tırkiye de diğer adayların dahil olduğu rapor sistemine dahil edilmiş ve Tırkiye’nin Kopenhag kriterleri bakımından performansını inceleyen ilk İlerleme Raporu 1998 yılında yayımlanmıştır.

11-12 Aralık 1998 tarihlerinde gerçekleştirilen Viyana Zirvesi neticesinde hazırlanan Zirve Sonuçları Belgesinin genişlemeye ilişkin kısmında da, Tırkiye ile AB arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine büyük önem verildiği belirtilmiş ve Tırkiye’nin AB üyeliğine hazırlanması amacına yönelik olarak oluşturulan Avrupa Stratejisinin, Lüksemburg ve Cardiff Zirveleri sonuçları da dikkate alınarak uygulanmasının taşıdığı önem vurgulanmıştır. Zirve sonuçları, Tırkiye’nin AB üyeliğinin teyid edilmesi açasından olumlu olarak değerlendirilse de, herhangi bir yenilik getirmemiştir. Tırkiye, bahse konu Zirve sonrasında da, Avrupa

Stratejisinin bir katılım stratejisi olarak yetersiz kaldığı ve geliştirilmesi gerektiği yönündeki tutumunu değiştirmemiştir.

AB Devlet ve Hükümet Başkanlarının 3-4 Haziran 1999 tarihlerinde Köln’de gerçekleştirdikleri Zirvede de, yukarıda ifade edilen özel siyasi koşulların bertaraf edilmesine ilişkin bir gelişme olmamıştır (Mc Cormick, 2011). Buna karşılık, Almanya ve Almanya ile birlikte hareket eden birkaç ülke Türkiye’nin “aday ülke” olarak telakki edilmesini mümkün kılacak bir ifadenin sonuç belgesine eklenmesini istemişlerdir. Ancak, Yunanistan, İsveç ve İtalya’nın bu ifadeye karşı çıkmaları sonucunda Köln Zirvesinde Türkiye’ye ilişkin herhangi bir gelişme kaydedilememiştir.

AB Dışişleri Bakanlarının 4-5 Eylül 1999 tarihlerinde Finlandiya’da Saariselka’da yaptıkları ve AB Devlet ve Hükümet Başkanlarının Aralık ayında Finlandiya’nın dönem başkanlığı sonunda yapacakları zirve toplantısı için bir hazırlık niteliği taşıyan gayri-resmi toplantıda, Türkiye’ye resmi adaylık statüsü kazandırılması yönünde AB üye ülkeleri arasında bir görüş birliği sağlanamamıştır. Almanya, Fransa, Hollanda ve İtalya Türkiye’ye adaylık statüsü verilmesi gerektiğini vurgularken, başını İsveç ve Danimarka’nın çektiği Baltık ülkeleri adaylık statüsü verilmeden önce Türkiye’nin Kopenhag kriterlerine, özellikle de siyasi alandaki kriterlere uyum sağlaması gerektiğini vurgulamışlardır. Yunanistan prensip olarak Türkiye’nin adaylığına ve tam üyeliğine karşı olmadığını bildirmiş, ancak bunun gerçekleşmesi için Türkiye’nin Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin AB üyeliğine karşı benimsediği olumsuz tutumu değiştirmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Türkiye’ye ilişkin ikinci İlerleme Raporu 13 Ekim 1999 tarihinde yayımlanmış ve anılan Raporda, Türkiye’nin AB ile gümrük birliğini gerçekleştirme konusunda ciddi bir performans gösterdiğine dikkat çekilerek, aday ülkeler arasına Türkiye’nin de dahil edilmesi yönünde görüş bildirilmiştir.

5.1.3.1.Helsinki Zirvesi ve Tam Üyeliğe Ehil Türkiye (10-11 Aralık 1999)

10-11 Aralık tarihlerinde Helsinki’de gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde Türkiye, diğer aday ülkelerle eşit şartlarda Avrupa Birliğine aday ülke olarak kabul edilmiştir. Bu gelişme, Türkiye-AB ilişkileri açısından büyük önem taşımaktadır. Zirve metninde, Türkiye’nin, diğer aday ülkelere uygulanan kriterler çerçevesinde aday ülke

olduğunun ilan edilmesinin yanı sıra, üyelik bakımından gerekli olan reformların gerçekleştirilmesine yönelik olarak Türkiye için bir “Katılım Öncesi Strateji” geliştirileceği belirtilmiştir. Ayrıca, katılım sürecinde, Türkiye’nin de Topluluk Programlarından faydalandırılacağı ve AB ile diğer aday üye ülkeler arasında yapılacak toplantılara dahil edileceği ifade edilmiştir. Bunlara ilaveten, Türkiye’nin AB’ye katılımında AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin bir ulusal program hazırlaması öngörülmüştür. Bu doğrultuda Zirvede, Avrupa Komisyonundan üstlenilmesi gereken AB mevzuatına ilişkin bir çalışma yapması ve katılım öncesi sağlanacak olan tüm mali yardımların koordinasyonuna ilişkin bir çerçeve hazırlaması talep edilmiştir.

Taraflar arasındaki ilişkilerde meydana gelen bu gelişmeler sonrasında, 11 Nisan 2000 tarihinde Lüksemburg’da Türkiye-AT Ortaklık Konseyinin 39’uncu toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda alınan 2/2000 sayılı OKK uyarınca, gümrük birliğinden bu yana üzerinde çalışılan hizmetler ve kamu ihaleleri alanındaki müzakerelerin başlatılması öngörülmüştür. Bu doğrultuda, 2000 yılı içinde Türkiye ile AB arasında hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi ve kamu ihalesi pazarlarının karşılıklı olarak açılmasına ilişkin müzakereler başlatılmış ve Türkiye’nin adaylık perspektifini de içeren serbestleşmeyi öngören bir OKK hazırlanması yönünde adımlar atılmıştır. Ayrıca, söz konusu toplantıda alınan 3/2000 sayılı OKK uyarınca AB müktesebatına uyum aşamasında büyük önem taşıyan tarama sürecine bir ön hazırlık niteliği taşıyan analitik inceleme için 8 alt komitenin kurulması kararlaştırılmıştır. Bu komiteler aynı yıl içinde çalışmalarına başlamıştır. Böylece, hem Katılım Ortaklığı, hem Ulusal Program hazırlıkları için önemli bir adım atılmıştır.

Türkiye’nin, Helsinki Zirvesinde, diğer aday ülkelerle eşit şartlarda aday ülke ilan edilmesinin ardından, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB Konseyince onaylanan ve Türkiye’nin, Kopenhag kriterlerine (ekonomik ve siyasi) uyum için yapması gerekenleri, AB müktesebatına uyum yükümlülüklerini, sağlanması gereken mali yardımları ve üyelik için gerekli kısa ve orta vadeli öncelikleri içeren ilk Katılım Ortaklığı Belgesi, 24 Mart 2001 tarihinde Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır.

5.1.3.2.Ulusal Program

Katılım Ortaklığı Belgesine paralel olarak, AB müktesebatına uyum sağlanması için mevzuatımızda yapılacak değişikliklerin ve yeni düzenlemelerin, uyum için gerekli beşeri ve

mali kaynakların, Katılım Ortaklığı Belgesinde belirtilen önceliklerin yanı sıra, Türkiye'nin uyum için gerekli gördüğü kendi önceliklerinin, AB müktesebatının üstlenilmesi için gerekli olan idari kapasitenin geliştirilmesinin ve kısa ve orta vadeli öncelikler takviminin yer aldığı AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı (Ulusal Program) Taslağı DPT tarafından hazırlanarak, 28 Kasım 2000 tarihinde Avrupa Birliği Genel Sekreterliğine iletilmiştir. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından nihai hale getirilen Ulusal Program, 19 Mart 2001 tarihinde Bakanlar Kurulunda kabul edilerek 24 Mart 2001 tarih ve 24352 sayılı mükerrer Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Ayrıca, AB'ye üyelik yönünde Türkiye'nin gerçekleştirmeyi öngördüğü ekonomik reformları içeren Katılım Öncesi Ekonomik Programın ilki 2001 yılında DPT tarafından ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği halinde hazırlanmış ve Ekim 2001 tarihinde Avrupa Komisyonuna iletilmiştir. Katılım Öncesi Ekonomik Programlarda, Türkiye'nin ileriye yönelik makroekonomik hedeflerine ve sürdürülen yapısal reformlara yer verilmektedir.

Ulusal Programda yer alan kısa ve orta vadeli önceliklerin tamamlanması yönünde, gerek mevzuat uyumu gerek idari yapılanma bakımından pek çok alanda çalışmalar sürdürülmüştür. 14-15 Aralık 2001 tarihlerinde yapılan Laeken Zirvesinde, Türkiye tarafından Ekim 2001'de gerçekleştirilen Anayasa değişiklikleri, Türkiye ile müzakerelerin başlatılması yönünde önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiş ve Türkiye'nin siyasi ve ekonomik kriterlere uyum yönünde reformlara devam etmesinin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, söz konusu Zirvede, Türkiye'nin müktesebata uyum durumunun değerlendirilmesinde yeni bir aşamaya geçilmesi gereğine dikkat çekilmiştir.

Haziran 2002'de gerçekleştirilen Sevilla Zirvesinde, Türkiye'nin, Katılım Ortaklığı Belgesinde belirtilen önceliklerin tamamlanması konusundaki gayretlerinin desteklendiği belirtilmiş, siyasi ve ekonomik reformların hayata geçirilmesiyle Türkiye'nin AB'ye katılım ihtimalinin ortaya çıkacağı ifade edilmiştir. Türkiye'nin adaylığının bir sonraki aşamasına ilişkin kararın da Kopenhag Zirvesinde alınabileceği belirtilmiştir.

AB'ye üyelik yönünde Türkiye'nin gerçekleştirmeyi öngördüğü ekonomik reformları içeren Katılım Öncesi Ekonomik Programın ikincisi yine DPT tarafından ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği halinde hazırlanarak Ağustos 2002 tarihinde Avrupa Komisyonuna iletilmiştir.

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum yönünde 2002 yılı içinde kaydettiği ilerlemelerin olumlu karşılandığı belirtilmiş, ancak siyasi kriterlere uyum bakımından uygulamanın da önem taşıdığı vurgulanmıştır. Zirvede, Komisyonun görüş ve tavsiyeleri ışığında, Aralık 2004'te toplanacak Zirvenin Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiği yönünde bir karar alması halinde müzakerelerin gecikmeksizin başlatılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca, Kopenhag Zirvesinde, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan 9 Ekim 2002 tarihli genişlemeye ilişkin Strateji Belgesinde yer alan Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesinin gözden geçirilmesi ve Türkiye'ye sağlanacak mali yardımın artırılması yönündeki yaklaşım kabul edilerek, Komisyon, Türkiye için yeni bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlamaya davet edilmiştir. Bu doğrultuda, Avrupa Komisyon tarafından hazırlanan yeni Katılım Ortaklığı Belgesi, 14 Nisan 2003 tarihinde AB Konseyi tarafından kabul edilmiştir.

19-20 Haziran 2003 tarihlerinde gerçekleştirilen Selanik Zirvesinde, başta 2003 yılı sonuna kadar tamamlanması öngörülen hukuki düzenlemeler olmak üzere, Türk hükümetinin reform sürecinin devam ettirilmesine ilişkin kararlılığının memnuniyetle karşılandığı belirtilmiş ve katılım müzakerelerinin başlatılması için Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirilmesi yönünde sürdürülen çabaların desteklendiği ifade edilmiştir.

Yeni Katılım Ortaklığı Belgesine paralel olarak, Ulusal Programın revizyonu çalışmaları tüm kamu kurum ve kuruluşlarının katkılarıyla Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından tamamlanmıştır.

5.1.3.3.17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi ve Müzakere Kararı

AB Zirvesi 16-17 Aralık 2004'te Brüksel'de hem kendisi için hem de Türkiye için tarihi bir karar almıştır. Türkiye ile 3 Ekim 2005 tarihinde tam üyelik için müzakereleri başlatma kabul edilmiştir (Çakmak, 2005: 135).

Türkiye'nin AB'ye katılım müzakereleri 3 Ekim 2005 tarihinde başlamıştır. Aynı tarihte, müzakerelerin usul ve esaslarını belirleyen "Müzakere Çerçeve Belgesi" de kabul edilmiştir. Müzakerelerin ilk aşamasını tarama toplantıları oluşturmaktadır. İlk tarama toplantısı 20 Ekim 2005'de "Bilim ve Araştırma" faslı için, son tarama toplantısı da 13 Ekim

2006'da "Yargı ve Temel Haklar" faslı için yapılmıştır (<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=65&l=1>, Erişim Tarihi, 11.01.2014).

Tarama süreci devam ederken, 12 Haziran 2006'da Hükümetlerarası Konferans'ta (HAK), "Bilim ve Araştırma" faslı için müzakereler açılmış ve fasıl geçici olarak kapanmıştır. Müzakerelere açılan ilk fasıl Bilim Araştırma faslı olmakla birlikte bu güne kadar toplam 14 Fasıl müzakerelere açılmıştır.

"Eğitim ve Kültür" ve "Ekonomik ve Parasal Politika" fasılları, herhangi bir teknik açılış kriteri bulunmamasına, müzakere pozisyon belgemizi sunmamıza ve teknik olarak açılmaya hazır olmalarına rağmen, bazı üye ülkeler tarafından AB Mevzuatı ile ilgili olmayan nedenlerle bloke edilmektedir.

Diğer taraftan, 8 fasıl, Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyinin 11 Aralık 2006'da almış olduğu karar çerçevesinde "Ek Protokolün tam olarak uygulanması şartına bağlı olarak" müzakerelere açılmamaktadır. Aynı sebeple hiçbir fasıl geçici olarak kapatılmayacaktır.

Askıya alınan 8 fasıl aşağıda sıralanmıştır:

- Malların Serbest Dolaşımı
- İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi
- Mali Hizmetler
- Tarım ve Kırsal kalkınma
- Balıkçılık
- Taşımacılık Politikası
- Gümrük Birliği
- Dış İlişkiler

6.MÜZAKERE SÜRECİ (3 EKİM 2005'DEN GÜNÜMÜZE)

Müzakerelerin resmen başlaması gerçekten de söz verildiği tarihte yani 3 Ekim 2005 Pazartesi günü 25 üye ülkenin dışişleri bakanlarının katıldığı Brüksel'deki Zirvede gerçekleşmiştir. 1959'dan bu yana Avrupa macerasını sürdüren Türkiye tam 46 sene sonra AB ile müzakerelere başlamak için vize almıştır. En az on sene sürmesi beklenen müzakere yolunda tarama sürecinden geçecek olan Türkiye'nin bu dönemde AB müktesebatına uyum düzenlemelerinde geldiği aşama tespit edilecektir. Müzakerelerin 35 başlıkta yapılması kararlaştırılmıştır.

20 Ekim 2005 tarihinde üyelik müzakerelerinin ilk aşamasını oluşturan tarama süreci, bilim ve araştırma alanında düzenlenen "tanıtıcı tarama" toplantısı ile başlamıştır. Toplantıya Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK), Türkiye Atom Enerjisi Kurumu ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı temsilcilerinden oluşan 30 kişilik Türk ekibinin yanı sıra Hırvatistan heyeti de katılmıştır.

9 Kasım'da AB Komisyonu, Türkiye'ye yönelik 2005 yılı İlerleme Raporu ve Katılım Ortaklığı Belgesini açıkladı. 2005 yılı İlerleme Raporu, bir önceki İlerleme Raporundan bu yana Türkiye'nin siyasi ve ekonomik kriterler ile müktesebat uyumu alanlarında kaydettiği ilerlemeleri ve eksiklikleri ortaya koymuştur.

AB ile katılım müzakerelerinin ilk adımı niteliği taşıyan tanıtıcı tarama toplantılarının sekizincisi 16 Ocak 2006'da "Malların Serbest Dolaşımı" faslında başlamıştır. Türkiye 20 Ocak 2006'da Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik yeni planı dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw'un Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Kıbrıs ve Türkiye ziyareti öncesinde, dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'a sunmuştur.

Annan'ın inisiyatif alması istenen bu planda, Türk limanlarının Rumlara açılması karşılığında KKTC'ye izolasyonların kaldırılması istenmiştir.

12 Nisan'da Reform İzleme Grubunun 14 Mart 2006 tarihli toplantısında alınan kararlara dayanan 9. Reform Paketi, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül tarafından açıklanmıştır. Reform Paketinde, Kamu Denetçiliği Kurumu Tasarısı, Sayıştay Kanununda değişiklik yapılmasına dair kanun tasarısı, Özel Öğretimler Kanununda değişiklik yapılmasına dair

kanun tasarısı, Vakıflar Kanunu, İskan Kanunu tasarısı, İdari Usul Kanun tasarısı, İdari Yargı Usulü tasarısı, siyasi etik komisyon kurulmasına dair tasarısı, siyasi partilerin finansmanına dair kanun tasarısı, askeri mahkemelerin kuruluşu ve yargılama usulü kanununda değişiklik ve yapılması öngörülen idari düzenlemeler başlıklarına yer verilmiştir.

AB ile fiili müzakereler Rumların tüm engelleme çabalarına karşın 12 Haziran 2006 tarihinde başlamıştır. Bilim ve araştırma başlığı Rumların itirazlarına rağmen açılıp kapanmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül tartışmalı geçen toplantıların ardından, “Yapamayacağımız tek şey Kıbrıs konusunda tavizdir” demiştir.

3 Ekim 2005’te başlayan müzakere görüşmeleri Türkiye’nin kendisinden beklenenleri yerine getirmemesi dolayısıyla Aralık 2006 zirvesinde 8 başlıkta askıya alınmıştır. Zirvenin sonuç bildirgesinde, Türkiye konusuna genişleme başlığı altında değinilmiş, Bildirgede, “Avrupa Birliği Konseyi, dışişleri bakanları tarafından 11 Aralık Pazartesi günü alınan kararı onaylar” denilmiştir. Bu tarihte Dışişleri bakanları, Avrupa Birliği Konseyi’nin “Türkiye limanlarını Rumlara açmadıkça müzakerelerin 8 başlıkta askıya alınması, diğer başlıkların ise kapatılmaması” yönündeki tavsiye kararına destek vermişti.

AB Zirvesi kararlarında “Genişlemenin hızı belirlenirken, AB’nin yeni üyeleri hazmetme kapasitesi dikkate alınmalıdır” denilmiştir. Genişleme politikasında, AB’nin yeni üyeleri bünyesine entegre etme kapasitesiyle AB’nin kurumsal ve karar alma süreci açısından güçlendirilmesi, aday ülkelerin gerekli kriterleri tam olarak yerine getirdiğinin denetlenmesi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi gibi ilkelerin temel alınacağı vurgulanan kararlarda, AB’nin genişleme konusunda taahhütte bulunduğu ülkelere karşı sözünü tutacağı belirtilmiştir (www.turkhaber.byegm.gov.tr/2006/temmuz2006/th2.htm, (11.10.2013)).

Türkiye’nin AB üyelik süreci çerçevesinde siyasi reformların uygulanmasına devam edilmektedir. Bu çerçevede, 12 Nisan 2006 tarihinde 9. Reform Paketi açıklanmıştır.

Ayrıca 17 Nisan 2007 tarihinde “Türkiye’nin AB Müktesebatına Uyum Programı”nı kamuoyuna açıklanmıştır (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri.tr.mfa>, (11.10.2013)).

Günümüzde Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri belirsizliğini, Avrupa’nın girdiği kriz ortamına da bağlı olarak (Laqueur, 2012) korumaktadır.

6.1.Müzakere Kavramı ve İşleyişi

Tam üyelik müzakereleri, aday ülke ile AB ülkeleri arasında oluşturulan bir Hükümetler arası Konferans'ın şemsiyesi altında yürütülmektedir (Ülgen, 2005: 22). Bu yapıda bir tarafta aday ülkenin siyasi düzeydeki hükümet temsilcisi veya bir başka deyişle müzakere heyeti başkanı ile diğer tarafta AB ülkelerinin hükümet temsilcileri bulunmaktadır.

Müzakereler, Hükümetler arası toplantının başlamasıyla resmen açılmakta ve iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama "tarama" olarak adlandırılan ve aday ülkenin her bir müzakere başlığı itibariyle AB müktesebatına uyum derecesinin değerlendirildiği evre olmaktadır. Bu aşamada aday ülkenin mevzuatı Avrupa Komisyonu tarafından ayrıntılı olarak incelenmektedir. Bu inceleme sonrasında, Avrupa Komisyonu söz konusu ülkenin AB müktesebatına uyumu hakkında bir rapor hazırlamakta ve raporunu Konsey'e iletmektedir. Tarama aşaması geçildikten sonra ise fiili müzakerelere başlanmaktadır. Fiili müzakereler listesi aşağıda mevcut müzakere başlıkları itibariyle yapılmaktadır:

1. Malların Serbest Dolaşımı
2. İşçilerin Serbest Dolaşımı
3. Yerleşim Hakkı ve Hizmetlerin Serbest Dolaşımı
4. Sermayenin Serbest Dolaşımı
5. Kamu Alımları
6. Şirketler Hukuku
7. Fikri Mülkiyet Hakları
8. Rekabet Politikası
9. Mali Hizmetler
10. Bilgi Toplumu ve Medya
11. Tarım ve Kırsal Kalkınma
12. Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası
13. Balıkçılık
14. Ulaştırma Politikası
15. Enerji
16. Vergi
17. Ekonomik ve Parasal Birlik
18. İstatistik

19. Sosyal Politika ve İstihdam
20. İşletme ve Sanayi Politikası
21. Trans Avrupa şebekeleri
22. Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu
23. Yargı ve Temel Haklar
24. Adalet, Özgürlük ve Güvenlik
25. Bilim ve Araştırma
26. Eğitim ve Kültür
27. Çevre
28. Tüketici ve Sağlığın Korunması
29. Gümrük Birliği
30. Dış İlişkiler
31. Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası
32. Mali Kontrol
33. Mali ve Bütçe Düzenlemeleri
34. Kurumlar
35. Diğer Konular.

Her bir müzakere başlığının açılabilmesi için hem AB'nin hem de aday ülkenin onayı gerekmektedir. AB'nin onayı ise oybirliğine bağlı olmaktadır. Başka bir deyişle, herhangi bir müzakere başlığının açılabilmesi için her bir AB ülkesinin bu başlığın açılmasına evet demesi gerekmektedir.

Müzakereler, ilgili başlıkta sağlanan ilerleme ile bu başlık özelindeki müktesebatın aktarılmasına ve uygulanmasına ilişkin somut ve kabul edilebilir bir plan olması halinde, Hükümetlerarası Konferansta oybirliği ile alınan karar neticesinde geçici olarak kapatılmaktadır. Herhangi bir müktesebat başlığına ilişkin müzakerenin geçici olarak kapatılması, tarafların bu başlıktaki müzakereleri tekrar açma hakkını saklı tutması anlamına gelmektedir. Bunun başlıca nedeni, öncelikle, müzakerelerin en temel belirleyicisi olan "herşey üzerinde anlaşma sağlanmadığı sürece hiçbir şey üzerinde anlaşma sağlanmaması" ilkesidir. Bu süreç içinde müktesebata yeni eklemeler yapılması ya da tadil edici düzenlemeler getirilmesi de olasıdır. AB tarafından, müzakereleri tekrar açma hakkını saklı tutmanın bir başka amacı da ilgili aday ülkenin taahhütlerini yerine getirme konusunda gerekli önlemleri almama ihtimalini ortadan kaldırmaktır. Ancak, başlıkların tekrar açılmasının istisnai bir

durum olduğunu belirtmekte fayda vardır. Sürecin bu şekilde işlemesi için, aday ülkenin taahhütleri ve kaydettiği somut ilerleme arasında önemli ölçüde fark olması gerekmektedir.

Katılıma ilişkin ulusal hazırlıklar ile müzakereler arasında doğrudan bir bağ kurulmuştur. Bu bağ kuran en temel araç, Komisyon'un hazırladığı ilerleme raporlarıdır. Müzakere sürecinde, açılan ve geçici olarak kapatılan tüm müzakere başlıklarına ilişkin olarak izleme prosedürü uygulanmaktadır. Böylece, aday ülkenin yeni kabul edilen yasal düzenlemeleri aktarımı temin edilmekte ve taahhütlerini ne ölçüde yerine getirdiği izlenmektedir.

Müzakereler neticesinde sağlanan tam anlaşma ile geçici olarak kapanmış olan başlığın nihai olarak kapatılması gerçekleşmektedir.

Mayıs 2004'te üye olan 10 ülke ile müzakerelerin nihai kapanışına ilişkin zaman çizelgesi, 2000 yılında tartışma konusu olmaya başlamıştır. Komisyon, bu noktada, müzakerelerin işleyişinde belirleyici olacak bir belge yayımlamıştır. 2000 yılı İlerleme Raporları ile birlikte yayımlanan "Yol Haritası", 2001 yılı başından itibaren, takip eden üç 6 aylık dönem (3 Dönem Başkanlığı) için müzakerelerin seyrini belirlemiştir.

Genişlemenin gerçekleşeceği tarihi tam olarak açıklamayan belge, müzakerelerin 2002 yılı sonunda kapanabileceğini belirtmiştir. Buna göre, 2001 yılının ilk yarısında İç Pazar, piyasaya ilişkin konular, sosyal konular ve çevreye ilişkin başlıkların açılması planlanmıştır. İkinci yarısında, rekabet, ulaştırma, enerji, vergilendirme, gümrük birliği, tarım, adalet ve işçileri gibi başlıkların geçici olarak kapatılması öngörülmüştür.

2002 yılının ilk yarısında ise, tarım (kalan sorunlar), bölgesel politika, kurumlar gibi kalan başlıkların geçici olarak kapatılmasına ilişkin bir yol haritası oluşturulmuştur. Öngörülen yol haritasına uygun olarak, Aralık 2000 Nice Zirvesi'nde AB kurumlarında genişleme ile gerçekleştirilecek reform üzerinde anlaşmaya varılmış, müzakereler öngörüldüğü şekilde gerçekleşmiş ve Komisyon 2002 İlerleme Raporlarında on ülke ile müzakerelerin tamamlanmasını tavsiye etmiştir. 2004 yılında üyelik için hazır olacağı öngörülen bu ülkeler ile müzakereler 2002 Aralık Kopenhag Zirvesi'nde alınan karar ile kapatılmıştır (<http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye/link-dossier/turkiyenin-abye-uyelik-muzakerelerinde-son-durum-000141>, Erişim Tarihi 11.12.2013).

6.2.Tarım ve Kırsal Kalkınma Açısından Değerlendirme

Sıradaki konu başlığında öncelikle AB Ortak Tarım Politikası, ardından da AB Kırsal Kalkınma Politikası'nı ve mevzubahis politikalara Türkiye'nin uyumu irdelenmektedir.

6.2.1.AB Ortak Tarım Politikası ve Türkiye'nin Uyumu

Avrupa Ekonomik Topluluğu; daha önce de değinildiği üzere, 25 Mart 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşmasıyla Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda arasında kurulmuştur. Bu antlaşma 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmiştir.

Roma Antlaşmasınının 38.'den başlayan 47. Maddeyi de içeren kısmı, Ortak Tarım Politikasına (OTP) ilişkin hükümler içermektedir. Antlaşmanın 38. maddesinde (değişen şekliyle 32.md.) tarım ürünlerini, bitkisel ve hayvansal ürünler, su ürünleri ve bunların ilk işlenme aşamasında ortaya çıkan ürünler olarak tanımlanmaktadır (DPT, 1993: 125). Bu tanım gereği et ve ürünleri, süt ve ürünleri, işlenmiş meyve ve sebzeler, şeker, un ve unlu ürünler ile işlenmiş su ürünleri tarım ürünü olarak kabul edilmektedir. Söz konusu antlaşmanın 39. maddesinde ise ortak tarım politikasının temel hedefleri belirtilmiştir (DPT, 1993: 125-126).⁵ Bu temel metinler ve ana hedefler doğrultunda OTP'nin amaçları, ilkeleri, finansmanı, karar alma mekanizması, araçları, sonuçları ve Türkiye'nin uyumu önem kazanmaktadır.

6.2.1.1.Ortak Tarım Politikasının Amaçları

1957 yılındaki Roma Anlaşmasında yasal çerçevesi belirlenen OTP, 1962 yılında ilk ortak piyasa düzeninin oluşturulması ile resmen hayata geçmiştir. Roma Antlaşmasınının 39. maddesine göre ortak tarım politikasının amaçları aşağıda belirtilmiştir (DPT, 1993: 125-126):

- Üretim faktörlerinin verimliliğini ve üretimi artırmak,
- Tarımsal üretimde kendi kendine yeterli hale gelmek,

---

⁵ AB'nin kuruluşunu öngören ve Maastricht Antlaşması olarak yapılan değişikliklerin yer aldığı Amsterdam Antlaşmasıyla değişen şekliyle 32-38 maddeleri karşılamaktadır.

- Üreticilerin gelir ve yaşam düzeylerini yükseltirken tüketicilerin de uygun fiyatlarla tarım ürünlerini alabilmelerini sağlamak,
- Arzda ve üretimde sürekliliği mümkün kılmak,
- Fiyat istikrarı sağlayarak, piyasalarda kararlılığı temin etmek.

Yukarıdaki maddelerden de anlaşılacağı üzere AET'nin, OTP'sinin merkezinde üretimin kesintisiz olması ve mevzubahis üretimden çıkan ürünlere herkesin uygun koşullarda ulaşması yer almaktadır. Bunun “insan odaklı politika” olduğu söylenebilir.

6.2.1.2.Ortak Tarım Politikasının İlkeleri

OTP'de belirtilen amaçlara ulaşmak için ortak bir tarımsal pazar organizasyonunun kurulması Roma Antlaşması'nda 40.Maddede öngörülmüştür. Bu organizasyonda tarım ürünleri rekabetinde ortak kurallar konmalı, ulusal pazarlar buna zorunlu olarak uymalı ve bir Avrupa pazarının oluşumuna olanak tanınmalıdır (DPT, 1993: 126-127).

OTP yukarıda belirtilen amaçlara ulaşabilmek için bazı ilkelere dayandırılmıştır. OTP, *Tek Pazar*, *Topluluk Tercihleri* ve *Mali Dayanışma* ilkelerinden oluşmaktadır: Buna göre *Tek Pazar* ilkesi, üye ülkelerde tarım ürünlerinin serbestçe alınıp satılmasına ve taşınmasına olanak tanıyan birleşik bir pazarın oluşturulmasını amaçlamaktadır. *Topluluk Tercihleri ilkesi*, tek bir tarımsal pazar oluşumunun mantıksal sonucundan doğmaktadır. Bu prensibin temel felsefesi, topluluk ürünlerinin ulusal pazarlarda satışına öncelik verilmesi, diğer taraftan iç piyasaların dünya piyasalarındaki ani fiyat dalgalanmaları ve düşük ithalat fiyatına karşı korunması şeklinde belirlenmektedir. Son olarak, *Mali Dayanışma* ise OTP'ye ilişkin tüm harcamaların Birlik üyeleri tarafından ortaklaşa üstlenilmesini amaçlamaktadır (Boz, 2003: 219). Bu prensibi harekete geçirmek için Nisan 1962'de AB bütçesinde Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) oluşturulmuştur (Ülkü, 2006: 10).

6.2.1.3.Tarım Sektörünün Ortak Finansmanı

AB'ye üye ülkelerin ortak fiyat politikası uygulaması, tarım sektörünün ortak finansmanını gerektirmektedir. Böylece Birliğe üye ülkeler tarafından mali dayanışma ortaklaşa paylaşılmış olmaktadır. Uygulanan politikalar sonucunda elde edilen gelirler,

Birliğin öz kaynağına aktarılmaktadır. AB bütçesinin önemli bir kısmını oluşturan OTP'nin finansmanı buradan karşılanmaktadır (Boz, 2003: 226). Fon, garanti ve yönlendirme olmak şeklinde iki bölüme ayrılmaktadır.

Garanti kısmı tarım ürünlerine yapılan ödemelerin finansmanında, Birinci amaç kapsamı dışında kalan kırsal bölgelerin geliştirilmesinde, belirli veteriner harcamalarının karşılanılmasında ve OTP ile ilgili bilgi kaynaklarının geliştirmesinde kullanılmaktadır. FEOGA'nın yönlendirme kısmından yapılan harcamalar daha çok kırsal kalkınma çalışmaları için yapılmaktadır. Ancak fonun garanti kısmından da karşılanan kırsal kalkınma harcamaları da bulunmaktadır (Ülkü, 2006: 13-14).

AB OTP, şu şekilde işlemektedir:

“Her yıl tarım ürünleri için, enflasyon oranı ve üretilen ürüne duyulan ihtiyaç dikkate alınarak belirlenen fiyatlarla, o yıl serbest piyasada oluşan fiyatlar arasındaki fark FEOGA tarafından kapatılmaktadır. Tarım ürünleri üreticilerine ayrıca ihracat için destek verilmektedir” (Çakmak, 2005: 49).

Yukarıdaki işleyişte var olan “aşırı sübvansiyon”, AB içinde Almanya ve İngiltere gibi tarımı yoğun yapmayan ülkelerde bir hoşnutsuzluk yaratmaktadır; bu durum temel bazı politikalarda Fransa, İtalya, İspanya ve Hollanda ile girişilen müzakerelerde gözlemlenebilmektedir (Çakmak, 2005: 49-50).

6.2.1.4.Karar Mekanizması

Karar alma yetkisi, OTP Topluluk uhdesinde bulunmaktadır. Bu bağlamda OTP'ye ilişkin kararlar Komisyon önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu'na danıştıktan sonra Konsey tarafından nitelikli oy çokluğu ile alınmaktadır. Alınan kararlara tüm üye devletlerin uyması zorunludur. Komisyon yasa taslakları hazırlamanın dışında piyasaların denetlenmesinden ve uygulamaya ilişkin düzenlemelerin oluşturulmasından da sorumlu olmaktadır (Ülkü, 2006: 10).

Bilindiği üzere Topluluk tarım politikasının özü, tarım alanında tüm üretim ve üretim fonksiyonlarının ulusal farklılıklarının getirdiği engellemelerden kurtarılmasına ve tek tip bir pazar oluşturulmasına dayanmaktadır (Canbolat, 2006: 215). OTP mevzuatının hemen hemen yarısını oluşturan ortak piyasa düzenleri ve kırsal kalkınma genel olarak ulusal mevzuata

önceden aktarılması ve uyum sağlanması gerekmeyen; ancak, üyelik tarihinden itibaren tamamen bağlayıcı ve doğrudan uygulanabilir nitelikteki tüzükler vasıtasıyla düzenlenmektedir. Mevzuatın uygulanmasından sorumlu kuruluş Avrupa Komisyonu'dur. Üye ülkeler ise uygulamanın kolaylaştırılması amacıyla ilgili mevzuatta belirtilen mekanizmaları oluşturmak ve bu mekanizmaların doğru çalışmasını sağlamakla yükümlü olmaktadır (Ülkü, 2006: 10).

OTP'de Ortak Piyasa Düzenlerinin (OPD) kurulması öngörülmüştür. OPD, tarım ürünlerinin tüm AB ülkelerindeki üretim ve ticaret koşullarını OTP temel ilkelerine uygun olarak düzenleyen kuralları bütünü olmaktadır. Tarım ürünlerinin tümünün aynı üretim ve pazarlama şartlarına tabi olmaması nedeniyle birden fazla OPD oluşturulmuştur. İlki 1962 yılında hububat sektöründe olmak üzere sırası geldiğinde ulusal piyasa düzenlerinin yerini almaya başlayan OPD'ler, bugün AB'deki nihai tarım ürünlerinin yaklaşık % 90'ını kapsamaktadırlar. OPD'ler kapsamında piyasa düzenlemelerine konu olan ürünler aşağıda verilmektedir:

“Tahıllar, muz, etil alkol, kuru yem, meyve ve sebzeler, şerbetçi otu, keten ve kenevir, zeytinyağı, işlenmiş meyve ve sebzeler, yumurta, domuz eti, süt ve süt ürünleri, pirinç, ayçiçeği, şeker, tütün, sığır ve dana eti, koyun ve keçi eti, şarap ve tavuk eti” (Boz, 2003: 235).

OPD'lerin düzenlediği alanlar arasında ortak fiyatların belirlenmesi, üreticilerin desteklenmesi, üretimin kontrol edilmesine yönelik mekanizmalar oluşturulması ve üçüncü ülkelerle ticaretin düzenlenmesi yer almaktadır (Ülkü, 2006: 11).

6.2.1.5.Ortak Tarım Politikasının Araçları

Avrupa Birliği'nde ortak tarım politikasının amaçlarının gerçekleştirilmesi için, yukarıda belirtilen temel prensipler çerçevesinde, tarım sektörüne yönelik ortak piyasa düzenleri kapsamında uygulanan fiyatlar, Topluluk içinde ve üçüncü ülkelere karşı uygulanan fiyatlar olmak üzere iki grup altında toplanabilmektedir. Ayrıca ortak piyasa düzenleri çerçevesinde fiyat dışı yöntemlere de başvurularak tarım ürünleri piyasaları düzenlenmektedir. Genel olarak piyasa düzenleri, iç piyasaya yönelik uygulamalar ve üçüncü ülkelere karşı uygulamalar şeklinde özetlenebilir.

İç piyasalara yönelik uygulamalar iki şekilde olmaktadır:

- Fiyata Bağlı Uygulamalar: Bu uygulamalar, Hedef ve Müdahale fiyatları ile sağlanmaktadır. Hedef fiyat, üreticilerin gelir düzeyini en makul seviyede tutacak tavan fiyatı saptayarak, tüketicilerin de aşırı fiyat artışlarından korunmasını sağlamak amacıyla oluşturulan fiyattır. Müdahale fiyatı ise fiyatların hedef fiyat altına düşmesi halinde üreticilere sağlanan en düşük garanti seviyesini ifade eden taban fiyattır.

Fiyata Bağlı Olmayan Uygulamalar: Bu uygulamalar, gerek üreticileri gerekse de ilgili ürünlerin işleyicilerini desteklemek amacıyla yapılmaktadır. Bu desteklemelerin başlıcaları şunlardır:

- İşleyici yardımları
- Niteliği değiştirme primleri,
- Depolama yardımları,
- Tüketici yardımları

Birlik dışı ülkelere yönelik uygulamalar ise iki şekilde olmaktadır:

İlki ihracata ilişkin düzenlemedir. Birlik ülkeleri tarımcılarını korumak için uygulanan yüksek destekleme fiyatından ürün satın alan kuruluşların ya da tüccarların, bu ürünleri ihraç olanakları –dünya fiyatlarının daha düşük olması nedeniyle- zaman zaman ortadan kalkmaktadır. Yüksek fiyat nedeniyle oluşan tarımsal ürün stoklarının eritemeyecek düzeylere çıkmasını önlemek için Birlik ürünlerinin ihracatını özendirmek gerekmektedir. Bunun için, ihraç edilecek ürünlerin fiyatlarını dünya fiyatları düzeyine indirmeyi amaçlayan bir prim sistemi geliştirilmiştir. Düşük dünya fiyatları ile yüksek Birlik fiyatları arasındaki farkın, ihracatçıya iade edilmesi şeklinde özetlenebilen bu prim sistemine restitution adı verilmektedir. Bu restitution, prelevman uygulamasının tümüyle ters yönde işlemesinden başka bir şey olmamaktadır (Dinler, 2000: 359-360).

İkincisi ithalata ilişkin açılımlardır. OPD'ye dahil ürünlerde Birlik içinde üretilen ürünleri, Birlik dışı ülkelere daha düşük fiyatla yapabilecek ithalata karşı korumak amacıyla, bazı önlemler alınmıştır. Bu önlemlerden en önemlisi, Birliğe belirli bir fiyatın (eşik fiyatı, referans fiyatı) altında birlik dışı menşeli ürün girmesini önlemek için, bu gibi ithalattan ithal vergisi (prelevman, fark giderici vergi) alınmasıdır (Dinler, 2000: 359).

6.2.1.6.Ortak Tarım Politikası'nın Sonuçları

Ortak Tarım Politikası'nın kuruluş aşamasında tarım ürünlerinde dışa bağımlı olan Avrupa Birliği, 1970'li yıllardan itibaren pek çok üründe verimlilik artışı ile kendi kendine yeter hale gelmiş ve buna bağlı olarak başlangıçta belirlediği hedeflere önemli ölçüde ulaşmıştır. OTP'den üreticiler olduğu kadar tüketiciler de aldıkları ürünlerin çeşitliliği, güvenirliliği, kalitesi ve uygun fiyatlarla ulaştırılmasının sağlanması yoluyla faydalanmaktadırlar. OTP, aynı zamanda çevresel ve sosyal konularla da bütünleştirilmiştir (TURKAB, 2006: 73). Ortak Tarım Politikasının sonuçlarını şu şekilde belirleyebiliriz.

Üreticiye;

- İstikrarlı pazar
- İstikrarlı gelir
- Dış rekabete karşı koruma
- Üreticilerin yapısal sorunlarına çözüm

Tüketiciye;

- Yeterli gıda
- Makul fiyata ürün
- Sağlıklı ve kaliteli ürün
- Ürün çeşitliliği.

OTP oluşturulurken hedeflenen amaçlar önemli oranda gerçekleştirilmiş ve özellikle ürün arzının güvenliği ve pazar istikrarının sağlanması konularında büyük başarı kazanılmıştır. Ancak söz konusu amaçlara ulaşmak için uygulanan politikaların bazı olumsuz etkileri ortaya çıkmış ve OTP, gittikçe daha çok tartışılan bir politika haline gelmiştir. Ortaya çıkan en önemli sorunlarını kısaca şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Üretim fazlaları
- Maliyeti yüksek bir politika
- Büyük ve küçük işletmeler arasındaki gelir farklılıkları
- Farklı ürün yetiştiricileri ve bölgeler arasında gelir farklılıkları
- Tüketiciler için yüksek fiyat düzeyi

- Tarım ürünleri ihracatçısı ülkelerin Topluluğa ihracatında düşüş
- Diğer tarım ürünleri ihracatçısı ülkelerin tarımının ve ekonomilerinin olumsuz etkilenmesi
- ABD ve Cairns Grubu ülkeler – DTÖ kanalıyla baskı.

OTP yürürlüğe girdiği tarihten itibaren amaçlarının çoğuna kademeli olarak ulaşmıştır. Tarımda modern teknolojilerin kullanımıyla tarımda verimlilik artmış, tarımda çalışanların gelirleri ve yaşam standartları yükselmiş, pazarlar daha dengeli hale gelmiş, gıda maddeleri arzı güvence altına alınmış ve tüketicilerin gıda maddelerini uygun fiyatlarla alımı sağlanmıştır. Son yıllarda sınırsız destekleme ve etkin koruma ilkelerine dayanan politika temelde iki sorunla karşılaşmıştır: Birincisi üretim fazlalıkları, ikincisi ise bütçe maliyetleridir. Bunların yanı sıra üretim artışı sağlayan OTP' de reform arayışlarına gitme sebepleri ise yüksek tüketici fiyatları ve uluslararası ticaret antlaşmalarıdır.

İşte bu nedenlerle AB, çeşitli dönemlerde reform çalışmaları yapmıştır. Bu reform çalışmaları kronolojik olarak şu şekildedir:

- 1968-Mansholt planı
- 1973-Ortak sorumluluk vergisi
- 1980-Garanti eşiği
- 1984-Kota uygulaması
- 1988-Maksimum garanti edilmiş miktarlar
- 1992-Mac-Sharry reformu
- Gündem 2000 ve OTP Reformu
- 2003 Reformları

Yukarıda belirtilen bu reform çalışmalarının ortak amaçları esas olarak,

- Üretim alanlarının daraltılarak veya boş bırakılarak üretimin azaltılması,
- Destekleme fiyatlarının düşürülmesi,
- Bütçe yükünün azaltılması,
- Çiftçilerin rekabet gücünün artırılması,
- Çevre uygulamaları'dır.

Yapılan bu reform çalışmaları neticesinde bazı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar;

- Fiyat desteklerinden doğrudan ödemelere geçiş,
- Sığır eti ve tahıllar başta olmak üzere iç fiyatların düşmesi ve dünya fiyatlarına yaklaşması,
- Arz yönetim politikaları ve kırsal gelişme önlemlerinin uygulanması,
- Üretim fazlalarının azalması'dır.

Ancak, MacSharry Reformlarına rağmen, FEOGA'nın Birlik bütçesinin halen yarısını oluşturması, tarımın çevre üzerindeki olumsuz etkisi, BSE krizinin (deli dana hastalığı) ürün güvenliği ve tüketici hakları konularını gündeme getirmesi yeni bir tarım reformu düşüncesini doğurmuştur. Bu sebepler neticesinde Aralık 1995 Madrid Zirvesi'nde Konsey'in isteği üzerine Komisyon tarafından hazırlanan ve 21. yüzyılda AB'nin karşılaştacağı sorunları saptayarak, çözüm önerileri içeren Gündem 2000 metninde, MacSharry reformlarının devamı niteliğinde hazırlanan bir dizi reforma yer verilmiştir.

GÜNDEM 2000'de planlanan bu reformlar kapsamında;

- Çevre korumanın OTP ile bütünleştirilmesi,
- Fiyat desteğinden kırsal kalkınma ve doğrudan ödemelere geçiş,
- Tarımsal üreticilere alternatif iş olanakları yaratılması,
- Ürün güvenliğinin sağlanması ve insan sağlığı,
- Kalite artışı,
- Rekabet gücünün artışı, amaçlanmaktadır

Avrupa Birliği üye devletlerin tarım politikalarının ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan ortak bir çerçevede yönetilmesine dayanan OTP, AB'nin en eski ortak politikasıdır. Avrupa Birliği bütçesinin ilk yıllarda yaklaşık % 70' ini günümüzde ise %50' sini oluşturan OTP AB'nin en önemli politikalarından biri olduğun ispatı bütçeden ayrılan kaynak miktarıdır.

OTP'nin ilk dönemlerinde AB tarımsal üretimde yeterliliğe sahip olmadığı için tarımda dışa bağımlıydı. OTP çerçevesinde uygulanan desteklemeler ile tarımsal üretimi cazip hale getirmiştir. Böylece tarımsal üretim artışı ve üretimde verimlilik sağlanmıştır. Ab ithalatçı konumundan ihracatçı konumuna geçmiştir.

OTP'nin finansmanı Topluluk ülkesi ve ortak Mali Sorumluluk ilkesi temelinde AB bütçesinin öz kaynaklarından pay alan FEOGA ile sağlanmaktadır. FEOGA “yönlendirme” ve “garanti” adlı iki bölümden oluşmaktadır. Yeni katılacak aday ülkeler ve bu ülkelere yapılan/yapılacak yardımlar göz önüne alındığında AB ülkelerinin tüketicileri üzerindeki yük daha da artacaktır. Bununla birlikte tarımın desteklenmemesi durumunda Tarımda Kendine Yeterliliği sağlama şansını kaybedecektir ve dışa bağımlı duruma gelecektir.

Tarım sektörünün AB ekonomisinin %5'ine karşılık gelmesine rağmen, Birlik bütçesinin halen yarısının OTP' na ayrılması, bu politikanın önemini açıkça ortaya koymaktadır.

6.2.1.7. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'na Türkiye'nin Uyum

Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılması öngörülen müzakereler çerçevesinde 31 ana başlık üzerinde Türkiye'nin AB müktesebatına uyum göstermesi gerekmektedir.

AB müktesebatının üstlenilmesinde en kapsamlı alan olarak tarım sektörü ortaya çıkmaktadır. Topluluk müktesebatının hacim olarak önemli bir kısmını kapsayan bu alandaki oldukça karışık uygulamaların üstlenilmesi önem arz etmektedir.

Tarım alanında Türkiye-AB ilişkilerinde en öncelikli konu, Türk tarımının Ortak Tarım Politikasına uyumudur. Ancak, Topluluk sistemine uygun yeterli bir altyapının kurulması gerekmektedir. Altyapının geliştirilmesine ilişkin çalışmalar, ülkemiz tarım sektörünün idari yapısından, üretim, tüketim, fiyat ve pazar politikalarına, verimlilik ve rekabetten, kırsal, bölgesel ve çevresel kalkınma politikalarına kadar geniş bir alanı içermektedir.

AB mevzuatı, halk sağlığını ve hayvan sağlığı ve refahını güvenceye alırken ve tüketici beklentilerini karşılarken, hayvan ve bitki sağlığı ve hayvan besleme sektörlerinde iç ve dış ticaretin kolaylaştırılmasını amaçlar. Bu mevzuat, üye devletlerdeki ilgili makamların karşılıklı tanınmasına dayanır.

Türkiye’de tarım politikasının amaçları beş yıllık kalkınma planlarında belirlenmektedir. Yıllardan beri tarım politikası amaçlarında büyük benzerlikler görülmesine rağmen VII. ve VIII. Beş yıllık kalkınma planlarında Avrupa Birliğine uyum konusunda bazı yenilikler göze çarpmaktadır. Özellikle tarımda uygulanmakta olan destekleme alımları ve fiyat politikası yerine, doğrudan gelir desteğine doğru bir yönelim vardır. Ayrıca tarımsal yapının geliştirilmesi ve kırsal kalkınma çalışmalarında arazinin ve doğal kaynakların sürdürülebilir kalkınma esasları çerçevesinde kullanılması ve korunması için daha ciddi önlemlerin alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

VIII. Plan dönemi, toplumun yaşam kalitesinin yükseldiği, kesintisiz ve istikrarlı büyüme sürecine girildiği, Avrupa Birliği üyeliği sürecindeki temel dönüşümlerin gerçekleştirildiği, dünya ile bütünleşmenin sağlandığı ve ülkemizin dünyada ve bölgesinde daha güçlü, etkili ve saygın yer edindiği bir dönem olacaktır. Bu planda tarım politikası kapsamında ortaya konan amaçlar şu şekilde sıralanabilir: Kaynakların etkin kullanımı ilkesi çerçevesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaçtır. Gıda güvenliği ilkesi çerçevesinde artan nüfusun dengeli ve yeterli beslenmesi esas olacaktır. Üretim maliyetlerini azaltıcı ve teknolojik gelişimi hızlandırıcı tedbirler uygulamaya konulacaktır. Tarım sektörü ile ilgili her türlü konuda, her aşamada ve düzeyde katılımcı proje planlaması ve yönetimi esas alınacaktır. İnsan kaynakları başta olmak üzere üretim faktörlerinin daha etkin kullanılması, verimliliğin artırılması, tarımla ilgili kuruluşlarda kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, kurumsal hizmet akışında gözlenen sorunların giderilmesi, sektör içi kaynak dağılımında etkinlik ve rasyonel kullanımın sağlanması, üretici örgütlerinin güçlendirilmesi, tarımsal işletmelerin rekabet güçlerinin artırılması ve pazarlama ağlarının geliştirilmesine ağırlık verilecektir. Tarım politikalarının esasları; Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasının öngördüğü yükümlülükler ile AB'ye tam üyelik sürecine girerken AT Ortak Tarım Politikasında ve uluslararası ticaretteki gelişmeler çerçevesinde belirlenecektir. Tarımsal politikalar doğrultusunda dengeli ve çevreyle uyumlu tarımsal kalkınmanın sağlanmasına yönelik olarak tarımsal altyapı yatırımlarının her aşamasında yatırımdan faydalananların her türlü katılımı sağlanacak, mevcut altyapının etkin kullanımı ve yeni yatırımların gerçekleştirilmesinde kaynakların rasyonel kullanımı temin edilecektir. Kamu tarafından yapılmakta olan bir kısım görevler üretici organizasyonlarına devredilecektir.

Tarım politikasının amaçlarına ulaşabilmesi için ülkemizde tarım kesimi yıllardan beri devletten çeşitli destekler görmektedir. Gerek kırsal alanların sosyal ve ekonomik açıdan geri kalışı, gerekse nüfusun çok oluşu nedeniyle çeşitli siyasi partiler tarafından bir oy potansiyeli olarak görülmesi, tarım kesimine çeşitli desteklerin yapılmasını sağlamıştır. Her ne kadar bu destekler uygulanış şekli, içerikleri ve etkileri zaman içerisinde değişiklik göstermiş olsa da bunları dört grupta ele alabiliriz:

Türkiye’de yıllardır en çok uygulanan tarımsal destek şeklidir. Ürün fiyatlarının devletin değişik kurum ve kuruluşları tarafından satın alınırken uygulanmaktadır. AB’nin kuruluş yıllarından beri uygulanmakta olduğu tarımda yüksek fiyat destekleri de bu kapsamda incelenebilir. Desteğin olumlu yanı belirli ürünleri üreten çiftçilerin eline geçen fiyatları arttırarak refah düzeylerinin yükselmesine olanak tanınmasıdır. Olumsuz yanı ise ürün fiyatlarının serbest rekabet koşullarında oluşmasını engellemek ve tüketicilerin ürünlerine gereğinden çok ödeme yapabilmesidir (Bkz: Arabacı, 2005: 1-14).

Ürün fiyatlarının serbest rekabet koşullarında oluşmasını amaçlayan ve OTP’ye uyumun en önemli koşullarından biridir. Türkiye’de öncelikle belirli pilot bölgelerde uygulamaya konmuştur. Fiyat farkı ödemesi, doğal afet yardımları, ürün değiştirme ödemeleri ve alan ve hayvan başına yapılan ödemeler şeklinde uygulanmaktadır.

Direkt olarak ürüne yapılmayan ancak üretim miktarı ve kalitesi üzerinde etkisi bulunan girdilere yapılan desteklerdir. Devletin belirli zamanlarda bitkisel üretim için yaptığı gübre, ilaç, tohumluk, sulama ve enerji desteği örnek olarak gösterilebilir.

Doğrudan üreticilere yönelik olmayan bu yardımlar; araştırma, eğitim ve yayım hizmetleri; inceleme hizmetleri; haşere ve hastalık kontrol hizmetleri; yapısal-altyapısal hizmetler ve rasyonelleştirme gibi uzun dönemde tarımsal yapıları iyileştirici ve genel hizmetler başlığı altında toplanabilecek önlemlerdir.

Türkiye AB ilişkileri 31 Temmuz 1959 tarihinde Türkiye’nin AET’ye ortaklık için başvurusu ile başlamıştır. Gümrük birliği ve tam üyelik yolunda ilk adımlar 1Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile atılmıştır. Tarım ile ilgili olarak ise Ankara Anlaşmasının ikinci bölümünde (Madde 11), ortaklık rejiminin, Topluluğun ortak tarım politikasını göz önünde bulunduran özel usullere göre, tarım ve tarım ürünleri alış verişini de kapsadığı belirtilmektedir. Buradan anlaşılacağı gibi Türkiye’nin Avrupa topluluğuna tam

üyeliği aşamasında tarım açısından AT ortak tarım politikasına uyumu bir zorunluluk olarak belirtilmektedir. Türkiye'nin Birliğe uyumu için Hazırlık Dönemi (1964–1972), Geçiş Dönemi (1973–1995) ve Tam Üyelik Dönemi olmak üzere üç dönem öngörülmüştür.

Hazırlık Döneminde Türkiye'ye hiçbir sorumluluk yüklemeyen ekonomiyi Birliğin ön gördüğü koşullara hazırlamak için süre verilmiş ve bu süre içerisinde Türkiye'nin Birlik olanaklarından tek taraflı olarak yararlanması karara bağlanmıştır.

Türkiye ile AET arasında gümrük birliği açısından büyük önemi olan Katma Protokol 23 Kasım 1970'de imzalanmış ve 1 Ocak 1973'de yürürlüğe girmiştir. Bu tarihte hazırlık dönemi sona ermiştir.

Geçiş Dönemi Birlik ve Türkiye arasında 1973 yılında yürürlüğe giren katma protokolle başlamıştır. Bu dönemde tarım ürünlerinin ithalat ve ihracatında verilecek karşılıklı ödümler belirlenmiştir. Birlik Türkiye'den ithal ettiği ürünlere ad-valorem gümrük vergisi muafiyeti, tarife kotaları kapsamında muafiyet, spesifik vergi indirimi, belirli tarihlerde uygulanmak üzere gümrük muafiyeti şeklinde pazara giriş kolaylıkları sağlanmıştır. Bu ödümlerle Türkiye'nin Birliğe yönelik tarım ürünleri ihracatının % 76'sı tercihli işlemlerden kaynaklanır hale gelmiştir. Katma protokolle Türkiye'nin geçiş döneminin sonuna kadarki 22 yıllık sürede tarım ürünlerinin Avrupa Birliği ile serbest dolaşımı için gerekli önlemleri alması gerektiği vurgulanmıştır. Geçiş dönemi boyunca, benzer yükümlülüğü olduğu halde Türkiye'nin tarım ürünleri dışalımında Topluluğa kayda değer bir taviz tanımadığı belirtilmiştir. Bunun yanında, tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesi kapsamında 1980 yılında alınan 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Türkiye çıkışlı bazı tarım ürünlerinin Topluluğa dışsatımı sırasında alınan gümrük vergileri 1981- 1987 yılları arasında ve dört aşamada sıfıra indirilmiştir. Her ne kadar Topluluk Türk tarım ürünlerine yönelik tavizler verse de uygulamış olduğu ortak tarım politikası gereği Türk tarım ürünlerine verdiği ayrıcalıkların bir anlamı kalmamıştır (Antonucci ve Manzocchi, 2006: 38-39). Türkiye ise daha önce ertelemiş olduğu gümrük indirim ve uyum yükümlülüklerini 1988 yılından bu yana düzenli olarak uygulamaktadır. Bunun dışında tam üyelik başvurusu çerçevesinde başlatılan hazırlık ve uyum çalışmalarına da devam edilmektedir. 1 Ocak 1996 tarihinde de Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği yürürlüğe girmiştir. Ancak, Türkiye geçiş dönemi boyunca ortak tarım politikası önlemlerini kabul edecek şekilde politikasını uyarlamadığı için tarım ürünleri ve bazı tarıma dayalı sanayi ürünleri Gümrük Birliği kapsamı dışında bırakılmıştır.

Roma Antlaşması'nın II sayılı Ek'i dışında olup, "İşlenmiş Tarım ürünleri" olarak tanımlanan ve imalatında hububat, şeker, süt/süttozu gibi temel tarım ürünleri kullanılan bir kısım üründe sanayi payı olarak nitelendirilen gümrük vergisi karşılıklı olarak sıfırlanmıştır. Tarım payı olarak adlandırılan kısımları için ise gümrük vergisi uygulamaları devam etmektedir. 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK)'nda, tarım ürünleri ticaretinde serbest dolaşıma geçilebilmesi için belirsiz bir ek süre tanınmıştır. Bu bağlamda, Katma Protokol'ün tarım ürünlerine ilişkin hükümlerinin geçerliliğinin devam ettiği hükme bağlanmıştır. 1993 yılında, gerek Katma Protokol'ün ilgili hükmü gerekse ilgili GATT kuralları gereği, karşılıklı tarım ticaretinde taviz dengesinin oluşturulması amacıyla AB ile taviz görüşmelerine başlanmıştır. Görüşmelerin başlamasından sonra AB'ne üç yeni üyenin katılması, GATT Tarım Anlaşmasının tamamlanması ve bu anlaşmanın dış alımda uygulanan bazı koruma önlemlerinde değişikliğe gitmesi gibi bazı teknik sebeplerle de, Türkiye'nin 1995 yılına kadar yararlanı geldiği tavizlerde değişiklik yapılması ihtiyacı belirlemiştir. Bu konudaki görüşmeler 1997 yılında tamamlanmış ve 1/98 sayılı OKK 1 Ocak 1998 itibariyle yürürlüğe girmiştir. Tarım ürünlerinde Gümrük Birliği ise Türkiye'nin tarıma yönelik olarak uyguladığı destekleme politikalarının, Avrupa Birliği'nin tarımsal üreticilerini desteklemek ve tarımı yönlendirmek için uyguladığı ortak tarım politikasına uyumuna bağlı olarak gerçekleştirilecektir.

Türk tarımının GSYİH içindeki payı 1980 yılında %26 seviyesinde iken, 2002 yılında %13,8'e gerilemiştir. 1980 yılında toplam ihracat değerinin %57'sini oluşturan tarım sektörünün, toplam ihracat içindeki payı 2002 yılı itibariyle %6 seviyesine düşmüştür. Sivil istihdamın tarım sektöründeki payı 1980'de %54 iken bu oran 2002'de %33,9 olarak tespit edilmiştir.¹⁹ Türkiye'deki tarım sektörünün eski öneminin giderek azaldığı ortadadır. Ancak AB ülkeleri ile kıyaslandığında AB'ye aday ülke statüsünde bulunan Türkiye ekonomisinde tarım sektörünün önemli bir yer kapladığı görülmektedir. Türk toplumunun üçte biri geçimini tarım sektöründen sağlarken bu oran AB'de yirmide bir düzeyindedir. Bu yüzden Türk tarımının OTP ile uyumlaştırılması ve bu çerçevede yapısal sorunlarının tam üyelik sürecinde çözülerek tarımsal üretimin rasyonelleştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkileri açısından tarım sektöründe uyumun sağlanması her iki taraf için de önemli bir durumdur. Türkiye'nin tarımsal yapısı; tarımsal nüfusu, tarımsal işletmelerinin büyüklüğü, tarım üreticilerinin örgütlenmesi, tarıma verilen destekler, verimlilik, teknoloji kullanımı, kurumsal organizasyon, bitki ve hayvan sağlığı şartlar ve ürün

kalite ve standartları açısından AB'den büyük farklılıklar mevcuttur. Bu nedenle; Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin en önemli ve en sorunlu yönünü tarım alanındaki ilişkilerin oluşturulması her iki taraf açısından da beklenmektedir. Nitekim tarımsal konular AB'ye sonradan katılan bütün ülkelerin AB ile ilişkilerinin en önemli ve sorunlu yönünün oluşturduğu da bir gerçektir. Buradan hareketle Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin tarımdan geçtiğini de düşünebiliriz.

Türk tarımının OTP' ye uyumu, Türk tarımına, Türk ekonomisine, sosyal ve siyasal yaşam yapısına önemli ölçüde etkide bulunabilecektir. Bunun yanında AB' yi etkileyebilecektir. OTP sürekli reform içerisindedir. Bu reformlar ve AB 'ye yeni üyelerin katılımı neticesinde AB tarımında önemli değişiklikler yaratacağından Türk tarım sektörü de bundan kendine katkı sağlayacaktır.

Ortak Tarım Politikasına uyumun başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla, Türkiye, tarım sektörünün verimliliğinin, rekabet gücünün sağlanması ve artırılması gerekmektedir. Böyle bir yaklaşım Türk tarımının dünya tarımı ile bütünleşmesini de sağlayacaktır.

Türkiye tarımının OTP müktesebatına uyum çalışmalarında sürecin çok dikkatle analiz edilmesi büyük önem taşımaktadır. AB, 40 yılı aşkın bir süredir tarımını, bugünkü değerleriyle yılda 50 milyar Euro'ya yakın bir finansman büyüklüğü kullanarak desteklemiştir. Bu kaynak AB'nin tüm tarımsal ve kırsal altyapı sorunları çözülmüş, dünyanın en büyük tarımsal üretim potansiyeline ulaşılmıştır. Şimdi içsel ve dışsal gerekler nedeniyle, aşkın üretim kapasitesini geri çekmek zorunluluğu vardır. Nitekim 92 tonun üzerinde üretim yapan üreticiler set-aside önlemleri çerçevesinde arazilerinin %10'unu boş bırakmak zorundadırlar. Çevre ve kırsal kalkınma odaklı politikalar da, bu genel amaca hizmet eden araçlar niteliğindedir. Buna karşılık ülkemiz tarım sektörü, tarımsal ve kırsal altyapı sorunları ile boğuşmaktadır. Örneğin sulamalarda bile, teknik ve ekonomik ölçütlere göre sulayabileceğimiz alanların ancak yarısını sulayabiliyoruz. Bu yüzden ülkemiz öncelikle tarımsal altyapıyı geliştirmek yanında bir de tarımsal üretim miktarını ve kalitesini arttırmak için çalışmalarını hızlandırmak durumuna geçmelidir.

Reformlar kapsamında "Tarım ve Kırsal Kalkınma Alanında Özel Katılım Programı" (SAPARD) kurulmuş ve 1 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Tarım sektörü AB'nin

çok önem verdiği ve çok para harcadığı bir alandır. Tarım sektörüne bakış açısı karlılık ve rantabilite prensiplerinden değil halkın gıda ihtiyacının giderilmesi ve tarımda çalışan insanların belli bir yaşam kalitesine ulaşmasını sağlamak ve uluslararası tarım ürünlerinin haksız rekabetinden korumak amaçlanmaktadır.

6.2.2.AB Kırsal Kalkınma Politikası ve Türkiye'nin Uyumu

Tarım sektörünün geleceği kırsal alanların dengeli bir biçimde kalkınması ile yakından ilgili olmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun Gündem 2000 reform önerilerinde vurgulandığı gibi, tarım ürünleri piyasaları, politikaları ve ticaret kurallarındaki değişiklikler sadece OPD'leri değil; kırsal alanlardaki ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya olan yerel ekonomileri de etkilemektedir. Bu bağlamda, tarım sektörünün bu yeni gelişmelere adapte olması amacıyla fiyat ve piyasa mekanizmalarında gerçekleştirilen reformların yanı sıra, kırsal alanların farklı ihtiyaçlarına cevap veren tedbirlerin alınması da önem taşımaktadır (Ülkü, 2006: 15).

Temelleri esas olarak tarım sektörünün yeniden yapılandırılmasını ve modernizasyonunu hedefleyen yapısal politikaya dayanan AB Kırsal Kalkınma politikası zaman içerisinde bölgesel nitelikli bir politikaya dönüşerek kırsal alanlarda tarım dışındaki diğer faaliyetleri desteklemeye başlamıştır. 1988 reformlarıyla 55 yaşın üzerindeki çiftçilere tarım üretimini bırakmaları için sağlanan doğrudan yardım, 1992 reformlarıyla fiyat ve piyasa mekanizmalarına ilişkin reformlara ek olarak uygulamaya koyulan eşlik edici tedbirler (çevresel-tarım, erken emeklilik, tarım arazilerinin ağaçlandırılması desteği) ile önemli ölçüde gelişen kırsal kalkınma politikası, Gündem 2000 Reformları ile OTP'nin ikinci ayağı haline getirilmiştir (İlk ayak-piyasa ve gelir desteği). 2003 Reformları çerçevesinde ise AB vatandaşlarının gıda güvenliği-kalitesi, hayvan sağlığı-refahı ve çevrenin korunması konularındaki taleplerinin karşılanmasına yönelik yeni tedbirler oluşturularak ve OTP'nin birinci sütunundaki (piyasa ve gelir desteği) fonların bir kısmının OTP'nin ikinci sütununa (kırsal kalkınma politikası) aktarılması yoluyla kırsal kalkınma politikası güçlendirilmiştir (Ülkü, 2006: 15).

Kırsal alanların analiz ve uygulamalarında kullanılmak üzere bu alanların işlemsel tanımı olarak OECD Kırsal Alanlar Sınıflandırmasının uyarlanmış biçimi seçilmiştir. OECD sınıflandırması nüfus yoğunluğu merkezli olmakta ve ülkeler arası ya da aynı ülkede bulunan

kentsel ve kırsal alanların tanımı ve karşılaştırılmasında kullanılmaktadır. İlk aşamada bölgesel düzeyde, ikinci aşamada ise İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (IBBS) 3 düzeyinde veri toplamaktadır. Bu şekilde alanlar üç kategoride aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır (IPARD, 2012: 85-86).

Baskın kırsal alanlar: Bir ildeki (IBBS 3 seviyesinde) toplam nüfusun %50'den fazlasının, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip ilçelerde yaşadığı alanlardır.

Orta ya da önemli kırsal alanlar: Bir ildeki (IBBS 3 seviyesinde) toplam nüfusun %15 ile % 49.9'unun, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip ilçelerde yaşadığı alanlardır.

Baskın kentsel alanlar: Bir ildeki (IBBS 3 seviyesinde) toplam nüfusun %15'inden azının, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip ilçelerde yaşadığı alanlardır.

Bu sınıflandırma sonucunda, Türkiye'de alan ve nüfus bakımından büyük bir bölümün baskın kırsal veya orta kırsal olduğu ortaya çıkmaktadır (2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre nüfusun %83'ü, toplam alanın %98'i kırsaldır).

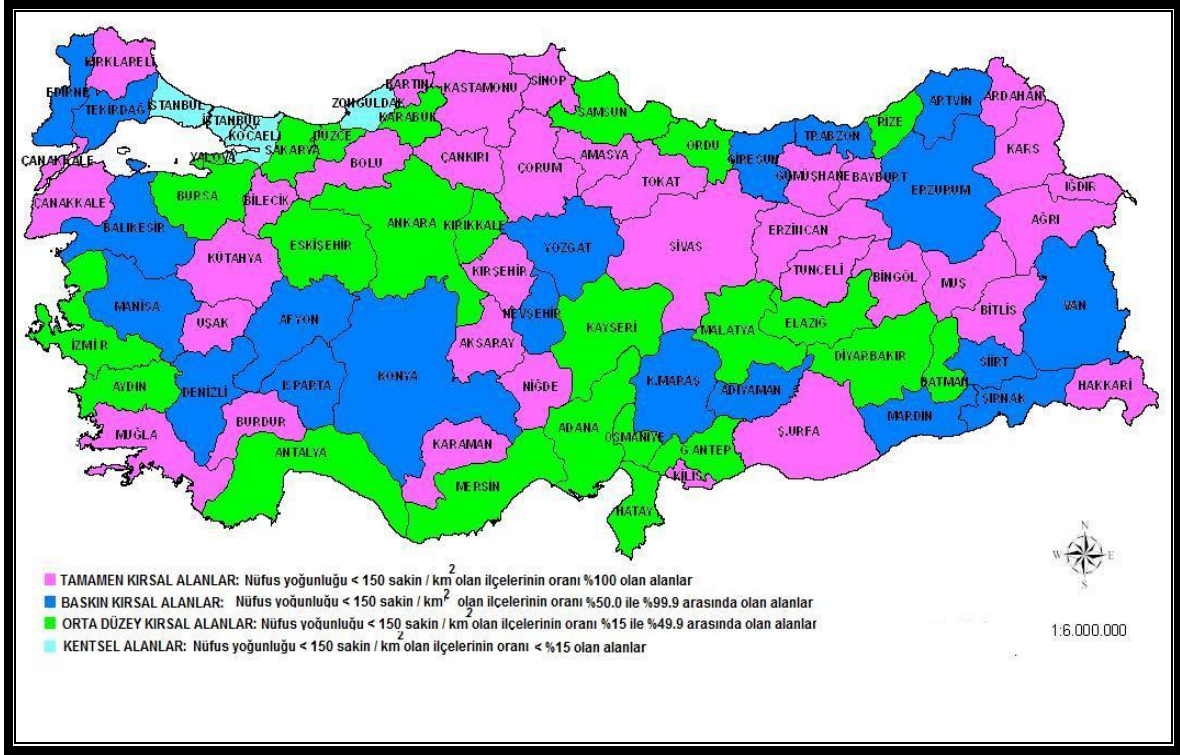
Bu çerçevede özellikle baskın kırsal alanlarda kırsallığın ağırlığını daha ileri düzeyde nitelendirmek için baskın kırsal alanlar aşağıdaki gibi iki alt-sınıfa ayrılarak daha ileri bir ayrıma gidilmiştir:

“Tamamen kırsal”: Bir ildeki ilçelerin %100'ünün, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip alanlar.

“Baskın kırsal”: Bir ildeki ilçelerinin %50-99.9'unun, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip alanlar.

OECD sınıflandırmasında nitel bilgilere ulaşmak açısından sorun yoktur; çünkü iller derecelerine ve kırsallıklarına göre sınıflandırılmışlardır. Bu sebeple, İBBS 3 seviyesinde mevcut olan bir istatistikî bilgi OECD yaklaşımı ile yapılan analizlerde de kullanılabilir. Bu sınıflandırma, Avrupa Komisyonu tarafından kırsal kalkınmaya ilişkin 1698/2005 sayılı Konsey Tüzüğü çerçevesinde, kırsal politikaların farklı üye ülkelerdeki etkisinin değerlendirilmesinde ve ortak temel göstergelerin oluşturulmasında kullanılmaktadır.

Harita 6.2: OECD kriterlerine göre Türkiye'deki kırsal alanların sınıflandırılması

Kaynak: IPARD Programı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayınları, 2012, s.86.

Tablo 6.1: AB Kırsal Kalkınma Politikası ve Türkiye'nin Uyumu Hakkında SWOT (GZFT) Analizi

Güçlü Yönleri	Zayıf Yönleri
Kaliteli toprak kaynakları (Kuru ve Sulak, Sulanabilir)	Erozyon (Aşırı kullanım sebebiyle)
Su kaynakları ve bu kaynaklara ulaşım olanaklarının varlığı	Altyapı Eksikliği
Doğal kaynakların mevcudiyeti	Kooperatifleşme yetersizliği
Biyolojik zenginlik	Tarımsal pazarlamının bilinmemesi veya rekabet edemez düzeyde oluşu
Organik Tarım Potansiyeli	Tarımsal kayıt dışı ekonomi
Tarımsal geçmiş	Doğu-Batı arasında gelir dengesizliği/adaletsizliği veya gelişmişlik farkları
Kırsal kalkınmada başlayan sivil inisiyatif kuruluşlarına dayanan uyanış	Modern yöntemlerin en düşük seviyede kullanımı
Fırsatlar	Tehditler
AB'ye tam üyelik sürecinde Fonların kullanımı, AB'ye tam üyelik sonrası entegrasyon durumu	İklim Değişiklikleri, Kuraklık, Aşırı yağış, küresel kaygılar
Kırsal alanlarda var olan yerel ürünlerin marka niteliği taşıma eğilimleri	Orman Yangınları ve diğer doğal afetler
Sadece AB değil uluslararası kaynak ve fonlara erişim olanakları	Doğal kaynakların hunharca katledilme ihtimali
Bilinçli kadın nüfusun devreye girmesi	Tarımsal bilinçli nüfusun tükenmesi
Kır-kent arasında mal tedariki koordinasyonu	Kente göç

6.2.3.Müzakere Süreci'ndeki Tarım ve Kırsal Kalkınma Başlığındaki Uyuşmazlıklar

Birlik içerisinde de önemli bir tartışma konusu olması sebebiyle tarım sektörü Türkiye'nin AB'ye uyumu çerçevesinde en kapsamlı biçimde ele alınması gereken politika alanıdır. Topluluk müktesebatının hacim olarak önemli bir kısmını kapsayan bu alandaki oldukça karışık uygulamaların üstlenilmesi çok önemlidir.

Türkiye'nin nihai hedefi Türk tarımının Avrupa Ortak Tarım Politikası'na tam uyumun sağlanmasıdır. Ancak, Topluluk sistemine uygun yeterli bir altyapı oluşturulmadan, Ortak Tarım Politikasının Türkiye'de uygulanması mümkün olamayacaktır. Bu itibarla, uyumun aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin önündeki engellerin başında altyapı sorunu gelmektedir. Altyapının geliştirilmesine ilişkin çalışmalar, Türkiye tarım sektörünün idari yapısından, üretim, tüketim, fiyat ve pazar politikalarına, verimlilik ve rekabetten, kırsal, bölgesel ve çevresel kalkınma politikalarına kadar geniş bir alanı içermektedir.

Ortak Tarım Politikasına uyum sürecinin önemli unsurlarından birini Çiftçilere Yönelik Doğrudan Gelir Desteği uygulaması oluşturmaktadır. Türkiye'de, Çiftçilere Yönelik Doğrudan Gelir Desteğine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı 1 Mart 2000 tarihinde çıkartılmıştır. Bu çerçevede, Adıyaman, Ankara, Antalya ve Trabzon illerinde pilot proje uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar dikkate alınarak, sistem 2001 yılından itibaren tüm yurt genelinde yaygınlaştırılmıştır.

Çiftçilere Yönelik Doğrudan Gelir Desteği uygulaması, yurt sathında işleyen bir Çiftçi Kayıt ve Arazi Kayıt Sisteminin oluşturulup, geliştirilmesine bağlıdır. Bu itibarla, Arazi Kayıt Sisteminin oluşturulması çerçevesinde, tapu ve kadastro bilgilerinin bilgi sistemine dahil edilmesi ve kullanıcılara bilgisayar ortamında hizmet verilebilmesi amacıyla yeni proje hazırlık çalışmaları devam etmektedir.

Bu konuda, gerekli teknik ve yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Öte yandan, Çiftçi Kayıt Sistemi ve Tapu Kadastro Sisteminin yanı sıra Coğrafi Bilgi Sistemi, Çiftlik Muhasebe Veri Ağının geliştirilmesi ve tarımsal veri tabanını kullanan Tarım Bilgi Sisteminin kurulmasına yönelik olarak sürdürülen çalışmalar hızlandırılmalıdır.

Türkiye’de çiftçilerin kooperatifler şeklinde teşkilatlanmasını sağlayabilecek hukuki altyapı mevcuttur. Ancak, AB normlarına uygun Tarımsal Üretici Birlikleri Mevzuatı henüz bulunmamaktadır. Bu bağlamda, Başbakanlığa sevk edilmiş bulunan, üretici birliklerinin AB normlarına uygun bir şekilde teşkilatlanmasına imkan tanıyacak olan Tarımsal Üretici Birlikleri Kanun Tasarısının yasalaşması sağlanmalıdır. Söz konusu yasa tasarısı üretimden pazarlamaya kadar uzanan aşamalarda örgütlü çiftçi kesiminin desteklenmesini ve bu yönde teşvik önlemlerinin uygulamaya geçirilmesini öncelikli olarak hedeflemektedir.

Türkiye’nin önünde bir diğer engel ise tarım sektöründe var olan yetki dağınıklığıdır. Bu sorunun aşılması amacıyla, tarımsal destekleme politikalarının yeniden yapılandırılması ve tarımsal veri tabanı çalışmalarının yürütülmesi amacıyla kurulan ve sektörde görev alan kurumların üst düzey temsilcilerinden oluşan Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kuruluna, özel sektör kuruluşları ile çiftçi örgütleri temsilcilerinin dahil edilmesi suretiyle etkinlik kazandırılması da öngörülmektedir.

6.2.4.Genel Değerlendirme

Önümüzdeki yıllar gerek Türkiye’nin tarım politikaları gerekse aktörleri için değişimin kaçınılmaz olduğunu gösterecektir. Bir taraftan Dünya Ticaret Örgütü’nün (DTÖ) küresel bazda tarım ticaretini bozucu destekleri kaldırmasına yönelik yaptırımları, diğer taraftan AB’ye tarımda uyum sürecinde mevcut politikaların devamı durumunda Türkiye’nin rekabet gücü olmayan ürünlerde elini zayıflatacaktır. Her iki sürecin aynı anda yaşanacağı dikkate alındığında Türkiye’nin en büyük endişesi, mevcut durumda gümrük duvarı ile koruduğu, yüksek maliyetle ürettiği ürünlerde ithalatçı durumuna düşme tehlikesi olmaktadır.

Türkiye’nin DTÖ kararları çerçevesinde AB gibi gelişmiş ülkeler yerine menfaatleri için gelişmekte olan ülkelerle hareket etme mecburiyeti bu süreci daha da güçleştirmektedir. Türkiye’nin gerekli önlemleri almaması durumunda özellikle hayvancılık, et ve süt gibi AB’nin rekabet üstünlüğü olan ürünlerde pazarını bu ülkelere kaptıracağı belirtilmektedir. DTÖ Cenevre Kararları çerçevesinde de pazara girişte gümrük vergilerinin düşürülmesi ve tarife dışı engellerin sınırlandırılmasının hayvancılığın yanı sıra birçok ürüne de zarar verebileceği hesaplanmaktadır. Düşük tarifeler belirlenmesi durumunda Türkiye’nin yüksek koruma uyguladığı ve Türk çiftçisinin gelirleri açısından önemli yer tutan şeker pancarı, çay ve muzda üreticilerinin önemli zararlar görebileceği öngörülmektedir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde uyumlaştırması gereken ana politika alanlarından birinin tarım olduğu görülmektedir. Yukarıda belirtilen ticarete yaşanan sorunlar, altyapı eksiklikleri ve benzeri engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik bir takım çözüm önerileri sunmak mümkündür. Atılması gereken adımlar şu şekilde sıralanabilir:

- Köye Dönüş Projeleri desteklenmeli,
- Kırsal ve tarımsal veri tabanı oluşturulmalı,
- Kırsal yerleşim planlaması yapılması ve köylerin yenilenmesi ve geliştirilmesi sağlanmalı,
- Tarımsal alan ve işletmelerin küçülmesi önlenmeli,
- Tarımsal işletmelerde fiziksel altyapı yatırımları geliştirilmeli,
- Toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi sağlanmalı,
- Tarımsal sulama ağı yaygınlaştırılmalı ve etkin su kullanımı sağlanmalı,
- Pazar ihtiyaçlarına göre üretim planlaması yapılmalı ve üretim çeşitlendirilmeli,
- Bitkisel, hayvansal ve su ürünlerinin işleme, paketlenme, depolama ve pazarlama yapıları geliştirilmeli ve istihdam artırılmalı,
- İşlemeli tarıma elverişli olmayan alanlarda küçükbaş hayvancılık, arıcılık faaliyetleri geliştirilmeli,
- Küçük ve orta ölçekli tarımsal sanayinin gelişmesi desteklenmeli,
- Yeterli ve güvenilir gıdanın temini için gerekli alt yapı geliştirilerek pazar etkinliği artırılmalı,
- Sözleşmeli üretim yaygınlaştırılmalı,
- Stratejik, ekonomik ve avantajlı ürünlerin üretimi artırılmalı,
- Ürün borsaları kurularak fiyatların serbest piyasada oluşması sağlanmalı,
- Organik ve iyi tarım uygulamaları desteklenerek yaygınlaştırılmalı,
- İşletmelerin rekabet gücünün artırılması için üretim maliyetleri düşürülmeli, üretim üniteleri modernize edilerek girdilerin kalitesi artırılmalı,
- Kırsal turizm geliştirilmeli,
- Eğitim ve yayım faaliyetleri güçlendirilerek yaygınlaştırılmalı,
- Kırsal alanda eğitimin kurumsal ve yasal alt yapısı güçlendirilmeli,
- Mesleki eğitim faaliyetleri artırılmalı,
- Katılımcı örgütlenme (Kooperatif ve birlik gibi) geliştirilip, yaygınlaştırılmalı,

- Detaylı temel toprak etüdüleri ve arazi envanteri yapılarak “Entegre Arazi Kullanım Planları” hazırlanmalı,
- Entegre Havza Yönetimi Programları geliştirilmeli,
- Ormancılık sertifikasyon sistemi yaygınlaştırılmalı,
- Tarımsal üretimde çevre ile uyumlu girdi ve teknoloji kullanımı yaygınlaştırılmalı,
- Gen kaynakları korunarak muhafaza edilmeli.

7. SONUÇ

Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri inişli-çıkışlı bir süreç yaşamış ve halen de yaşamaktadır. Dolayısıyla bu kadar uzun süre ‘‘Bekleme Odası’’nda yer almak günden güne AB ile olan ilişkilerin güven kaybetmesine ve kamuoyunun da bu konuda desteğinin azalmasına neden olmaktadır, denilebilir.

Türkiye'nin tarımsal koşulları ve olanakları Avrupa Birliği ülkeleriyle tam bir paralellik göstermese de Türkiye'nin Birliğe tam üye olması için gerekli koşullardan bir de OTP' ye uyumdur. Bu uyumun sağlanmasıdaki en önemli koşul tarımsal mevzuatın OTP' ye uyarlanması ve uygulamada buna göre hareket edilmesidir. Özellikle doğrudan gelir sistemi daha da yaygınlaştırılarak uygulanmalıdır. Tarım ürünleri fiyatlarının piyasa koşullarında oluşması için tarıma devlet müdahaleleri önlenmelidir.

Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda OTP bütçesine getireceği yük abartılmaktadır. Çünkü Türkiye' de üretilen ve yıllarca geleneksel ihraç ürünlerimizi oluşturan çoğu ürün için ortak piyasa düzenlemeleri yoktur. AB' nin buradaki endişesi söz konusu ürünlerde rekabet üstünlüğünü Türkiye'ye bırakabileceğidir. Türkiye'nin tarımsal göstergeleri AB açısından ümit verici olmayabilir. Bu göstergeler tam üyelik müzakerelerinin başlaması ile birlikte hızlı bir şekilde değişebilir.

Türkiye, tarım alanında dünyadaki gelişmeleri ve Avrupa Birliğine üyelik sürecinde Türk tarımının Ortak Tarım Politikası (OTP)' na uyumu da göz önünde tutulduğunda, kaynakların etkin kullanımı ile; ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler boyutuyla, gıda güvenliği ilkesi çerçevesinde, artan nüfusun dengeli, yeterli, sağlıklı ve ekonomik beslenmesini esas alacak şekilde, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünü oluşturacaktır.

İlerleme raporları incelendiğinde, Ortak Tarım Politikasına (OTP) yasal uyum bakımından sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığının yeniden yapılandırılması konusunda, gelecekteki yapılanmasına ilişkin bir taslak bulunmasına rağmen, ilerleme kaydedilmemiştir.

Yatay konulara ilişkin olarak sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Sadece, Çiftlik Muhasebe Veri Ağının (ÇMVA) uygulanmasında iyi bir ilerleme söz konusudur. ÇMVA' ya ilişkin yasal

çerçevenin uygulanması konusundaki Yönetmelik doğrultusunda pilot ÇMVA sisteminin 9 ilde başarılı bir şekilde test edilmiş olması, kapsamlı bir ÇMVA sisteminin kurulması yönünde doğru koşulları ortaya koymaktadır. Tarım istatistikleri konusunda, özellikle strateji belgesinin hazırlanması yavaş ilerlemektedir. Arazi parseli tanımlama sistemi ile çiftçi kayıt sisteminin AB gereklilikleri ile uyumlu bir şekilde geliştirilmesine yönelik stratejinin hazırlanmasında yeni bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Üretime bağlı tarımsal destekleme araçlarının artan önemi, endişe sebebi olmaya devam etmektedir. Hükümetin doğrudan gelir desteği sisteminden vazgeçme kararı, Türk tarım politikasını, reform sürecinden geçmiş olan OTP'den önemli ölçüde uzaklaştırmıştır. Belirli sektörlerle yönelik fark ödemeleri, 2009 yılından bu yana Türk tarım sektörüne sağlanan mali desteğin temel aracı hâline gelmiştir. Toprak Mahsulleri Ofisinin (TMO) müdahale alımlarının sona ermesiyle, fındık sektörüne ilişkin politikada, önemli bir değişiklik ortaya çıkmıştır.

Üreticilere destek, yerini üretime bağlı ödemelere bırakmış olup, bu durum fiyat destek tedbirlerinden uzaklaşıldığını göstermektedir. Türkiye, AB menşeli et, canlı hayvan ve bunlardan üretilen ürünlerin ithalatına getirilen yasak konusunda ısrar etmektedir. Bu yasak, tarımsal ürünlere ilişkin ticaret anlaşması kapsamındaki karşılıklı yükümlüklerin ihlali anlamına gelmektedir. Bu yasaklamanın ve ticaretteki diğer teknik engellerin kaldırılması, bu fasıldaki katılım müzakereleri bakımından kilit unsur olmaya devam etmektedir.

Ortak piyasa düzenlerine ilişkin ilerleme, hububat alım ve satımı ile pirinç/çeltik alımı için çıkarılan düzenlemelerle sınırlı kalmıştır. TMO, bu tedbir vasıtasıyla Türk mevzuatını bu konudaki Komisyon düzenlemelerine belirli bir ölçüde yakınlaştırmış olacaktır.

Kırsal kalkınmaya ilişkin olarak, Türkiye IPARD (Katılım Öncesi Mali Araç-Kırsal Kalkınma Bileşeni) programlaması ile birlikte IPARD'a yönelik işleyen bir izleme ve değerlendirme sisteminin kurulması yönünde daha fazla ilerleme kaydetmiş ve ilgili mevzuatı kabul etmiştir. IPARD Ajansı kurulmuştur. IPARD Ajansının hizmet birimlerinin görevlerini ve insan kaynakları politikalarını belirleyen Yönetmelik kabul edilmiştir. Ancak, personel alımı ve eğitimi konusunda şu ana kadar çok sınırlı çaba sarf edilmiştir. Ön kontrolün yapılmadığı merkezi olmayan yönetim esasında IPARD fonlarının uygulanması için gereken bütün yapıların ulusal akreditasyonu bir yıldan fazla bir süre gecikmiş olduğundan, bu

yapıların oluşturulmasına yönelik olarak hâlâ daha fazla çabaya ihtiyaç bulunmaktadır. Sonuç olarak bu durum, Komisyonun ancak ulusal akreditasyonu takiben yapılabilen yetki devrine yönelik prosedürleri başlatmasına engel olmaktadır. AB'nin Türkiye'ye yönelik IPARD desteğini tamamlayıcı nitelikte olan Ulusal Kırsal Kalkınma Planının hazırlığına ilişkin olarak ilerleme kaydedilmemiştir.

Kalite politikası konusunda ilerleme sağlanamamış olup, organik tarım konusunda ise sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Kalite politikasına ilişkin olarak, Türkiye, coğrafi işaretlerin korunmasına ilişkin yasal düzenlemenin revize edilmesi amacıyla çalışmaları sürdürmektedir. Bu alandaki mevcut mevzuat ile ilgili AB müktesebatı arasında kilit farklılıklar bulunmakta olup, daha fazla uyumlaştırma gerekmektedir. Organik tarıma ilişkin olarak Türkiye, Komisyona, AB'ye organik ürün ithalatında bulunan üçüncü ülkeler denklik listesine dâhil edilme talebini destekleyici nitelikteki ek bilgileri sunmuştur.

“Tarım ve Kırsal Kalkınma”, 11 Aralık 2006 tarihinde Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihlerinde AB Zirvesinde onaylanan Türkiye'ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetiminde kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetiminde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Neticede siyasi ilişkiler ve uyuşmazlıklar, tarım ve kırsal kalkınma faslının da ağır aksak ilerlemesine etki etmektedir.

8.KAYNAKLAR

- “AB’ nin Ortak Tarım Politikası”, www.ikv.org.tr/pdfs/0b08abbf.pdf, Erişim Tarihi, 03.11.2013.
- AB’ye Genel Bakış, (2011). Avrupa Birliği Bakanlığı Yayınları, No:2, Ankara.
- “An agriculture policy in tune with European citizens’ concerns”, A year in the life of Europe 2005, <http://europe.eu.inf>.
- Arsava, F (2003). Nice Anlaşması Sonrasında Avrupa Birliği’nin Geleceği, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No: 18, Ankara.
- Avrupa Komisyonu Genişleme Genel Müdürlüğü (2009). Genişlemeyi Anlamak, Ankara.
- Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi (2009), AB Nasıl Çalışır, Ankara.
- Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar, (1993). Cilt 1, Avrupa Topluluklarına İlişkin Temel Bilgiler, Avrupa Topluluğu ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara.
- Baykal, S (2008). “İrlanda’nın Lizbon Antlaşması Referandumunu ve Avrupa Birliği’nin Yeni Krizi”, Stratejik Analiz Dergisi, Sayı:99.
- Bilici, N (2005). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme, 2.Bs., Seçkin Yayınları, Ankara.
- Birgül, G (2002). “AB’ne Uyum Sürecinde Türk Tarım Sektörü”, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Boz, İ (2003). Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası, Beta Basım Yayıncılık, İstanbul.
- Canbolat, İ (2006). Avrupa Birliği ve Türkiye: Uluslararası Bir Sistemle Ortaklık, 3. Bs., Alfa Aktüel, İstanbul.
- Çakmak, H (2005). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Platin Yayınları, Ankara.
- Dedeoğlu, B (2003). “Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler”, içinde, Dünden Bugüne Avrupa Birliği, Boyut Kitapları, İstanbul.
- Dinler, Z (2000). Tarım Ekonomisi, 4.Bs., Ekin Yayınları, Bursa.
- Dış Ticaret Müsteşarlığı, (1993). Avrupa Topluluğu-Türkiye İlişkileri, Ankara.
- “DPT VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı”, <http://www.dpt.gov.tr>, Erişim Tarihi, 20.11.2013.
- Fişne, M (2003). “Avrupa Birliği’nin Doğuşu ve Gelişimi”, içinde Avrupa Birliği Ortak Politikaları Ve Türkiye, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Fontaine, P (2010) AB Nedir?, Avrupa Birliği Resmi Yayınlar Ofisi, Lüksemburg.
- Günoğur, H (1995). Avrupa Birliği Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi (Dünü-Bugünü-Yarını) Avrupa Birliği El Kitabı, Merkez Bankası Yayınları, Ankara.

- Hamamcı, C (1997). “Çevrenin Uluslararası Boyutu”, İnsan Çevre Toplum, Der: Ruşen Keleş, İmge Yayınları, Ankara, ss.394-412.
- Hobsbawm, E (2008). Kısa 20. Yüzyıl (1914-1991 Aşırıliklar Çağı), Everest Yayınları, İstanbul.
- <http://www.abgs.gov.tr/>, Erişim Tarihi 15.10.2013.
- <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>, Erişim Tarihi 15.10.2013.
- <http://www.tuik.gov.tr/>, Erişim Tarihi 16.10.2013.
- http://europa.eu/about-eu/countries/on-the-road-to-eu-membership/index_en.htm, Erişim Tarihi: 12.12.2013.
- http://europa.eu/about-eu/countries/index_en.htm Erişim Tarihi: 20.12.2013.
- <http://www.elections2014.eu/en/in-the-member-states/Croatia>, Erişim Tarihi, 20.12.2013.
- <http://www.consilium.europa.eu/council?lang=en>, Erişim Tarihi, 20.12.2013.
- <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=65&l=1>, Erişim Tarihi, 11.01.2014.
- www.turkhaber.byegm.gov.tr/2006/temmuz2006/th2.htm, Erişim Tarihi, 11.10.2013.
- <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri.tr.mfa>, Erişim Tarihi, 11.10.2013.
- <http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye/link-dossier/turkiyenin-ab-ve-uyelik-muzakerelerinde-son-durum-000141>, Erişim Tarihi 11.12.2013.
- IPARD Programı, (2012). Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Karagöl, E ve Masatçı, K (2003). Avrupa Birliği Rekabet Politikası, Avrupa Etütleri Türk Üniversiteler Birliği Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Karluk S. R (2005). “Avrupa Birliği ve Türkiye”, 8. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Koray, M (2000). Sosyal Politika, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Işın Ferruh, “AB-Türkiye Tarımsal İlişkilerinin Gelişim Süreci” www.agr.ege.edu.tr/depts/ekonomi/rapor2005yeni.pdf, Erişim Tarihi, 21.11.2013.
- Lee, S. J (2012). Avrupa Tarihinden Kesitler (2 Cilt), (çev. Savaş Aktur), Dost Kitabevi, Ankara.
- Morin, E (1995). Avrupa’yı Düşünmek (çev. Şirin Tekeli), Afa Yayıncılık, İstanbul.
- Moussis, N (2004). Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi, (çev. Ahmet Fethi), Mega Press, İstanbul.
- Olgun F. Akın, “AB’de Ortak Tarım Politikasının Geçmişi, Reformlar, Mevcut Durum, Geleceği ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi”,
- Oran, B (2003). Türk Dış Politikası, 7.bs., Cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sander, O (2003). Siyasi Tarih (2 Cilt), İmge Kitabevi, Ankara.

- Tekelioğlu Y. ve Aktaş, . Z (2003). AB Ortak Tarım Politikası, Ezgi Kitabevi Yayınları., Bursa.
- TURKAB, (2006), AB-Türkiye İşbirliği Derneği Yayınları, Ankara.
- Türe, F (2004). “Birleşik Avrupa Düşüncesi ve Avrupa Birliği”, Turgay Uzun, Serap Özen (Ed.), içinde, Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Uzgel, İ (2004). Ulusal Çıkar ve Dış Politika, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Ülger İ. K (2003). “AB’nin ABC’si”, Sinemis Yayınları, Ankara.
- Ülkü, E, S (2006). Avrupa Birliği ortak tarım politikası reformları, İKV Yayınları, Ankara.
- Varol, S (2013). “Dünden Bugüne Ortak Tarım Politikası ve AB Tarımının Yönetim Yapısı”, www.zmo.org.tr/etkinlikler/abgst03/08.pdf, (03.11.2013).

ÖZGEÇMİŞ